

MATTO

BAYON ETGAN MUQADDAS XUSHXABAR

Kirish

Mazkur kitob Yangi Ahd tarkibidagi to'rtta Xushxabarning birinchisidir. Bu kitob muallifi Isoning o'n ikki shogirdidan biri bo'lgan Mattodir. U o'z Ustozining hayoti va faoliyatini batafsil bayon etadi.

Eski Ahd bitiklari Isroil xalqi uchun katta ahamiyatga egaligini bilgan muallif, payg'ambarlarning bashoratlariga asoslangan holda, Isoning Xudo tomonidan yuborilgan Masih, ya'ni najot beruvchi tanlangan Shoh ekanini isbotlab beradi. Shuningdek, u Isoni buyuk Ustoz deb ta'riflaydi. Xudoning qonunlarini mukammal bilgan Iso Osmon Shohligi haqida xalqqa ko'p ta'lim beradi.

Mattoning bu kitobni yozishdan maqsadi masihiylarning e'tiqodi Eski Ahd bitiklariga mustahkam asoslanganini ko'rsatish edi. Shu orqali u masihiylarga imonda o'sishlari uchun zamin yaratmoqchi bo'ladi. Mazkur kitob Eski Ahdni Yangi Ahd bilan chambarchas bog'lab turadi. Muallif Eski Ahdagi bashoratlarga ko'p ahamiyat bergani sababli, bu kitob birinchi navbatda yahudiy kitobxonlari uchun yozilgan, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Kitobda yahudiy urf-odatlarini sharhlanmagan, balki ko'p ibroniycha terminlardan foydalanilgan. Kitob Iso Masihning nasabnomasi bilan boshlangan, nasabnomaga Ibrohimdan boshlab Isogacha bo'lgan nasllar kiritilgan. Isoning "Dovud O'g'li" ekaniga katta e'tibor berilgan.

Kitobdagi "Haqiqiy baxtiyorlik" (5:1-12), "Bizning osmondagi Otamiz" ibodati (6:9-13) va "Oltin qoida" (7:12) kabi parchalar nihoyatda mashhur bo'lib, odamlarga yod bo'lib ketgan. Shular bilan bir qatorda, Isoning kitobga yakun yasagan quyidagi Buyuk topshirig'i ham odamlar orasida keng tanilgan: "Yeru osmondagi butun hokimiyat Menga berilgan. Shuning uchun borib, barcha xalqlardan shogird orttiringlar. Ularni Ota, O'g'il va Muqaddas Ruh nomi bilan suvga cho'mdiringlar. Men sizlarga buyurgan hamma narsaga amal qilishni ularga o'rgatinglar. Zotan, Men har doim, dunyoning oxirigacha sizlar bilan birgaman." (28:18-20)

1-BOB

Iso Masihning nasl-nasabi

¹ Ibrohim va Dovud avlodidan bo'lgan Iso Masihning nasabnomasi* quyidagicha:

Ibrohimdan Dovudgacha

² Ibrohimdan Is'hoq tug'ildi.

Is'hoqdan Yoqub tug'ildi.

Yoqubdan Yahudo va uning aka-ukalari tug'ildilar.

³ Yahudo va Tamaradan Paraz va Zerax tug'ildilar.

Parazdan Xazron tug'ildi.

Xazrondan Ram* tug'ildi.

⁴ Ramdan Ominadav tug'ildi.

Ominadavdan Naxsho'n tug'ildi.

Naxsho'ndan Salmo'n tug'ildi.

⁵ Salmo'n va Rahobadan Bo'az tug'ildi.

Bo'az va Rutdan Obid tug'ildi.

Obiddan Essay tug'ildi.

⁶ Essaydan shoh Dovud tug'ildi.

Dovud davridan Isroil xalqi Bobilga surgun bo'lgan davrgacha

Dovud va Uriyoning sobiq xotinidan Sulaymon tug'ildi.

⁷ Sulaymondan Raxabom tug'ildi.

Raxabomdan Abiyo tug'ildi.

Abiyodan Oso tug'ildi.

⁸ Osodan Yohushafat tug'ildi.

Yohushafatdan Yohuram tug'ildi.

Yohuramdan* Uzziyo tug'ildi.

⁹ Uzziyodan Yo'tom tug'ildi.

Yo'tomdan Oxoz tug'ildi.

Oxozdan Hizqiyo tug'ildi.

¹⁰ Hizqiyodan Manashe tug'ildi.

Manashedan Omon tug'ildi.

Omondan Yo'shiyo tug'ildi.

¹¹ Isroil xalqi Bobilga surgun qilingan davrda*

Yo'shiyo Yohayixinni* va boshqa o'g'il farzandlarni ko'rdi*.

Isroil xalqi Bobilga surgun bo'lgan davrdan Iso davrigacha

¹² Isroil xalqi Bobilga surgun qilingandan keyin*

Yohayixindan Shaltiyol tug'ildi.

Shaltiyoldan Zarubabel* tug'ildi.

¹³ Zarubabeldan Abihud tug'ildi.

Abihuddan Eliyaqim tug'ildi.

Eliyaqimdan Azzur tug'ildi.

¹⁴ Azzurdan Zodo'x tug'ildi.

Zodo'xdan Oxiyom tug'ildi.

Oxiyomdan Elihud tug'ildi.

¹⁵ Elihuddan Elazar tug'ildi.

Elazardan Matton tug'ildi.

Mattondan Yoqub tug'ildi.

¹⁶ Yoqubdan Maryamning eri Yusuf tug'ildi.

Maryamdan esa Masih deb atalgan Iso tug'ildi.

¹⁷ Shunday qilib, Ibrohimdan Dovudgacha hammasi bo'lib o'n to'rt nasl, Dovuddan to xalq Bobilga surgun qilingungacha o'n to'rt nasl va surgunlik davridan to Masih tug'ilgungacha o'n to'rt nasldir*.

Iso Masihning tug'ilishi

¹⁸ Iso Masihning tug'ilishi shunday sodir bo'ldi: Isoning onasi Maryam Yusufga unashtirib qo'yilgan edi. Ularning nikohidan oldin Maryam Muqaddas Ruhdan

homilador ekanini bildi. ¹⁹ Maryamning bo'lg'usi eri Yusuf solih odam bo'lib, Maryamni sharmanda qilishni istamay, birovga bildirmasdan fotihasini buzmoqchi bo'ldi. ²⁰ Yusuf bu haqda o'ylab yurganda, Egamizning bir farishtasi unga tushida zohir bo'lib dedi: "Ey Dovud o'g'li Yusuf! Maryamga uylanishdan qo'rqma, chunki qornidagi Bola Muqaddas Ruhdan paydo bo'lgan. ²¹ Maryam o'g'il tug'adi, Uning ismini Iso* qo'lasan, chunki U O'z xalqini gunohlardan qutqaradi."

²² Bu barcha voqealar Egamizning payg'ambar orqali aytgan quyidagi so'zlari bajo bo'lishi uchun yuz bergan edi:

²³ "Qiz homilador bo'ladi, u o'g'il tug'adi,
Uning ismini Immanuil deb qo'yishadi."*

Immanuil "Xudo biz bilan" deganidir.

²⁴ Yusuf uyg'onib ketdi. Egamizning farishtasi buyurgandek, u Maryamga uylandi.

²⁵ Ammo Maryam O'g'ilni* tug'maguncha Yusuf Maryamga yaqinlashmadi. Bola tug'ilganda esa Yusuf Unga Iso deb ism qo'ydi.

2-BOB

Sharqdan kelgan munajjimlar

¹ Iso shoh Hironing hukmronligi davrida*, Yahudiyadagi Baytlahm shahrida tug'ilgan edi. Oradan ko'p o'tmay sharqdan Quddusga munajjimlar kelishdi. ² Ular:

— Yahudiylarning yangi tug'ilgan shohi qayerda? — deb so'radilar. — Biz Uning yulduzi chiqqanini ko'rdik*. Unga ta'zim qilgani keldik.

³ Bu gapni eshitib shoh Hiron ham, butun Quddus aholisi ham bezovtalanib qoldi.

⁴ Hiron barcha bosh ruhoniylarni va Tavrot tafsirchilarini* to'plab, ulardan:

— Masih* qayerda tug'ilishi kerak? — deb so'radi. ⁵ Ular shunday javob berdilar:

— Yahudiyadagi Baytlahm shahrida, chunki payg'ambarning bitiklarida shunday yozilgan:

⁶ "Ey Yahudo yurtidagi Baytlahm!
Sen Yahudoning buyuk shaharlaridan hech kam emassan.
Zero, sendan bir Hukmdor chiqadi,
U xalqim Isroilga cho'ponlik qiladi."*

⁷ Shundan keyin Hiron hech kimga bildirmay munajjimlarni chaqirib, ulardan yulduz paydo bo'lgan aniq vaqtni bilib oldi. ⁸ So'ng ularni Baytlahmga jo'natayotib, dedi:

— Baytlahmga boringlar, Bola to'g'risida hamma narsani aniq bilib olinglar. Bolani topganlaringizdan keyin, menga xabar beringlar, toki men ham borib, Unga ta'zim qilayin.

⁹⁻¹⁰ Munajjimlar shohning so'zlarini eshitib bo'lib, yo'lga tushdilar. Ularga oldin ko'ringan yulduz* yana paydo bo'ldi, munajjimlar rosa xursand bo'ldilar. Yulduz ularga yo'l ko'rsatib bordi va nihoyat, Bola yotgan joy tepasiga kelib to'xtadi. ¹¹ Munajjimlar uyga kirib, Bolani va Uning onasi Maryamni ko'rdilar. Tiz cho'kib, Bolaga ta'zim qildilar. So'ng xazinalar solingan qutichalarini ochib, Unga oltin, xushbo'y tutatqilar va mirrani* tortiq qildilar. ¹² Hironing oldiga qaytmasliklari to'g'risida ular tushlarida

ogohlantirilgandan keyin, boshqa yo'l bilan o'z yurtiga qaytib ketdilar.

Yusuf Maryam va chaqaloqni Misrga olib qochadi

¹³ Munajjimlar ketganlaridan keyin, Egamizning bir farishtasi Yusufga tushida zohir bo'lib dedi: "Tur! Bola bilan onasini olib, Misrga qoch. Chunki Hirod Bolani topib, o'ldirmoqchi. Men senga aytmagunimcha, Misrda qol." ¹⁴ Yusuf o'rnidan turib, Bola bilan Maryamni oldi—yu, tunda Misrga jo'nadi. ¹⁵ Hirodning ajali yetguncha, u yerda qoldi. Egamizning payg'ambar orqali: "Men O'g'limni Misrdan chaqirib oldim"*, deb aytgan bashorati bajo bo'lishi uchun bu voqea yuz bergandi.

Baytлахmda bolalar o'ldiriladi

¹⁶ Hirod munajjmlarning aldab ketganini bilib, g'azabga mindi. U Baytлахmdagi va uning atroflaridagi ikki yoshgacha bo'lgan hamma o'g'il bolalarni qilichdan o'tkazishni buyurdi. Chunki munajjmlarning aytgani bo'yicha yulduz taxminan ikki yil oldin chiqqan edi. ¹⁷ Shunday qilib, Yeremiyo payg'ambarning aytganlari bajo bo'ldi:

¹⁸ "Rama shahridan* bir nido eshitilar,
Achchiq bir nolayu ohu fig'on bu.
Bolalari uchun yig'lar Rohila,
Ovunishni xohlamas, chunki ular endi yo'q."*

Yusuf oilasi bilan Misrdan qaytib keladi

¹⁹ Hirod vafot etgandan keyin Yusuf Misrda ekan, Egamizning bir farishtasi unga tushida zohir bo'lib dedi: ²⁰ "Tur, Bola bilan onasini olib, Isroil yurtiga qaytib bor. Bolaning joniga qasd qilganlar olamdan o'tdi."

²¹ Shunda Yusuf Bola bilan Maryamni olib, Isroil yurtiga yo'l oldi. ²² Ammo Yahudiyada Hirod o'rniga uning o'g'li Arxelayus* hukmronlik qilayotganini eshitib, u yerga borishga qo'rqdi. So'ng tushida ham Yahudiyaga bormaslik haqida ogohlantirilgandan keyin, Jalila hududiga yo'l oldi. ²³ U yerga borib, Nosira degan shaharga joylashdi. Shunday qilib, Egamiz payg'ambarlar orqali: "Uni Nosiralik deb ataydilar", deb aytgan bashorati* bajo bo'ldi.

3-BOB

Yahyo cho'mdiruvchining kelishi

¹ O'sha kunlarda* Yahyo cho'mdiruvchi Yahudiya cho'lida* va'z qila boshladi. ² U odamlarga: "Tavba qilinglar, chunki Osmon Shohligi* yaqinlashdi!" deb aytardi. ³ Yahyo to'g'risida Ishayo payg'ambar shunday degan edi:

"Cho'lda bir ovoz yangramoqda:
«Egamizga yo'l hozirlang,
Unga to'g'ri yo'l oching!»"*

⁴ Yahyo tuya junidan to'qilgan kiyim kiyib, charm kamar taqib yurardi*. Uning yeguligi chigirtka va yovvoyi asal edi. ⁵ Uning oldiga Quddus shahri va Yahudiya o'lkasining qolgan hamma joylaridan hamda Iordan daryosi atroflaridan odamlar kelardi. ⁶ Ular gunohlarini e'tirof etishar, Yahyo esa ularni Iordan suviga cho'mdirardi.

⁷ Farziy* va sadduqiy* mazhablaridan bo'lgan ko'p odamlar suvga cho'mdirilish

uchun kelayotganlarini Yahyo ko'rib, dedi: "Hoy, ilonlar zoti! Boshingizga kelayotgan Xudo g'azabidan qochib qutulasiz, deb sizlarga kim uqtirdi?"⁸ Tavbaga yarasha ish tutinglar!⁹ O'zingizcha: «Biz Ibrohim naslidanmiz», deb aytishni xayolingizga ham keltirmanglar! Sizlarga shuni aytay: Xudo mana bu toshlardan Ibrohimga avlod tiklashga qodir.¹⁰ Hozirdanoq daraxtlar ildizida bolta yotibdi. Yaxshi meva bermagan har bir daraxt kesilib, olovga tashlanadi.¹¹ Tavba qilganingizni ko'rsatish uchun men sizlarni suvga cho'mdiryapman. Lekin mendan ham qudratliroq bo'lgan bir Zot ortimdan kelmoqda. Men Uning choriqlarini ko'tarib yurishga ham arzimayman. U sizlarni Muqaddas Ruhga va olovga* cho'mdiradi.¹² Uning panshaxasi qo'lida tayyor turibdi. U O'z xirmonini shopiradi: bug'doyini omborga to'plab, somonni esa so'nmas o'tda yondirib yuboradi."

Iso suvga cho'mdiriladi

¹³ Shu orada Iso Jalila hududidan Iordan daryosi bo'yiga bordi. U Yahyo tomonidan suvga cho'mdirilmoqchi edi.¹⁴ Lekin Yahyo Isoni to'xtatmoqchi bo'lib dedi:

— Aslida Siz meni suvga cho'mdirishingiz kerak! Siz bo'lsangiz mening oldimga keldingiz!

¹⁵ Iso unga dedi:

— Keling, bu safar shunday bo'la qolsin. Axir, biz Xudoning irodasini to'la bajarishimiz zarur.

Shundan keyin Yahyo rozi bo'ldi.¹⁶ Iso suvga cho'mdirildi. U suvdan chiqqan zahoti, osmon ochilib ketdi va Iso O'z ustiga Xudoning Ruhi kaptar shaklida tushib qo'nganini ko'rdi.¹⁷ Shu payt osmondan: "Bu Mening sevikli O'g'limdir*", Undan nihoyatda mamnunman*", degan ovoz keldi.

4–BOB

Isoni iblis vasvasaga soladi

¹ Iblisning sinovidan o'tishi uchun Muqaddas Ruh Isoni sahroga boshlab ketdi.² Iso qirq kun va qirq kecha ro'za tutdi, oxiri och qoldi.³ Shunda iblis* kelib, Isoni vasvasaga solmoqchi bo'lib dedi:

— Agar Sen Xudoning O'g'li* bo'lsang, bu toshlarga buyur, nonga aylansin!

⁴ Iso unga javoban dedi:

— Yozilganki: "Inson faqat non bilan emas, balki Xudoning og'zidan chiqqan har bir so'z bilan yashaydi."*

⁵ Keyin iblis Isoni muqaddas shahar Quddusga olib bordi. Uni Ma'badning eng yuqori joyiga chiqarib,⁶ shunday dedi:

— Agar Sen Xudoning O'g'li bo'lsang, O'zingni pastga tashla. Axir, yozilgan—ku:

"U Sen to'g'ringda farishtalariga amr beradi,
Oyog'ing toshga qoqilib ketmasin deya,
Farishtalar qo'llarida Seni ko'tarib boradi."*

⁷ Iblisga Iso dedi:

— "Egang Xudoni sinama"* , deb ham yozilgan.

⁸ So'ng Isoni iblis baland bir toqqa olib chiqdi. Unga olamning barcha shohliklarini

hamda ularning hashamatini ko'rsatib, ⁹ dedi:

— Agar tiz cho'kib menga sajda qilsang, bularning hammasini Senga beraman.

¹⁰ Shunda Iso dedi:

— Yo'qol ko'zimdan, shayton! Axir: "Egang Xudoga sajda qil, faqat Unga xizmat qil"* , deb yozilgan—ku!

¹¹ Shundan keyin Isoni iblis tark etdi. Farishtalar kelib, Isoga xizmat qildilar.

Iso Jalilada xizmatini boshlaydi

¹² Iso Yahyoning hibsga olinganini* eshitgach, Jalila hududiga qaytib bordi. ¹³ U Nosira shahrida qolmay, Kafarnahumga borib o'rnashdi. Kafarnahum shahri Zabulun va Naftali hududidagi* Jalila ko'li bo'yida joylashgan edi. ¹⁴ Shunday qilib, Ishayo payg'ambarning aytgan quyidagi so'zlari bajo bo'ldi:

¹⁵ "Ey Zabulun va Naftali yurti!

Ey dengiz bo'yidagi yerlar va Iordanning narigi tomonidagi o'lka!

Ey g'ayriyahudiylar Jalilasi!

¹⁶ Zulmatda yurgan xalq yorqin ziyoni ko'rdi,

O'lim soya solgan yurt aholisi ustiga nur sochildi."*

¹⁷ Shu kundan boshlab Iso: "Tavba qilinglar, chunki Osmon Shohligi yaqinlashdi", deb va'z qiladigan bo'ldi.

Isoning dastlabki shogirdlari

¹⁸ Iso Jalila ko'li bo'ylab ketayotgan edi, ikki aka—ukani ko'rib qoldi. Birining ismi Butrus deb ataluvchi Shimo'n, ukasiniki Endrus edi. Ular baliqchi bo'lib, ko'lga to'r tashlayotgan edilar. ¹⁹ Iso ularga dedi: "Ortimdan yuringlar, Men sizlarga odamlarni ovlashni o'rgataman." ²⁰ Ular o'sha zahotiyiq to'rlarini tashlab, Isoga ergashdilar.

²¹ Iso bir oz yurgandan keyin, Yoqub va Yuhanno degan ikki aka—ukani ko'rib qoldi. Ular otasi Zabadiyo bilan birga qayiqda to'r yamayotgan edilar. Iso ularni ham chaqirdi.

²² Ular ham darhol qayiqni va otasini qoldirib, Isoning orqasidan ergashdilar.

Iso xalqqa ta'lim beradi va xastalarni sog'aytiradi

²³ Iso butun Jalila hududini kezib yurardi. U sinagotalarda ta'lim berib, Osmon Shohligi to'g'risidagi Xushxabarni e'lon qilardi, odamlarning har xil xastalıkları va dardlariga shifo berar edi. ²⁴ Iso haqidagi xabar butun Suriyaga* yoyildi. Turli—tuman dardu illatlardan qiynalib yurganlarni, jinga chalinganlarni, tutqanoq va shol kasaliga yo'liqqanlarning hammasini Isoning oldiga keltirishardi. Iso ularning hammasiga shifo berardi. ²⁵ Jaliladan, Dekapolis hududidan*, Quddusdan, Yahudiyadan va Iordanning narigi tomonidagi yerlardan ko'plab odamlar Isoga ergashib kelardi.

5-BOB

Haqiqiy baxtiyorlik

¹ Iso katta bir olomoni ko'rib, to'qqa chiqib o'tirdi. Shogirdlari Uning oldiga kelishdi.

² Iso shogirdlariga ta'lim berib, gap boshladi:

³ "Ruhan kambag'al bo'lganlar baxtlidir,

Chunki Osmon Shohligi ularnikidir.

- ⁴ Yig'layotganlar baxtlidir,
 Chunki ular tasalli topadilar.
- ⁵ Kamtarin bo'lganlar baxtlidir,
 Chunki ular yer yuziga ega bo'ladilar.
- ⁶ Adolatga tashna bo'lganlar baxtlidir,
 Chunki Xudo ularni qondiradi.
- ⁷ Rahmdil bo'lganlar baxtlidir,
 Chunki ular rahm-shafqat topadilar.
- ⁸ Pokdil bo'lganlar baxtlidir,
 Chunki ular Xudoni ko'radilar.
- ⁹ Tinchlik o'rnatuvchilar baxtlidir,
 Chunki ular Xudoning farzandlari deb ataladilar.
- ¹⁰ Xudoning yo'lidan yurgani uchun
 Quvg'in bo'lganlar baxtlidir,
 Chunki Osmon Shohligi ularnikidir.

¹¹ Odamlar Men tufayli sizlarni haqoratlab quvg'in qilganlarida, sizlar haqingizda yolg'on gapirib tuhmat qilganlarida, baxtlisizlar! ¹² Sevininglar, xursand bo'linglar. Sizlarni osmonda buyuk mukofot kutmoqda. Axir, sizdan avval o'tgan payg'ambarlar ham xuddi shunday quvg'in bo'lganlar.

Tuz va nur haqida

¹³ Sizlar yerning tuzisizlar. Lekin tuz o'z ta'mini yo'qotsa, uni yana qanday sho'r qilib bo'ladi?! Bunday tuz boshqa hech narsaga yaramaydi, uni oyoq ostiga tashlab yuborishadi.

¹⁴ Sizlar dunyoning nurisizlar. Tepalikka qurilgan shaharni ko'zdan pinhon tutib bo'lmaydi. ¹⁵ Hech kim chiroqni yoqib, ustini idish bilan yopib qo'ymaydi. Aksincha, uni chiroqpoyaga qo'yishadi, shunda chiroq uydagilarning hammasiga yorug'lik beradi. ¹⁶ Sizning nuringiz ham insonlar oldida shunday porlasinki, ular yaxshi ishlaringizni ko'rib, osmondagi Otangizni* ulug'lasinlar.

Musoning qonuni haqida

¹⁷ Meni, Tavrot yoki payg'ambarlarning bitiklarini* bekor qilgani kelgan, deb o'ylamanglar. Men bekor qilgani emas, balki bajo keltirgani keldim. ¹⁸ Sizga chinini aytayin: yeru osmon yo'q bo'lib ketishi mumkin. Ammo Tavrotdagi na bir harf, na bir nuqta o'chadi. Unda yozilgan hamma narsa amalga oshadi. ¹⁹ Shu bois kim bu amrlarning eng kichigiga ham rioya qilmay, uni boshqalarga buzib o'rgatsa, Osmon Shohligida eng kichik bo'ladi. Lekin kim bu amrlarni bajarib, boshqalarga o'rgatsa, Osmon Shohligida buyuk bo'ladi. ²⁰ Sizlarga aytib qo'yay: agar sizlarning solihligingiz Tavrot tafsirchilari va farziylarning solihligidan ustun kelmasa, sizlar hech qachon Osmon Shohligiga kirolmaysizlar.

G'azab va jazo haqida

²¹ Ajdodlarimizga shunday aytilganini eshitgansizlar: «Qotillik qilma*. Qotillik qilgan odam hukm qilinadi.» ²² Lekin Men sizlarga aytaman: o'z yaqinidan hatto g'azablangan odam* ham hukm qilinadi. Yaqinini haqoratlagan odam oliy mahkamada javob beradi. Yaqiniga: «Ahmoqsan» degan odam esa, do'zax oloviga tashlanadi.

²³ Shunday ekan, siz ehsoningizni qurbongohga olib kelganingizda, yaqiningiz nimadandir sizdan xafa ekanligi yodingizga tushsa, ²⁴ ehsoningizni qurbongoh oldida qoldiring. Birinchi navbatda borib, yaqiningiz bilan yarashing, keyin kelib, ehsoningizni nazr qiling.

²⁵ Birov sizni ayblab qozixonaga olib borsa, vaqtni boy bermay, yo'ldayoq ayblovchingiz bilan kelishib oling. Aks holda, ayblovchingiz sizni qozi oldiga olib boradi, qozi esa sizni mirshabga topshiradi. Sizni zindonga tashlashadi. ²⁶ Sizlarga chinini aytay: oxirgi tiyiningizni to'lamaguningizcha, u yerdan chiqolmaysiz.

Zino va ajralish haqida

²⁷ «Zino qilma»*, — deb aytilganini ham eshitgansizlar. ²⁸ Lekin Men sizlarga aytaman: agar siz ayolga shahvat bilan qarasangiz, xayolingizda u bilan zino qilgan bo'lasiz. ²⁹ Bordi-yu, o'ng ko'zingiz gunoh qilishingizga sababchi bo'lsa, uni o'yib olib, uloqtirib yuboring. Butun badaningiz do'zaxga tashlangandan ko'ra, a'zolaringizdan bittasi yo'q bo'lgani siz uchun yaxshiroqdir. ³⁰ Agar o'ng qo'lingiz gunoh qilishingizga sababchi bo'lsa, uni kesib tashlab, uloqtirib yuboring. Butun badaningiz do'zaxga yo'liqqandan ko'ra, a'zolaringizdan bittasi yo'q bo'lgani siz uchun yaxshiroqdir.

³¹ Yana deyilganki: «Kim xotini bilan ajrashmoqchi bo'lsa, unga taloq xatini yozib bersin.»* ³² Lekin Men sizlarga aytaman*: kim bevafoqlik aybidan boshqa sabab tufayli o'z xotini bilan ajrashsa, unga zino qilishga sabab topib beradi. Shuningdek, kim ajrashgan xotinga uylansa, zino qilgan bo'ladi.

Qasam haqida

³³ Ajdodlarimizga: «Ichgan qasamingdan qaytma. Egamizga bergan va'dalaringni bajargin»*, deb aytilganini ham eshitgansizlar. ³⁴ Lekin Men sizlarga aytaman: umuman qasam ichmanglar. «Osmon haqi», deya qasam ichmanglar, chunki osmon Xudoning taxtidir. ³⁵ «Yer haqi», deya qasam ichmanglar, chunki yer Xudoning poyandozidir. «Quddus haqi», deya ham qasam ichmanglar, chunki Quddus buyuk Shohning* shahridir. ³⁶ Boshingiz haqi ham qasam ichmanglar, chunki o'zlaringiz sochingizning bir tolasini ham oq yoki qora qila olmaysiz. ³⁷ Sizlarning so'zingiz faqat «ha» yoki «yo'q» bo'lsin. Bundan ortig'i esa yovuz shaytondandir.

Yomonlikni yaxshilik bilan yengish haqida

³⁸ Sizlar: «Ko'z evaziga ko'z, tish evaziga tish»*, — deb aytilganini ham eshitgansizlar. ³⁹ Lekin Men sizlarga aytaman: sizga yomonlik qilgan odamga qarshilik ko'rsatmang. Agar kimdir o'ng chakkangizga ursa, unga chapini ham tuting. ⁴⁰ Kim siz bilan da'volashib, ko'ylagingizni olmoqchi bo'lsa, unga to'ningizni ham berib yuboring. ⁴¹ Birov* sizni bir chaqirim* yo'l yurishga majbur qilsa, u bilan birga ikki chaqirim yuring. ⁴² Sizdan so'raganga bering, sizdan qarz olmoqchi bo'lgandan yuz o'girmang.

Dushmanlaringizni yaxshi ko'ringlar

⁴³ «Yaqiningni sevgin*, dushmaningdan nafratlan», deb aytilganini ham eshitgansizlar. ⁴⁴ Lekin Men sizlarga aytyapman: dushmanlaringizni yaxshi ko'ringlar. Sizlarni quvg'in qilganlar uchun ibodat qilinglar*. ⁴⁵ Shunda siz osmondagi Otangizning farzandlari bo'lasizlar. Chunki U O'z quyoshini yovuzlar ustida ham, yaxshilar ustida ham balqitadi, yomg'irini solihlar ustiga ham, fosiqlar ustiga ham yog'diradi. ⁴⁶ Agar sizni sevganlarnigina yaxshi ko'rsangiz, sizlarga qanday mukofot bo'ladi? Axir,

soliqchilar* ham shunday qilishmaydimi? ⁴⁷ Agar siz faqat o'z yaqinlaringiz bilan salomlashsangiz, boshqalardan nima farqingiz qoladi?! Axir, butparastlar ham xuddi shunday qilishmaydimi?! ⁴⁸ Osmondagi Otangiz barkamol bo'lgani kabi, sizlar ham barkamol bo'linglar.

6–BOB

Xayr–sadaqa haqida

¹ Ehtiyot bo'linglar, savob ishingizni odamlarga ko'z–ko'z qilmanglar. Aks holda, osmondagi Otangizdan mukofot ololmaysizlar. ² Birovga xayr–sadaqa berganingiz haqida hammaga jar solib yurmanglar. Ikkiyuzlamachilargina odamlardan tahsin olish uchun sinagogalarda va ko'cha–ko'yda shunday qiladilar. Sizlarga chinini aytayin: ular o'z mukofotini olib bo'lganlar. ³ Siz esa xayr–sadaqa berayotganingizda, o'ng qo'lingiz nima qilayotganini chap qo'lingiz bilmasin. ⁴ Xayr–sadaqangizni hech kimga bildirmay bering. Yashirincha qilgan bu ishingizni ko'rgan Otangiz sizni taqdirlaydi*.

Ibodot haqida

⁵ Ibodat qilganingizda, ikkiyuzlamachilarga o'xshamanglar. Ular o'zlarini hammaga ko'rsatish uchun sinagogalarda va ko'chalarning burchaklarida turib ibodat qilishni yaxshi ko'radilar. Sizlarga chinini aytay: ular o'zlarining mukofotlarini olib bo'lganlar. ⁶ Siz esa ibodat qilayotganingizda ichkari xonaga kirib, eshikni berkitib oling va yashirin bo'lgan Otangizga ibodat qiling. Yashirin qilgan ishlaringizni ko'rgan Otangiz sizni taqdirlaydi. ⁷ Ibodat qilayotganingizda, butparastlar kabi, behuda so'zlarni hadeb takrorlayvermang. Ular, ko'p so'zlasam, ibodatim ijobat bo'ladi, deb o'ylaydilar. ⁸ Ularga o'xshamanglar, chunki osmondagi Otangiz so'ramasingizdan oldin nimaga muhtojligingizni biladi.

⁹ Sizlar esa shunday ibodat qilinglar:

«Bizning osmondagi Otamiz!

Sening muqaddas noming ulug'lansin.

¹⁰ Sening Shohliging kelsin.

Osmonda bo'lgani kabi,

Yerda ham Sening irodang bajo bo'lsin.

¹¹ Bugungi rizqimizni bergin.

¹² Bizga qarshi gunoh qilganlarni biz kechirgandek,

Sen ham bizning gunohlarimizni kechirgin.

¹³ Bizni vasvasaga duchor qilmagin,

Yovuz shaytondan xalos qilgin*.»

¹⁴ Agar sizlarga yomonlik qilganlarni kechirsangizlar, osmondagi Otangiz ham sizni kechiradi. ¹⁵ Bordi–yu, sizlar boshqalarning gunohlarini kechirmasangizlar, Otangiz ham sizni kechirmaydi.

Ro'za haqida

¹⁶ Ro'za tutayotganingizda, ikkiyuzlamachilar kabi, qovoq solib yurmanglar. Ular ro'za tutayotganlarini boshqalarga ko'rsatish uchun yuvinib–taranmaydilar. Sizlarga chinini aytayin: ular o'z mukofotlarini olib bo'lganlar. ¹⁷ Sizlar ro'za tutganlaringizda

yuzlaringizni yuvib, sochlaringizni tarab yuring, ¹⁸ toki ro'za tutganingizni yashirin bo'lgan Otangizdan boshqa hech kim bilmasin. Shunda yashirin qilgan ishingizni ko'rgan Otangiz sizni taqdirlaydi.

Samoviy xazina haqida

¹⁹ Bu dunyoda o'zlaringiz uchun boylik g'amlamanglar. Axir, bunday boylikni kuya yeydi*, zang bosadi, o'g'ri tushib o'g'irlyaydi. ²⁰ Aksincha, o'zlaringiz uchun samoda xazina yig'inglar. Bunday boylikni kuya yemaydi, zang bosmaydi, o'g'ri ham o'g'irlyay olmaydi. ²¹ Xazinangiz qayerda bo'lsa, yuratingiz ham o'sha yerda bo'ladi.

²² Tananing chirog'i — ko'z. Agar ko'zingiz yaxshi bo'lsa, butun tanangiz yop-yorug' bo'ladi. ²³ Ammo ko'zingiz yomon bo'lsa, butun tanangiz zulmatga to'ladi. Agarda ichingizdagi nur zulmat bo'lsa, zimziyo zulmatda qolgan ekansiz.

²⁴ Hech kim ikki xo'jayinga xizmat qilolmaydi. U yo birini yomon ko'rib, boshqasini yaxshi ko'radi, yoki biriga bag'ishlanib, boshqasini mensimaydi. Sizlar ham Xudoga, ham boylikka birdek xizmat qila olmasizlar.

Tirikchilik tashvishlari haqida

²⁵ Shuning uchun sizlarga aytaman: tirikchiligingizdan xavotir olib, nima yeymiz, nima ichamiz, ustimizga nima kiyamiz, demanglar. Axir, hayot ovqatdan, tana esa kiyimdan muhimroq emasmi?! ²⁶ Qushlarga qaranglar: ular na ekadi, na o'radi, na omborga don yig'adi. Shunga qaramay, osmondagi Otangiz ularning rizqini beradi. Sizlar esa ulardan ancha qadrlisizlar—ku! ²⁷ Birontangiz tashvishlanib, umringizni bir lahzaga* bo'lsa ham uzaytira olarmidingiz?! ²⁸ Nega kiyim uchun tashvishlanasizlar? Nilufar gullarning qanday o'sishiga e'tibor qiling: ular mehnat qilmaydi, ip yigirmaydi. ²⁹ Ammo sizlarga aytamanki, hatto shoh Sulaymon* o'zining shuhrat cho'qqisida ham o'sha gullarning birontasiday kiyinmagan. ³⁰ Bugun bor, ertaga esa o'choqqa tashlanadigan dala o'tini Xudo shunday bezagan bo'lsa, nahotki sizlarni kiyintirmasa, ey imoni sustlar?!

³¹ Shunday ekan, nima yeymiz, nima ichamiz, nima kiyamiz, deb tashvishlanib yurmanglar. ³² Butparastlar hadeb bu narsalarning tashvishida yuradilar. Lekin osmondagi Otangiz bularning hammasiga muhtoj ekaningizni biladi—ku! ³³ Sizlar avvalo Xudoning Shohligi* va Uning irodasini bajarish payida bo'linglar*, shunda qolgan hamma narsa sizga beriladi. ³⁴ Xullas, ertangi kun uchun tashvish tortmanglar. Ertaning tashvishi ertaning o'ziga tegishlidir. Har bir kunning g'am-tashvishi o'ziga yetadi.

7-BOB

Boshqalarni hukm qilmanglar

¹ Boshqalarni hukm qilishni bas qilinglar, shunda Xudo ham sizlarni hukm qilmaydi. ² Sizlar boshqalarni qanday hukm qilsangizlar, Xudo ham sizlarni xuddi shunday hukm qiladi. Sizlar boshqalarni hukm qilganda qanday o'lchovdan foydalansangizlar, Xudo ham sizni hukm qilganda xuddi o'shanday o'lchovdan foydalanadi. ³ Nega sen birodaringning ko'zidagi zirapchani ko'rasan—u, o'z ko'zingdagi xodani sezmayсан? ⁴ O'z ko'zingda xoda bo'la turib, qanday qilib birodaringga: «Kel, ko'zingdagi zirapchani olib tashlay», deb aytasan? ⁵ Hoy, ikkiyuzlamachi! Oldin ko'zingdagi xodani chiqarib ol, shunda ko'zing tiniq ko'radi va birodaringning ko'zidan zirapchani chiqara olasan.

⁶ Muqaddas bo'lgan narsani ko'ppaklarga bermang, marvaridlaringizni cho'chqalar oldiga tashlamang. Aks holda, ular muqaddas narsalaringizni oyoq osti qilib, o'zingizni ham tilka-pora qiladilar!

Xudodan so'ranglar

⁷ So'rang, sizga beriladi. Izlang, topasizlar. Taqillating, eshik ochiladi. ⁸ Chunki so'ragan har bir odam oladi, izlagan topadi, taqillatganga eshik ochiladi. ⁹ Orangizdan qaysi bir ota o'g'li non so'raganda, unga non o'rniga tosh beradi? ¹⁰ Yoki baliq so'raganda, unga baliq o'rniga ilon beradi? ¹¹ Sizlar gunohkor bo'la turib bolalaringizga yaxshi hadyalar bera olar ekansiz, osmondagi Otangiz ham Undan so'raganlarga a'lo ne'matlar berishga qanchalar tayyor!

¹² Odamlar sizlarga nima qilishlarini istasangiz, sizlar ham ularga o'shani qilinglar. Tavrot va payg'ambarlar ta'limotining* mag'zi shundadir.

Najot eshigi tordir

¹³ Tor eshikdan kiringlar! Chunki halokatga olib boradigan darvoza enli, yo'li ham kengdir. Bu yo'ldan yurayotganlar ko'p. ¹⁴ Hayotga olib boradigan eshik esa juda tor, yo'li ensizdir. Bu yo'lni topadiganlar oz.

Daraxt va uning mevasi

¹⁵ Soxta payg'ambarlardan ehtiyot bo'linglar! Ular sizning oldingizga qo'y po'stinida keladilar, lekin ichlaridan yirtqich bo'rilaridir. ¹⁶ Ularning kimligini qilgan ishlaridan bilib olasiz. Axir, tikanzordan uzumni, yantoqdan anjirni terib bo'lmaydi-ku! ¹⁷ Har bir yaxshi daraxt yaxshi meva beradi, yomon daraxt esa yomon meva beradi. ¹⁸ Yaxshi daraxt yomon meva berolmaydi, yomon daraxt ham yaxshi meva berolmaydi. ¹⁹ Yaxshi meva bermaydigan har bir daraxt esa kesilib, olovga tashlanadi. ²⁰ Shunday qilib, soxta payg'ambarlarni mevalaridan bilib olasiz.

²¹ Meni «Yo Rabbii, yo Rabbii!» deb chaqirgan har kim Osmon Shohligiga kiravermaydi. U yerga faqat osmondagi Otamning irodasini bajargan odamlargina kiradi. ²² Qiyomat kunida ko'plar Menga shunday deydilar: «Yo Rabbii, yo Rabbii, biz Sening noming bilan va'z qilgan edik! Sening noming bilan jinlarni quvib chiqargandik! Sening noming bilan ko'p mo'jizalar qilgan edik-ku!» ²³ Men esa ularga deyman: «Men sizlarni aslo tanimayman! Yo'qolinglar, ey badkirdorlar!»

Dono va ahmoq binokor

²⁴ Kim Mening bu so'zlarimni eshitib, ularga amal qilsa, uyini tosh ustiga qurgan dono odamga o'xshaydi. ²⁵ Yomg'ir yog'ib, sellar toshib, shamollar esib, o'sha uyni bosib qolibdi. Lekin tosh ustiga o'rnatilgani uchun uy qulamabdi. ²⁶ Biroq kim Mening bu so'zlarimni eshitib, ularga amal qilmasa, o'z uyini qum ustiga qurgan ahmoq odamga o'xshaydi. ²⁷ Yomg'ir yog'ib, sellar toshib, shamollar esib, o'sha uyni bosib qolibdi. Uy qulab, butunlay vayron bo'libdi!"

²⁸ Iso bu gaplarini aytib bo'lgandan keyin, olomon Uning ta'limotidan hayratga tushdi. ²⁹ Chunki Iso Tavrot tafsirchilariday* emas*, balki hokimiyat egasi kabi ta'lim berar edi.

8-BOB

Teri kasalligiga chalingan odamni Iso sog'aytiradi

¹ Iso tog'dan tushganda katta bir olomon Uning orqasidan ergashdi. ² Shu orada teri kasalligiga* chalingan bir odam Isoning oldiga keldi. U tiz cho'kib, dedi:

— Hazrat*, bilaman, istasangiz, meni bu kasallikdan Siz poklay olasiz.

³ Iso qo'lini uzatib, unga tekkizdi—da:

— Istayman, pok bo'! — dedi. Teri kasalligiga chalingan odam shu zahoti dardidan forig' bo'ldi. ⁴ Iso unga dedi:

— Menga qara! Bu to'g'rida birovga og'iz ocha ko'rma. Borib, o'zingni ruhoniya* ko'rsat. Poklanganingni hammaga isbot qilish uchun* Muso amr qilgan qurbonliklarni keltir*.

Rim yuzboshisining imoni

⁵ Iso Kafarnahum shahriga kirib kelganda, bir Rim* yuzboshisi Uning oldiga kelib, yolvordi:

⁶ — Hazrat, xizmatkorim uyda to'shakka mixlanib yotibdi. U qattiq azob chekyapti.

⁷ — Mayli, Men borib, xizmatkoringizni sog'aytiraman, — dedi Iso. ⁸ Yuzboshi shunday dedi:

— Hazrat! Kulbanga oyoq bosishingiz uchun nomunosibman. Siz buyursangiz, bas, xizmatkorim sog'ayib ketadi. ⁹ Men o'zim buyruqqa tobe odamman, ammo mening ham qo'lim ostida askarlarim bor. Biriga “ket” desam, ketadi, boshqasiga “kel” desam, keladi. Biron xizmatkorimga “shuni qil” desam, qiladi.

¹⁰ Iso yuzboshining bu gapini eshitib, hayratlandi. U orqasidan ergashib kelayotganlarga dedi:

— Sizlarga chinini aytayin: Men Isroil xalqi orasida bunday kuchli imonga ega bo'lgan bironta odamni uchratmadim. ¹¹ Sizlarga shuni aytaman: ko'p odamlar sharqu g'arbdan kelib, Ibrohim, Is'hoq va Yoqub bilan birga Osmon Shohligida ziyofatga o'tiradilar. ¹² Osmon Shohligining merosxo'rlari* esa tashqaridagi zulmatga quvib chiqariladi. Ular u yerda qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadilar.

¹³ Keyin Iso yuzboshiga dedi:

— Boring, siz ishonganingizday bo'lsin.

Yuzboshining xizmatkori o'sha zahoti sog'ayib ketdi.

Iso ko'p odamlarga shifo beradi

¹⁴ Iso Butrusning uyiga kelganda, uning qaynanasi isitmalab, to'shakda yotganini ko'rdi. ¹⁵ Iso uning qo'lga tegishi bilan isitmasi tushdi. Ayol turib, Unga xizmat qildi.

¹⁶ Kech kirganda* Isoning oldiga jin chalgan ko'plab odamlarni olib kelishdi. U so'z bilan jinlarni quvib chiqardi, xasta odamlarning hammasiga shifo berdi. ¹⁷ Shu tariqa Ishayo payg'ambarning quyidagi aytgan so'zi bajo bo'ldi:

“Dardlarimizni U O'ziga oldi,

Og'riqlarimizdan bizni forig' qildi.”*

Isoga ergashish shartlari

¹⁸ Iso atrofida bir talay olomonni ko'rib, shogirdlariga ko'lning narigi tomoniga* o'tishni buyurdi. ¹⁹ Shu payt Isoning oldiga Tavrot tafsirchisi kelib dedi:

— Ustoz, qayerga borsangiz ham, men ortingizdan boraman.

²⁰ Iso unga shunday dedi:

— Tulkilarning uyalari bor, qushlarning inlari bor. Inson O'g'lining* esa bosh qo'yadigan joyi yo'q.

²¹ Shogird bo'lgan boshqa bir odam esa Isoga:

— Hazrat, ijizat bering, avval borib otamni dafn qilib kelay, — dedi. ²² Iso esa Unga dedi:

— Sen ortimdan yur. Marhumlarni ruhan o'lik bo'lganlar* dafn qilsinlar.

Iso bo'ronni tinchitadi

²³ Iso qayiqqa tushdi, shogirdlari ham Unga ergashib, qayiqqa tushdilar. ²⁴ Shu orada ko'lda bo'ron ko'tarildi, to'lqinlar qayiqni suvga to'ldira boshladi. Iso esa uxlayotgan edi.

²⁵ Shunda shogirdlari Isoning oldiga borib:

— Hazrat, bizni qutqaring! Halok bo'lyapmiz! — deb Isoni uyg'otdilar. ²⁶ Iso ularga dedi:

— Nega qo'rquypsizlar, ey imoni sustlar?

So'ng turib, shamolga va to'lqinlarga do'q urdi. Shu ondayoq chuqur sukunat cho'kdi.

²⁷ Qayiqdagilar hayratlanib, bir-biriga:

— Bu kim bo'ldi ekan-a? Hatto shamol va to'lqinlar Unga bo'ysunadi-ya! — deyishdi.

Jinga chalingan ikki odamga Iso shifo beradi

²⁸ Iso ko'lning narigi qirg'og'iga, Gadara* shahrining yaqiniga yetib bordi. Shunda jinga chalingan ikki odam qabrlar orasidan yugurib kelib, Isoning qarshisidan chiqishdi. Ular shunchalik vahshiy edilarki, bironta odam u yerdan o'ta olmasdi. ²⁹ Ular shunday deb baqirishdi:

— Ey Xudoning O'g'li!* Bizni tinch qo'y! Sen bizga vaqtidan oldin azob bergani bu yerga keldingmi?

³⁰ Ulardan nariroqda katta bir cho'chqa podasi o'tlab yurgan edi. ³¹ Jinlar Isoga yolvorib:

— Agar bizlarni quvib chiqaradigan bo'lsang, unda cho'chqa podasiga yuborgin, — deyishdi. ³² Iso ularga:

— Boringlar! — deyishi bilanoq, jinlar odamlar ichidan chiqib, cho'chqalarga kirib olishdi. Shu onda butun cho'chqa podasi tik qiyalikdan ko'lga yopirilib, suvda nobud bo'ldi. ³³ Cho'chqa boquvchilar esa qochib shaharga bordilar. Jinga chalinganlar bilan bo'lib o'tgan hodisani hammaga gapirib berdilar. ³⁴ Shunda butun shahar aholisi Isoning oldiga bordi. Uni ko'rgach, hududimizdan chiqib keting, deb o'tinib so'radilar.

9-BOB

Iso sholni sog'aytiradi

¹ Iso qayiqqa tushib, ko'lning narigi tomonidagi Kafarnahum shahriga suzib bordi. U o'sha paytda Kafarnahumda yashardi. ² Iso shaharga kirishi bilanoq bir necha kishi Uning oldiga to'shakda yotgan bir shol odamni ko'tarib keldilar. Iso ularning ishonchini ko'rib, sholga:

— Dadil bo'l, o'g'lim, gunohlaring kechirildi, — dedi. ³ Shunda Tavrot tafsirchilaridan

ba'zilar o'zlaricha: "Bu Odam kufrik qilyapti-ku!" deyishdi. ⁴ Ularning bu o'y-fikrlarini bilgan Iso dedi:

— Nega sizlar bunday yomon narsalarni o'ylaysizlar? ⁵ Qaysi biri osonroq? "Gunohlaring kechirildi!" deb aytishmi, yoki: "O'rningdan turib yur!" deb aytishmi? ⁶ Inson O'g'liga yer yuzida gunohlarni kechirish hokimiyati berilgan. Hozir shuni bilib olasizlar.

Iso shunday dedi-yu, sholga:

— O'rningdan tur! To'shagingni olib, uyingga bor! — deb buyurdi. ⁷ Shol o'rnidan turib, uyiga ketdi. ⁸ Olomon bu voqeani ko'rib, qo'rqib ketdi*. Ular inson zotiga bunday hokimiyat bergan Xudoni ulug'ladilar.

Iso Mattoni chaqiradi

⁹ Iso yo'lda davom etarkan, soliq yig'adigan joyda o'tirgan Mattoni ko'rib qoldi. Iso unga:

— Ortimdan yur! — dedi. Matto o'rnidan turib, Isoga ergashdi.

¹⁰ Bir ozdan keyin Iso Mattoning uyida mehmon bo'ldi. Ko'p soliqchilar* va gunohkorlar kelib, Iso va Uning shogirdlari bilan birga dasturxon atrofiga o'tirdilar.

¹¹ Farziylar buni ko'rib, Isoning shogirdlaridan:

— Nega Ustozingiz soliqchilaru gunohkorlar bilan birga yeb-ichib o'tiribdi? — deb so'radilar. ¹² Iso bu gapni eshitib, ularga shunday javob berdi:

— Sog'lar emas, xastalar tabibga muhtojdir. ¹³ Boringlar-da, Tavrotdagi: "Men qurbonlikni emas, rahm-shafqatni istayman"* degan so'zlarning ma'nosini o'rganib kelinglar. Axir, Men solihlarni emas, gunohkorlarni tavgaga chaqirgani kelganman.

Ro'za tutish haqida savol

¹⁴ Bir kuni Yahyoning shogirdlari Isoning oldiga kelib, shunday savol berdilar:

— Bizlar va farziylar ko'p ro'za tutamiz, nega Sizning shogirdlaringiz ro'za tutmaydilar?

¹⁵ Iso ularga dedi:

— Kuyov davrada bo'lganda to'ydagi mehmonlar qayg'uradimi? Biroq ular kuyovdan judo bo'ladigan kunlar keladi, ana o'shanda ro'za tutadilar. ¹⁶ Hech kim eski kiyimga yangi matodan yamoq solmaydi. Chunki yangi yamoq eski kiyimni battar yirtib yuboradi. ¹⁷ Shuningdek, yangi sharobni ham eski meshga quymaydilar. Chunki mesh yorilib ketadi*, sharob ham to'kiladi, mesh ham nobud bo'ladi. Aksincha, yangi sharobni yangi meshga quyadilar, shunda unisi ham, bunisi ham saqlanib qoladi.

Tirilgan qiz, sog'aygan ayol

¹⁸ Iso ularga bu so'zlarni aytib turganda, bir sinagoga boshlig'i kelib qoldi. U Isoning oldida tiz cho'kib, shunday deb yolvordi:

— Qizim hozirgina vafot etdi. Yuring, qizimga qo'lingizni tekkizing, u tirilib ketadi.

¹⁹ Iso o'rnidan turib, shogirdlari bilan o'sha odamning orqasidan bordi. ²⁰ Shu payt o'n ikki yildan beri qon ketishidan azob chekayotgan bir ayol Isoning orqasidan kelib, Uning kiyimi etagiga qo'l tekkizdi. ²¹ U o'zicha: "Agar kiyimga bir tegib olsam, sog'ayib ketaman", deb o'ylagan edi.

²² Iso orqasiga o'girildi. Ayolni ko'rib, dedi:

— Dadil bo'l, qizim, ishonching seni sog'aytirdi.

Ayol shu zahoti dardidan xalos bo'ldi.

²³ Iso sinagoga boshlig'ining uyiga yetib borganda, nay chaluvchilarni va dod-faryod qilayotgan olomoni* ko'rdi. ²⁴ Iso:

— Hammalaringiz chiqinglar! — deb buyurdi. — Qizcha o'lmagan, u uxlab yotibdi.

Odamlar Isoning ustidan kulishdi. ²⁵ Olomon tashqariga chiqarilgandan so'ng Iso ichkariga kirib, qizchani qo'lidan ushladi. Qizcha o'rnidan turib ketdi. ²⁶ Bu xabar butun atrofga yoyildi.

Iso ikkita ko'r odamga shifo beradi

²⁷ Iso u yerdan jo'nab ketayotganda, ikki ko'r Uning orqasidan ergashgancha dod solib:

— Ey Dovud O'g'li* Iso, bizlarga rahm qiling! — deb faryod qilishardi. ²⁸ Iso uyga kirganda, ko'rlar Uning yoniga kelishdi. Iso ulardan so'radi:

— Sizlarga shifo bera olishimga ishonasizlarmi?

— Ha, Hazrat! — deb javob berishdi ular. ²⁹ Shunda Iso ularning ko'zlariga qo'lini tekkizib:

— Sizlarning ishonchingizga yarasha bo'lsin, — dedi. ³⁰ Ularning ko'zlari ochilib ketdi. Iso ularga:

— Buni hech kim bilmasin! — deb qat'iy ogohlantirdi. ³¹ Ammo ular o'sha yerdan chiqiboq, butun atrofga Iso haqida ovoza qildilar.

Iso soqov odamga shifo beradi

³² Ular ketgandan keyin, Isoning oldiga jin chalgan bir soqovni olib kelishdi. ³³ Iso jinni quvib chiqargandan keyin, soqov tilga kirdi, xalq esa hayratda qolib:

— Isroil xalqi orasida bunday hodisa hech qachon bo'lmagan, — dedi. ³⁴ Ammo farziylar shunday derdilar:

— U ins-jinlar hukmdorining* kuchi bilan jinlarni quvib chiqaryapti.

Hosil mo'l, ishchilar oz

³⁵ Iso hamma shaharu qishloqlarga borib, sinagotalarda ta'lim berardi, Xudoning Shohligi to'g'risidagi Xushxabarni e'lon qilib, odamlarning turli xastaligu dardlariga shifo berardi. ³⁶ Iso olomoni ko'rib, ularga achinib ketdi, chunki ular cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan edilar.

³⁷ Shunda Iso shogirdlariga dedi:

— Hosil mo'l, ammo ishchilar oz. ³⁸ Shuning uchun hosil Egasidan: "Hosilingni yig'ib olishga yana ishchilar yubor", deb so'ranglar.

10-BOB

Iso o'n ikki havoriyni xizmatga yuboradi

¹ Iso O'zining o'n ikki havoriysini yoniga chaqirib, ularga yovuz ruhlarni quvib chiqarish va har qanday dardu xastaliklarni sog'aytirish qudratini berdi. ² Bu o'n ikki havoriyning ismlari quyidagichadir: birinchisi Butrus deb atalgan Shimo'n, uning ukasi Endrus, Zabadiyoning o'g'illari Yoqub va Yuhanno, ³ Filip, Bartolomey, To'ma, soliqchi* Matto, Xalfey o'g'li Yoqub, Taddeyus*, ⁴ vatanparvar* Shimo'n va Isoga xoinlik qilgan Yahudo Ishqariyot.

⁵ Iso o'n ikki havoriyni jo'natayotib, ularga quyidagicha ko'rsatmalar berdi: "G'ayriyahudiylar yashaydigan joylarga oyoq bosmanglar, Samariyaliklarning*

shaharlariga kirmanglar. ⁶ Aksincha, adashgan qo'ylarga o'xshagan Isroil xalqi oldiga boringlar. ⁷ Borganlaringizda: «Osmon Shohligi yaqinlashdi», deb e'lon qilinglar.

⁸ Xastalarni sog'aytiringlar, o'liklarni tiriltiringlar, teri kasalligiga* chalinganlarni poklanglar, jinlarni quvib chiqaringlar. Tekin oldingizlar, tekin beringlar.

⁹ Belbog'laringizga oltin, kumush, hatto mis chaqa ham qistirib olmanglar. ¹⁰ Yo'lga to'rva ham, qo'shimcha kiyim ham, choriq ham, hassa ham olmanglar. Chunki mehnatkash o'zining non-nasibasiga munosibdir.

¹¹ Qaysi shahar yoki qishloqqa kirsangiz, u yerda o'zingizga munosib odamni topib, ketguningizcha o'sha odamning uyida turinglar. ¹² Uyga kirganingizda: «Xonadoningizda tinchlik-omonlik bo'lsin», deb aytinglar. ¹³ Agar u munosib xonadon bo'lsa, siz tilagan tinchlik o'sha xonadonda qoladi. Agarda nomunosib bo'lsa, tilagan tinchligingiz o'zingizga qaytib keladi. ¹⁴ Agar kim sizni qabul qilmasa va so'zlaringizga quloq solmasa, o'sha uydan yoki shahardan chiqib ketayotganingizda oyoqlaringizdagi changni qoqib ketinglar*. ¹⁵ Sizga chinini aytaman: qiyomat kunida o'sha shaharning holi Sado'm va G'amo'ra shaharlarining* holidan ham battar bo'ladi.

Kelajakdagi mashaqqatlar

¹⁶ Men sizlarni bo'rilar orasiga qo'ylarday yuboryapman. Sizlar ilonday ziyrak, kaptarday oq ko'ngil bo'linglar. ¹⁷ Insonlardan ehtiyot bo'linglar. Chunki ular sizlarni mahkamalarga topshirib, sinagogalarda kaltaklaydilar. ¹⁸ Men tufayli sizlarni hokimlar va shohlar huzuriga olib boradilar, sizlar esa ularga va g'ayriyahudiylarga Men haqidagi Xushxabarni aytasizlar. ¹⁹ Sizlarni mahkamaga olib borishganda: «Qanday gapiramiz, nima aytamiz», deb xavotir olmanglar. Nima aytishingiz o'sha vaqtda sizlarga bildiriladi. ²⁰ O'shanda sizlar emas, balki Otangiz Xudoning Ruhi sizlar orqali gapiradi.

²¹ Aka ukasini, ota bolasini o'limga topshiradi. Bolalar o'z ota-onalariga qarshi chiqib, ularni o'ldirtiradilar. ²² Mening nomim tufayli hamma sizlardan nafratlanadi. Lekin oxirigacha bardosh bergan najot topadi. ²³ Agar sizlarni bir shaharda quvg'in qilsalar, boshqasiga qochib boringlar. Sizlarga chinini aytayin: sizlar Isroilning shaharlarini aylanib chiqishga ulgurmasingizdan, Inson O'g'li keladi.

²⁴ Shogird ustozidan ustun emas, qul ham o'zining xo'jayinidan ustun emas.

²⁵ Shogird ustoziday, qul xo'jayiniday bo'lsa kifoya. Agar uy egasini Baalzabul, ya'ni ins-jinslar hukmdori* deb atagan bo'lishsa, uy ahlini undan battar nom bilan atashadi!

Qo'rqish va qo'rqmaslik haqida

²⁶ Shunday bo'lsa-da, odamlardan qo'rqmanglar! Axir, har qanday yashirin narsa ma'lum bo'ladi, har qanday sir ochiladi. ²⁷ Sizga qorong'ida gapirayotganlarimni yorug'da aytinglar. Qulog'ingizga shivirlab aytganlarimni uylarning tomi ustidan baqirib, e'lon qilinglar. ²⁸ Tanani o'ldirib, jonni o'ldira olmaydiganlardan qo'rqmanglar. Xudodan qo'rqinglar! Chunki U jonni ham, tanani ham do'zaxda halok etishga qodir. ²⁹ Ikkiti chumchuq bir tangaga* sotiladi, shunday emasmi? Biroq bularning birontasi ham osmondagi Otangizning xohishsiz yerga tushmaydi. ³⁰ Sizlarning esa hatto boshingizdagi har bir tola sochingiz sanalgan. ³¹ Shuning uchun qo'rqmanglar, sizlar ko'plab chumchuqlardan qadrliroqsizlar.

Isoga loyiq bo'lish haqida

³² Kim Meni insonlar oldida tan olsa, Men ham osmondagi Otamning oldida uni tan olaman. ³³ Ammo kim insonlar oldida Meni rad etsa, Men ham osmondagi Otamning

oldida uni rad etaman.

³⁴ Meni yer yuziga tinchlik olib kelgan, deb o'ylamanglar. Men tinchlik emas, qilich olib kelganman. ³⁵ O'g'ilni otasidan, qizni onasidan, kelinni qaynanasidan ajratish uchun kelganman. ³⁶ Insonning dushmanlari o'z uyidagilari bo'ladi*. ³⁷ Kimki otasini yoki onasini Mendan ortiq sevsa, Menga loyiq emas. Kimki o'g'lini yoki qizini Mendan ortiq sevsa, Menga loyiq emas. ³⁸ Kimki o'z xochini olib*, ortimdan yurmasa, Menga loyiq emas. ³⁹ O'z jonini ayamoqchi bo'lgan uni yo'qotadi. Men uchun jonini bergan esa, uni asrab qoladi.

⁴⁰ Sizni qabul qilgan odam Meni qabul qilgan bo'ladi. Meni qabul qilgan esa Meni Yuborganni qabul qilgan bo'ladi. ⁴¹ Kimki payg'ambarni payg'ambar bo'lgani uchun qabul qilsa, payg'ambarga munosib mukofotni oladi. Kimki solih odamni solih bo'lgani uchun qabul qilsa, solihga munosib mukofotni oladi. ⁴² Agar siz shogirdlarimning eng kichigiga u Mening shogirdim bo'lgani uchun bir piyola sovuq suv bersangiz, albatta mukofotingizni olasiz, deb sizga chinini aytaman."

11-BOB

Iso Masih va Yahyo cho'mdiruvchi

¹ Iso o'n ikki shogirdiga ko'rsatmalarni berib bo'lgandan keyin, yaqin atrofdagi shaharlarda ta'lim berish va va'z aytish uchun ketdi. ² Yahyo bu paytda zindonda edi*, u Isoning qilayotgan ishlarini eshitib, shogirdlarini* Isoning oldiga ³ shunday savol bilan yubordi: "Keladigan Zot Sizmisiz, yoki biz boshqasini kutaylikmi?"

⁴ Iso Yahyoning shogirdlariga shunday javob berdi:

— Boringlar, ko'rib eshitayotganlaringizni Yahyoga aytinglar: ⁵ ko'rlar ko'rmoqda, cho'loqlar yurmoqda, teri kasalligiga* chalinganlar tuzalmoqda, karlar eshitmoqda, o'liklar tirilmoqda, yo'qsillar Xushxabarni eshitmoqda. ⁶ Mendan yuz o'girmaganlar naqadar baxtlidir!

⁷ Yahyoning shogirdlari ketayotganlarida, Iso olomonga Yahyo haqida gapira boshladi: "Sahroga nimani ko'rgani bordingizlar? Shamolda hilpirab turgan qamishnimi? ⁸ Xo'sh, nimani ko'rgani bordingizlar? Bashang kiyingan odamnimi? Bashang kiyinganlar shoh saroyida bo'ladi-ku! ⁹ Unday bo'lsa, nimani ko'rgani bordingizlar? Payg'ambarnimi? Ha, sizlarga shuni aytay: sizlar payg'ambardan ham ulug'ini ko'rdingizlar! ¹⁰ U haqda shunday yozilgan:

«Mana, Sendan oldin Men O'z elchimni yuboryapman,
U Sen uchun yo'lni hozirlaydi.»*

¹¹ Sizlarga chinini aytay: butun inson zoti orasida Yahyo cho'mdiruvchidan ulug'i yo'q. Ammo Osmon Shohligida eng kichik hisoblangan odam ham undan ulug'roqdir.

¹² Yahyo cho'mdiruvchi davridan shu kungacha odamlar Osmon Shohligiga shafqatsiz hujum qilmoqdalar. Zo'raonlar Osmon Shohligini qo'lga kiritishga harakat qilmoqdalar.

¹³ Yahyo cho'mdiruvchidan oldin o'tgan hamma payg'ambarlarning bitiklarida va Tavrot kitobida* Osmon Shohligi haqida bashorat qilingan. ¹⁴ Agar bu bashoratlarga ishonishni istasangizlar, Yahyo — kelishi bashorat qilingan Ilyosdir*. ¹⁵ Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!

¹⁶ Bu naslni kimga qiyoslasam bo'ladi? Ular bolalarga o'xshaydilar, maydonda o'tirib

olib, shunday deya bir–birlariga baqiradilar:

¹⁷ «Sizlar uchun nay chaldik, ammo raqsga tushmadingiz,
Biz oh–voh qildik, ammo sizlar qayg‘urmadingiz.»

¹⁸ Yahyo kelganda, u na yedi, na ichdi, shuning uchun hamma: «Uni jin uribdi», deydilar.

¹⁹ Inson O‘g‘li kelganda esa ham yedi, ham ichdi. Ammo Uni: «Yebto‘ymas, sharobxo‘r, soliqchilar* va gunohkorlarning do‘sti», deydilar. Lekin bilib qo‘yinglar: donolik to‘g‘ri ekanligi o‘z natijasidan ayon*.”

Gunohkor shaharlarning holiga voy

²⁰ Iso ba‘zi shaharlarda ko‘p mo‘jizalar ko‘rsatgandi, ammo xalq o‘z gunohlari uchun tavba qilmadi. Iso o‘sha shaharlar aholisiga ta‘na qildi: ²¹ “Sening holingga voy, ey Xorazin! Sening holingga voy, ey Baytsayda! Agar sizlarda qilingan mo‘jizalar Tir bilan Sidon shaharlarida* qilinganda edi, ular allaqachon qanorga o‘ranib, boshlariga kul sochib*, tavba qilgan bo‘lardilar. ²² Biroq sizlarga aytayin: qiyomat kunida sizning holingiz Tir va Sidonning holidan battar bo‘ladi. ²³ Ey Kafarnahum! Xudo seni ko‘klarga ko‘taradi deb o‘ylaysanmi?! Yo‘q, U seni tubsiz chuqurlikka uloqtiradi! Agar senda yuz bergan mo‘jizalar Sado‘mda* bo‘lganda edi, u shahar shu kungacha saqlanib qolgan bo‘lar edi. ²⁴ Biroq senga aytayin: qiyomat kunida sening holing Sado‘m shahrining holidan battar bo‘ladi.”

Holdan toyganlarga orom va‘dasi

²⁵ O‘sha vaqtda Iso yana shunday dedi: “Ey Ota, yeru osmonning Egasi! Sen bu ishlarni donolaru idroklilardan yashirib, go‘daklarga ma‘lum etganing uchun Senga shukurlar aytaman. ²⁶ Ha, Ota, bu Sening ezgu xohishing edi.

²⁷ Otam hamma narsani Mening ixtiyorimga topshirgan. O‘g‘ilni Otadan boshqa hech kim bilmaydi. Otani ham O‘g‘ildan boshqa va O‘g‘il ayon qilishni istagan odamdan boshqa hech kim bilmaydi.

²⁸ Ey holdan toyganlar, og‘ir yuk ostida qolganlar, hammalaringiz Mening oldimga kelinglar! Men sizlarga orom beraman. ²⁹ Mening bo‘yinturug‘imni* taqib olinglar, Mendan o‘rganinglar. Chunki Men yumshoq ko‘ngil va kamtarinman. Shunda sizlarning jonlaringiz orom topadi. ³⁰ Axir, Mening bo‘yinturug‘im qulay, yukim yengildir.”

12–BOB

Shabbat kuniga rioya qilish haqida

¹ Oradan ko‘p o‘tmay Iso Shabbat kuni bug‘doyzordan o‘tib borayotgan edi. Och qolgan shogirdlari boshhoqlardan uzib, donlarini yeyardilar*. ² Farziylar buni ko‘rib, Isoga:

— Qara, shogirdlaring Shabbat kuni qonunga xilof ish* qilyaptilar! — deyishdi.

³ Iso ularga dedi:

— Dovud hamrohlari bilan och qolganda nimalar qilganini* nahotki sizlar hech o‘qimagan bo‘lsangizlar?! ⁴ U Xudoning uyiga kirib, muqaddas nonlarni* yegan. Qonunga muvofiq esa bunday nonlarni faqat ruhoniylar yeyishga haqli edilar. Dovudga va uning hamrohlariga bunday nonlarni yeyish taqiqlangan edi! ⁵ Yoki Shabbat kunida Ma‘baddagi ruhoniylar Shabbat qonunini buzsalar ham, aybdor bo‘lmasliklarini

Tavrotta o'qimaganmisizlar?*" 6 Sizlarga shuni aytay: bu yerda Ma'baddan ham ulug' bir Zot turibdi. 7 Agar sizlar: "Men qurbonlikni emas, rahm-shafqatni istayman"* degan so'zlarning ma'nosini tushunganingizda edi, aybsiz odamlarni hukm qilmagan bo'lar edingizlar. 8 Zotan, Inson O'g'li Shabbat kunining ham Hokimidir.

9 Iso u yerdan ketib, sinagogaga bordi. 10 U yerda qo'li shol bir odam bor edi. Isoni ayblamoqchi bo'lgan ba'zi odamlar Unga shunday savol berdilar:

— Qonunga ko'ra, Shabbat kuni xastalarga shifo berish mumkinmi?

11 Iso ularga shunday javob berdi:

— Agar bir dona qo'yingiz bo'lsa-yu, o'sha qo'yingiz Shabbat kuni chuqurga tushib ketsa, uni chiqarib olmasmidingiz?! 12 Odam esa qo'ydan ancha qadrliroq-ku! Shunga ko'ra, Shabbat kuni yaxshilik qilish qonunga muvofiqdir.

13 Qo'li shol odamga Iso:

— Qo'lingni uzat! — dedi. U qo'lini uzatishi bilanoq, qo'li narigi qo'liday soppa-sog' bo'lib qoldi. 14 Farziylar esa tashqariga chiqib, Isoni halok qilish uchun til birlashtirishdi.

Iso — Egamiz tanlagan Qul

Iso farziylarning bu niyatini bilib, u yerdan ketdi. 15 Bir talay olomon Isoga ergashdi. U xastalarning hammasiga shifo berib, 16 "Mening kimligimni aytmanlar!" deb ularga buyurardi. 17 Shu tariqa Ishayo payg'ambarning aytgan quyidagi so'zlari bajo bo'ldi:

18 "Mana Mening Qulim,

O'zim Uni tanlab olganman.

U ko'nglimni mamnun etgan Suyukligimdir.

Men Unga O'z Ruhimni beraman,

U adolatni elatlarga e'lon qiladi.

19 Janjallashmaydi, baqirmaydi,

Ko'chalarda hech kim Uning ovozini eshitmaydi.

20 U ezilgan qamishni sindirmaydi,

Tutayotgan pilikni o'chirmaydi,

Qat'iyat bilan adolat o'rnatadi.

21 Elatlar Uning ismiga umid bog'laydi."*

Iso va shayton

22 Shundan keyin Isoning oldiga jin chalgan bir odamni olib kelishdi. U ham ko'r, ham soqov edi. Iso unga shifo bergach, u gapiradigan va ko'radigan bo'ldi. 23 Butun xalq hayratda qolib: "Bu Dovudning O'g'li* emasmikan?!" derdi. 24 Bu voqeani eshitgan farziylar esa shunday dedilar: "U ins-jinslar hukmdori Baalzabulning* kuchi bilan jinlarni quvib chiqaryapti."

25 Iso ularning nima haqida o'ylayotganini bilib turardi. U shunday dedi: "Nizo tufayli o'z ichidan bo'linib ketgan har bir shohlik xarob bo'ladi, nizo tufayli bo'lingan shahar ham, xonadon ham barbod bo'ladi. 26 Agar shayton shaytonni quvib chiqarsa, uning shohligi o'zaro bo'lingan bo'ladi. Bunday shohlik qanday tura oladi?! 27 Agar Men jinlarni Baalzabulning kuchi bilan quvib chiqarayotgan bo'lsam, u holda o'z sheriklaringiz kimning kuchi bilan jinlarni quvib chiqarishyapti? Shu sababdan ham ular sizlarni hukm qiladi. 28 Agar Men jinlarni Xudoning Ruhi bilan quvayotgan bo'lsam, demak, Uning Shohligi sizlarga ham kelgan.

²⁹ Kim kuchli odamning uyiga bostirib kirib, uning mol–mulkini talon–taroj qila oladi? Avval u uyning egasini bog‘lab qo‘yishi kerak, keyingina uyini talon–taroj qila oladi. ³⁰ Kim Men tomonda bo‘lmasa, Menga qarshidir. Kim Men bilan birga yig‘masa, sochadi.

³¹ Shuning uchun sizlarga aytaman: insonlarning har qanday gunohi va kufrligi kechiriladi. Lekin Muqaddas Ruhga kufrlilik qilganlar* kechirilmaydi. ³² Kim Inson O‘g‘liga qarshi so‘z aytsa, kechiriladi. Lekin kim Muqaddas Ruhga qarshi so‘z aytsa, ikki dunyoda ham kechirilmaydi.

³³ Yaxshi daraxt yaxshi meva beradi, yomon daraxt esa yomon meva beradi. Har bir daraxtning qandayligini mevasidan bilsa bo‘ladi. ³⁴ Voy ilonlar zoti! Sizlar yovuz bo‘la turib, yaxshi narsa gapira olarmidingiz?! Axir, odamning dili nimaga to‘lib–toshsa, o‘sha tiliga chiqadi! ³⁵ Yaxshi odam yuragining ezgulik xazinasidan yaxshilik chiqaradi, yomon odam yuragining yomonlik xazinasidan yomonlik chiqaradi. ³⁶ Yana shuni aytib qo‘yay: sizlar aytadigan har bir bema‘ni so‘zingiz uchun qiyomat kunida hisob berasizlar.

³⁷ Sizlar o‘z so‘zlaringiz asosida yo oqlanasizlar, yoki ayblanasizlar.”

Yunus payg‘ambarning alomati

³⁸ Shunda Tavrot tafsirchilari va farziylardan ba‘zilari Isoga: “Ustoz, bizga bir alomat ko‘rsatishingizni xohlar edik”, dedilar.

³⁹ Iso ularga javoban dedi: “Bu qabih va bevafo nasl alomat so‘rayapti, ammo ularga Yunus payg‘ambarning alomatidan* boshqa alomat berilmaydi. ⁴⁰ Yunus uch kechayu kunduz nahang baliqning qornida bo‘lganiday, Inson O‘g‘li ham uch kechayu kunduz yer bag‘rida bo‘ladi. ⁴¹ Naynavo* aholisi qiyomat kunida o‘rnidan turib, bu naslni mahkum etadi. Chunki Naynavoliklar Yunusning va‘zidan keyin tavba qilganlar. Bu yerda esa Yunusdan ham buyukroq bir Zot turibdi! ⁴² Janub malikasi* qiyomat kunida o‘rnidan turib, bu naslning odamlarini mahkum etadi. Chunki Sulaymonning dono ta‘limotini tinglagani malika dunyoning u chetidan kelgan edi. Bu yerda esa Sulaymondan ham buyukroq bir Zot turibdi!

⁴³ Yovuz ruh insondan chiqqandan keyin, huzur–halovat izlab, suvsiz yerlarni kezadi, lekin topmaydi. ⁴⁴ So‘ng: «Chiqqan uyimga qaytib boraman», deydi. Uyiga kelganda, uyni kimsasiz, supurilgan va yig‘ishtirilgan holda ko‘radi. ⁴⁵ Shunda borib, o‘zidan ham yovuzroq boshqa yetti ruhni ergashtirib keladi va ular bilan uyga kirib, joylashib oladi. Oxir–oqibat o‘sha odamning ahvoli oldingidan ham battar bo‘ladi. Bu yovuz nasl ham xuddi o‘sha ko‘yga tushadi.”

Isoning onasi va ukalari

⁴⁶ Iso olomonga gapirayotganda, onasi bilan ukalari Uni tashqarida kutib turgan edilar. Ular Iso bilan gaplashmoqchi edilar. ⁴⁷ Kimdir Isoga dedi:

— Onangiz bilan ukalaringiz tashqarida turishibdi, ular Siz bilan gaplashmoqchi.

⁴⁸ Iso esa bu gaplarni aytgan odamga shunday javob berdi:

— Mening onam kim? Ukalarim kim?

⁴⁹ So‘ng qo‘li bilan shogirdlarini ko‘rsatib, dedi:

— Mana, Mening onam va ukalarim! ⁵⁰ Osmondagi Otamning irodasini bajo keltirganlar Mening ukam, singlim va onam bo‘ladi.

13–BOB

Urug' sepuvchi haqida masal

¹ O'sha kuni Iso uydan chiqib, ko'l bo'yiga borib o'tirdi. ² Uning atrofida shu qadar ko'p olomon to'plandiki, U qayiqqa tushib, o'tirishga majbur bo'ldi. Olomon esa ko'l qirg'og'ida turardi. ³ Iso masal orqali xalqqa ko'p narsalarni o'rgatdi: "Quloq solinglar! Bir dehqon urug' sepgani chiqibdi. ⁴ U urug' sepayotganda ba'zi urug'lar so'qmoq yo'l ustiga tushibdi. Qushlar uchib kelib, urug'larni cho'qib ketibdi. ⁵ Ba'zi urug'lar tuprog'i kam toshloqqa tushibdi. Tuproq kam bo'lgani uchun urug'lar tez ko'karib chiqibdi. ⁶ Biroq quyosh chiqqach, qovjirab, ildizi bo'lmagani uchun so'lib qolibdi. ⁷ Boshqa urug'lar tikanlar orasiga tushibdi. Tikanlar o'sib, urug'larni bo'g'ib qo'yibdi. ⁸ Yana boshqa urug'lar esa yaxshi tuproqqa tushibdi. Ba'zilari yuz, ba'zilari oltmish, ba'zilari esa o'ttiz barobar ko'p hosil beribdi. ⁹ Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!"

Masallarning maqsadi

¹⁰ Shundan keyin shogirdlar kelib, Isodan so'radilar:

— Nega odamlarga masallar bilan gapiryapsiz?

¹¹ U shunday javob berdi: "Osmon Shohligining sirlarini bilish ularga emas, sizlarga berilgan. ¹² Zero, kimda bor bo'lsa, unga yana beriladi va unda mo'l–ko'lchilik bo'ladi. Ammo kimda yo'q bo'lsa, bori ham tortib olinadi. ¹³ Odamlarga masallar bilan gapirayotganimning sababi shuki, ular qarab turib ko'rmaydilar, quloq solib turib, eshitmaydilar va anglamaydilar. ¹⁴ Ishayoning bashorati ularda bajo bo'lgan:

«Sizlar tinglab turasiz–u, lekin hech tushunmaysiz,

Qarab turasiz–u, ammo hech anglab yetmaysiz.

¹⁵ Zero, bu xalqning aqli o'tmas bo'lib qoldi,

Quloqlari garang bo'ldi,

Ko'zlarini yumib olishdi.

Aks holda, ko'zlari ko'rgan bo'lardi,

Aks holda, quloqlari eshitgan bo'lardi,

Aqllari anglagan bo'lardi,

Yana Menga qaytgan bo'lishardi,

Men ularga shifo bergan bo'lardim.»*

¹⁶ Sizlar esa nihoyatda baxtlisizlar! Axir, sizlarning ko'z'laringiz ko'radi, quloqlaringiz eshitadi. ¹⁷ Sizlarga chinini aytay: qanchadan–qancha payg'ambarlar, qanchadan–qancha solih odamlar siz ko'rganlarni ko'rishni istaganlar, ammo ko'rmanlar. Sizlar eshitganlaringizni eshitishni ular istaganlar, ammo eshitmaganlar.

Urug' sepuvchi haqidagi masalning ma'nosi

¹⁸ Urug' sepuvchi haqidagi masalning ma'nosini anglab olinglar. ¹⁹ Osmon Shohligi to'g'risidagi kalomni eshitgan, ammo tushunib olmagan odamga yovuz shayton kelib, uning yuragiga ekilgan kalomni o'g'irlab ketadi. So'qmoq yo'l ustiga tushgan urug'lar ana shularga ishoradir. ²⁰ Toshloq yerga sepilgan urug'lar esa shunday odamlarni bildiradi: ular kalomni eshitganda, uni darrov sevinch bilan qabul qiladilar. ²¹ Lekin ularning ildizi bo'lmagani uchun uzoq vaqtga chidamaydilar. Kalom tufayli qiyinchilik yoki quvg'inga duchor bo'lishsa, darrov chekinadilar. ²² Tikanlar orasiga sepilgan

urug'lar shunday odamlarni bildiradiki, ular Xudoning kalomini eshitadilar, lekin dunyoning tashvishlari va boylikka o'chlik kalomni bo'g'ib qo'yadi, kalom esa samarasiz qoladi. ²³ Yaxshi tuproqqa sepilgan urug'lar esa shunday odamlarni bildiradi: ular kalomni eshitib, uning ma'nosini tushunib oladilar. Ularning ba'zilari yuz barobar, ba'zilari oltmish barobar va ba'zilari o'ttiz barobar mo'l hosil beradilar."

Begona o't haqida masal

²⁴ Iso ularga boshqa bir masal aytib berdi: "Osmon Shohligini o'z dalasiga yaxshi urug' sepgan bir odamning vaziyatiga o'xshatsa bo'ladi. ²⁵ Hamma uxlab yotganda, dushman kelib, bug'doyzorga begona o't urug'ini sepib ketibdi. ²⁶ Bug'doy o'sib, boshqalay boshlaganda, begona o'tlar ham o'sib chiqibdi. ²⁷ Xizmatkorlar kelib, xo'jayiniga aytibdilar:

— Xo'jayin, dalangizga yaxshi urug' ekan edingiz—ku! Manavi begona o'tlar qayoqdan paydo bo'ldi ekan?

²⁸ — Bu dushmanning ishi, — deb javob beribdi xo'jayin. Xizmatkorlar xo'jayinga:

— Istasangiz, biz borib o'sha o'tlarni yulib tashlaymiz.

²⁹ — Yo'q, — debdi u, — sizlar begona o'tlarni yulayotganlaringizda, bug'doyni ham qo'shib yulib olishingiz mumkin. ³⁰ Mayli, o'rim—yig'im paytigacha bug'doy bilan birga begona o'tlar ham o'saversin. Payti kelganda o'roqchilarga: "Avval begona o'tlarni yig'ishtirib, bog'langlar—da, yoqib yuboringlar, keyin bug'doyni yig'ishtirib, omborxonamga joylanglar", deyman."

Xantal urug'i haqida masal

³¹ Iso ularga yana boshqa bir masalni aytib berdi: "Osmon Shohligi bir odam o'z bog'iga sepgan xantal urug'iga* o'xshaydi. ³² Xantal urug'larning eng maydasi bo'lsa—da, o'sib chiqqanda, hamma ko'katlardan baland bo'ladi. U shunday daraxt bo'ladiki, qushlar uning shoxlariga uya quradi."

Xamirturush haqida masal

³³ Iso ularga boshqa bir masalni ham aytib berdi: "Osmon Shohligi xamirturushga o'xshaydi. Ayol bir bo'lak xamirturushni bir tog'ora* unga qorsa ham, hamma xamir oshadi."

³⁴ Iso bularning hammasini olomonga masallar bilan gapirdi. Ularga hech narsa to'g'risida masalsiz gapirmasdi. ³⁵ Shunday qilib, payg'ambarning quyidagi so'zlari bajo bo'ldi:

"Og'zimni masalga ochaman,
Dunyo yaratilgandan beri sir saqlanganlarni
Sizga e'lon qilaman."*

Begona o't haqidagi masalning ma'nosi

³⁶ Shundan keyin Iso olomon oldidan ketib, uyga kirdi. Shogirdlari Isoning oldiga kelib:

— Begona o'tlar haqidagi masalni bizga tushuntirib bering, — dedilar. ³⁷ Iso shunday javob berdi: "Yaxshi urug' sepuvchi Inson O'g'lidir. ³⁸ Dala olamdir, yaxshi urug'lar — Osmon Shohligining odamlari, begona o'tlar esa yovuz shaytonning odamlaridir.

³⁹ Begona o'tlarni sepgan dushman — iblis, o'rim—yig'im — oxirzamon, o'roqchilar esa

farishtalardir. ⁴⁰ Begona o'tlarni yig'ishtirib, olovda yoqishganday, oxirzamonda ham xuddi shunday voqea yuz beradi. ⁴¹ Inson O'g'li O'z farishtalarini yuboradi. Farishtalar Uning Shohligidan gunohga undagan hammani va barcha badkirdorlarni yig'ib oladilar. ⁴² Ularni lovullab turgan o'choqqa tashlaydilar. Badkirdorlar u yerda qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadilar. ⁴³ Shunda solihlar o'z Otalarining Shohligida quyosh kabi porlaydilar. Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!

Yashirilgan xazina haqida masal

⁴⁴ Osmon Shohligi dalada yashirilgan xazinaga o'xshaydi. Bir odam uni topib olibdi. Uni yana yashirib, xursand bo'lganidan bor-yo'g'ini sotib, u dalani xarid qilibdi.

Qimmatbaho marvarid haqida masal

⁴⁵ Osmon Shohligi nodir marvarid izlayotgan bir savdogarga o'xshaydi. ⁴⁶ Savdogar qimmatbaho marvaridni topganda, bor-yo'g'ini sotib, marvaridni xarid qilibdi.

To'r haqida masal

⁴⁷ Osmon Shohligi baliqchilar dengizga tashlagan to'rga o'xshaydi. To'rga turli xil baliqlar tutilibdi. ⁴⁸ To'r to'lgach, baliqchilar uni qirg'oqqa tortib chiqarishibdi va o'tirib, yaxshi baliqlarni savatlarga solishibdi, yomonlarini esa tashlab yuborishibdi.

⁴⁹ Oxirzamonda ham xuddi shunday bo'ladi: farishtalar kelib, fosiqlarni solihlar orasidan ajratib olib, ⁵⁰ lovullagan o'choqqa tashlaydilar. O'choqqa tushganlar qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadilar."

⁵¹ Iso shogirdlaridan so'radi:

— Bularning hammasini tushundingizlarmi?

— Tushundik, — deb javob berdi ular. ⁵² Iso ularga dedi:

— Shunday ekan, Osmon Shohligiga shogird tushgan har bir Tavrot tafsirchisi omboridan ham yangi, ham eski narsalarni olib chiqayotgan uy egasiga o'xshaydi.

Iso O'z yurtida rad etiladi

⁵³ Iso bu masallarni aytib bo'lgach, u yerdan ketdi. ⁵⁴ U ona shahriga* kelib, sinagogada odamlarga ta'lim berdi. Odamlar esa hayratga tushib dedilar:

— Bu Odam shuncha donolikni va mo'jiza ko'rsatish qudratini qayerdan olgan ekan-a? ⁵⁵ Bu o'sha duradgorning o'g'li emasmi?! Onasining ismi Maryam, ukalari Yoqub, Yusuf, Shimo'n va Yahudo-ku! ⁵⁶ Uning singillari ham oramizda yashaydi! Bunday buyuk ishlarni U qanday qilar ekan-a?

⁵⁷ Odamlar Isodan qattiq xafa bo'ldilar. Iso esa ularga dedi:

— Payg'ambar ona shahridan va o'z uyidan boshqa hamma yerda izzatlanadi.

⁵⁸ Odamlarning ishonchsizligi tufayli, Iso u yerda hech qanday mo'jiza ko'rsatmadi.

14-BOB

Yahyo cho'mdiruvchining o'limi

¹ Shu orada viloyat hukmdori* Hirod* Iso to'g'risidagi xabarlarini eshitib, ² amaldorlariga dedi: "Bu Yahyo cho'mdiruvchi ekanligi aniq! U tirilib kelgan, shuning uchun mo'jizalar ko'rsatish qudratiga ega."

³ Uning bu gapni aytishiga sabab shu edi: bundan ancha vaqt oldin Hirod Yahyoni hibsga olgandi. U o'z ukasi Filipning xotini Hirodiya dastidan Yahyoni kishanlab, zindonga tashlagan edi. ⁴ Chunki Yahyo unga: "Bu xotin bilan yashashingiz qonunga zid",

deb aytar edi. ⁵ Hirod Yahyoni o'ldirishni xohlagan bo'lsa—da, xalqdan qo'rqqan edi. Chunki odamlar Yahyoni payg'ambar deb bilishardi.

⁶ Hirodning tug'ilgan kuni bo'lganda, Hirodiyaning qizi o'rtaga chiqib raqsga tushdi. Qizning raqsi Hirodga shunchalik yoqdi, ⁷ Hirod unga:

— Ont ichaman, so'ragan narsangni muhayyo qilaman, — deb va'da berdi. ⁸ Qiz esa onasining gapiga kirib:

— Menga Yahyo cho'mdiruvchining boshini laganda keltirib bering! — dedi.

⁹ Shoh aytgan gapidan afsus chekdi, ammo mehmonlari oldida qasam ichgani uchun qizning iltimosini bajarishni buyurdi. ¹⁰ U zindonga odam yuborib, Yahyoning boshini oldirdi. ¹¹ Uning boshini laganda keltirib qizga berdilar, qiz esa onasiga olib borib berdi.

¹² Yahyoning shogirdlari kelib, ustozning jasadini oldilar, uni dafn etdilar. So'ng borib, Isoga xabar berdilar.

Iso 5000 kishini to'ydiradi

¹³ Yahyo haqidagi xabarni eshitgandan keyin, Iso qayiqqa tushib*, yolg'iz O'zi kimsasiz joyga suzib ketdi. Olomon esa bu haqda eshitib, shaharlardan piyoda Uning orqasidan ergashdi. ¹⁴ Iso qayiqdan chiqqanda, katta bir olomoni ko'rdi. Ularga achinib ketib, xastalariga shifo berdi.

¹⁵ Kech kirganda, shogirdlar Isoning oldiga kelib dedilar:

— Bu joy kimsasiz ekan, buning ustiga, juda kech bo'lib qoldi. Xalqni jo'natib yuboring, toki ular atrofdagi qishloqlarga borib, o'zlariga yegulik sotib olishsin.

¹⁶ Iso ularga dedi:

— Ketishlariga hojat yo'q, sizlar ularga ovqat beringlar.

¹⁷ — Bizda bor—yo'g'i beshta non va ikkita baliq bor, — deb javob berdi shogirdlar.

¹⁸ — O'sha narsalarni Menga olib kelinglar, — dedi Iso. ¹⁹ U odamlarga maysalar ustiga o'tirishni buyurdi. So'ng beshta non bilan ikkita baliqni oldi—da, osmonga qarab shukrona duosini o'qidi. U nonlarni sindirib, shogirdlariga berdi, shogirdlar nonlarni odamlarga tarqatishdi. ²⁰ Hamma yeb to'ydi. Ortib qolgan non burdalarini yig'ib olishganda, to'la o'n ikki savat chiqdi. ²¹ Ayollar va bolalarni hisobga olmaganda, taxminan besh mingga yaqin odam non yegan edi.

Iso suv ustida yuradi

²² Iso vaqt o'tkazmay, shogirdlarini qayiqqa tushirib, ko'lning narigi tomoniga* ketishga majbur qildi. Olomoni esa uylariga qaytarib jo'natib yubordi. ²³ U odamlarni ketkizib yuborgandan keyin, ibodat qilish uchun bir O'zi tepalikka chiqdi. Oqshom tushdi, U hamon o'sha yerda yolg'iz edi. ²⁴ Qayiq esa qirg'oqdan ancha uzoqlashib qolgandi. Shamol qayiqqa qarshi esayotgani uchun to'lqinlar qayiqqa kelib urilardi.

²⁵ Erta saharda Iso ko'l ustida yurib, shogirdlari yoniga keldi. ²⁶ Shogirdlar esa ko'l yuzida yurib kelayotgan Isoni ko'rib, qattiq vahimaga tushishdi. Qo'rqqanlaridan:

— Bu arvoħ—ku! — deb baqirib yuborishdi. ²⁷ Lekin Iso o'sha zahoti ularga:

— Dadil bo'linglar! Qo'rqmanglar, bu Menman! — dedi. ²⁸ Shunda Butrus:

— Hazrat, agar haqiqatan bu Siz bo'lsangiz, amr bering, men suv ustida yurib Sizning oldingizga boray, — dedi. ²⁹ Iso:

— Kel! — dedi. Butrus qayiqdan chiqib, suv ustida yurganicha Iso tomon yo'l oldi.

³⁰ Ammo shamolning kuchli ekanligidan qo'rqib ketdi. U suvga cho'ka boshlab:

— Hazrat, meni qutqaring! — deb baqirdi. ³¹ Iso shu zahoti qo'lini cho'zib, Butrusni

ushladi–da:

— Ey imoni sust, nega ikkilanding?! — dedi.

³² Ular qayiqqa tushganlaridan keyin, shamol tindi. ³³ Qayiqdagilar Isoga sajda qilib: — Siz haqiqatan ham Xudoning O'g'lisiz!* — dedilar.

³⁴ Ular ko'ldan suzib o'tib*, Genisaret* o'lkasiga keldilar. ³⁵ U yerdagi odamlar Isoni tanidilar va atrofga xabar yuborib, hamma xastalarni Isoning oldiga olib keldilar.

³⁶ Xastalar Isodan: “Hech bo'lmasa kiyimingizning etagiga qo'l tekkizaylik”, deb iltimos qilishardi. Unga qo'l tekkizganlarning hammasi shifo topishardi.

15–BOB

Diniy urf–odatlar va Xudoning amri

¹ Quddusdan farziylar va Tavrot tafsirchilari Isoning oldida kelib, shunday dedilar:

² — Nega Sizning shogirdlaringiz ota–bobolarimizning urf–odatlariga amal qilmayaptilar? Nega ovqatlanishdan oldin qo'llarini yuvmaydilar?*

³ Iso ularga javob berib dedi:

— O'zlaringiz–chi? Nega o'z urf–odatingizni deb, Xudoning amrini buzib yuribsizlar?

⁴ Xudo: “Ota–onangizni hurmat qiling. Otasini yoki onasini xo'rlagan har qanday odamga o'lim jazosi berilsin”*, deb aytgan. ⁵ Ammo sizlar shunday ta'lim berasizlar: odam o'z otasi yoki onasiga: “Farzandlik burchim — Xudoga in'om qilingan, — desa, ⁶ — u ota–onasini hurmat qilmasa ham bo'ladi.” Shu tariqa sizlar o'z ta'limotingiz bilan Xudoning kalomini bekor qilyapsizlar. ⁷ Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Ishayo payg'ambar siz haqingizda to'g'ri aytgan:

⁸ “Xudo aytdi:

«Bu xalq Meni tilidagina izzat qiladi*,
Yuraklari esa Mendan uzoqdir.

⁹ Ular Menga sajda qiladilar,

Ammo sajdalari behudadir.

Chunki ular inson yaratgan qoidalarni

Ilohiy qonun deb o'rgatadilar.»*

Insonni nima harom qiladi?

¹⁰ Keyin Iso xalqni yoniga chaqirib, dedi:

— Menga quloq solib, tushunib olinglar! ¹¹ Og'izga kiradigan narsa emas, balki og'izdan chiqadigan narsa insonni harom qiladi.

¹² Shunda shogirdlar Isoning oldiga borib dedilar:

— Aytgan bu gapingiz farziylarga qattiq botganini bildingizmi?

¹³ Iso shunday javob berdi:

— Osmondagi Otam o'tqazmagan har qanday o'simlik ildizi bilan sug'urib tashlanadi. ¹⁴ Farziylarga e'tibor bermanglar. Ular o'zlari ko'r va ko'rlarga yo'l boshchilik qiladilar. Agar ko'r odam ko'rni yetaklasa, ikkalasi ham chuqurga yiqilib tushadi.

¹⁵ Shunda Butrus:

— Xalqqa aytgan gapingizni bizga tushuntirib bering! — dedi.

¹⁶ — Shunchalik ham befahm bo'lasizlarmi?! — dedi Iso. — ¹⁷ Og'izga kiradigan har bir narsa qoringa o'tib, kerakli joydan chiqib ketishini nahotki tushunmasangizlar?

¹⁸ Ammo og'izdan chiqadigan narsalar yurakdan chiqadi. Ana o'shalar insonni harom qiladi. ¹⁹ Chunki inson yuragidan yomon fikrlar, qotillik, fahshu zino, o'g'rilik, soxta guvohlik va tuhmat chiqadi. ²⁰ Ana shular insonni harom qiladi. Yuvilmagan qo'l bilan ovqat yeyish esa insonni harom qilmaydi.

G'ayriyahudiy ayolning ishonchi

²¹ Iso u yerdan ketib, Tir va Sidon* hududlariga bordi. ²² Shu yerda yashaydigan Kan'on xalqidan bo'lgan bir ayol Isoning oldiga kelib, faryod qildi:

— Ey Hazrat, Dovudning O'g'li*, menga rahm qiling! Qizimni jin chalgan, ahvoli yomon!

²³ Iso unga bir og'iz so'z ham javob bermadi. Shogirdlari Isoning oldiga kelib, iltimos qildilar:

— Uni jo'natib yuboring! Axir, u ketimizdan qolmay, dodlab yuribdi.

²⁴ Iso esa shunday dedi:

— Xudo Meni faqat Isroil xalqining adashgan qo'ylari oldiga yubordi.

²⁵ Ayol esa kelib, Isoning oldiga tiz cho'kdi—da:

— Yordam bering, Hazrat! — deb yolvordi. ²⁶ Iso esa:

— Bolalardan nonni olib kuchuklarga tashlash yaxshi emas, — dedi.

²⁷ — To'g'ri, Hazrat, — dedi ayol. — Lekin kuchuklar ham xo'jayinlarining dasturxonidan to'kilgan ushoqlarini yeydi—ku.

²⁸ Shunda Iso:

— Ey ayol, sening ishonching buyuk! — dedi. — Mayli, sen istaganingday bo'lsin. Shu zahoti ayolning qizi sog'ayib qoldi.

Iso ko'p odamlarga shifo beradi

²⁹ Iso u yerdan chiqib, Jalila ko'li bo'ylab ketdi. So'ng toqqa chiqib, o'tirdi. ³⁰ Isoning oldiga bir talay olomon keldi. Ular o'zlari bilan cho'loq, ko'r, mayib, soqov va boshqa ko'plab xastalarni olib kelib, Isoning oyoqlari tomoniga o'tqizdilar. Iso ularning hammasiga shifo berdi. ³¹ Soqovlarning gapirganini, mayiblarning sog'ayganini, cho'loqlarning yurganini va ko'rlarning ko'zlari ochilganini xalq ko'rib, hayratda qoldi. Ular Isroil xalqining Xudosini olqishladilar.

Iso 4000 kishini to'ydiradi

³² Iso shogirdlarini yoniga chaqirib dedi:

— Xalqqa achinyapman. Ular uch kundan beri Men bilan birga, yeyishga hech narsasi yo'q. Ularga ovqat bermay jo'natib yuborishni xohlamayman, yo'lda holdan toyib qolishlari mumkin.

³³ Shogirdlari Unga:

— Shu qadar katta olomonni to'ydirish uchun bu kimsasiz joyda qayerdan non olamiz?! — deyishdi.

³⁴ — Qancha nonlaringiz bor? — deb so'radi Iso.

— Yettita non va ozgina mayda balig'imiz bor, — dedi shogirdlar.

³⁵ Shundan keyin Iso xalqqa yerga o'tirishni buyurdi. ³⁶ Yettita non va baliqlarni olib, shukrona duosini o'qidi. Non va baliqlarni sindirib, tarqatish uchun shogirdlariga berdi. Shogirdlar xalqqa tarqatishdi. ³⁷ Hamma yeb to'ydi. Ortib qolgan non burdalarini yig'ishganda, to'la yetti savat chiqdi. ³⁸ Bolalar bilan ayollarni hisobga olmaganida, non yeganlarning soni to'rt mingta edi. ³⁹ Shundan keyin Iso odamlarga ketishga ijozat berdi,

O'zi esa qayiqqa o'tirib, Magadan* hududiga yo'l oldi.

16-BOB

Farziylar va sadduqiylar Isodan alomat so'rashadi

¹ Farziy va sadduqiy mazhabidagilar Isoning oldiga kelib, Uni sinab ko'rish maqsadida:

— Bizga bir mo'jizali alomat ko'rsating. Shunda Sizni Xudo yuborganini tan olamiz, — dedilar. ² Iso ularga shunday javob berdi:

— Quyosh botganda, sizlar, osmon qizg'ish, havo yaxshi bo'ladi, deysizlar. ³ Ertalab esa, osmon qizil, havoning avzoyi buzuq, bugun bo'ron bo'ladi, deysizlar. Sizlar osmonning avzoyiga qarab, ob-havoni aniqlay olasizlar—ku! Nega zamon alomatlarini talqin qila olmaysizlar?! ⁴ Bu qabih va bevafo nasl alomat so'rayapti, ammo ularga Yunusning alomatidan* boshqa alomat berilmaydi.

Iso ularni qoldirib ketdi.

Farziylar va sadduqiylarning xamirturushi

⁵ Narigi qirg'oqqa* yetib kelgan shogirdlar o'zlari bilan non olishni unutmagan edilar.

⁶ Iso ularga dedi:

— Farziylar bilan sadduqiylarning xamirturushidan* ehtiyot bo'linglar!

⁷ Shogirdlar o'zlaricha: "Biz non olib kelmaganimiz uchun U shunday deyapti", deb muhokama qila boshladilar. ⁸ Shogirdlar nimani muhokama qilayotganlarini Iso bilib, ularga dedi:

— Ey imoni sustlar! Nega sizlar, nonimiz yo'q, deb aytyapsizlar? ⁹ Hali ham tushunmadingizlarmi? Besh mingta odamga beshta nonni bo'lib berganim esingizdami? O'shanda qolgan—qutgan nonlarga nechta savatni to'ldirib olgan edingizlar? ¹⁰ Yoki yettita nonni to'rt ming kishiga bo'lib berganim—chi? O'shanda, non burdalari bilan nechta savatni to'ldirib olgan edingizlar? ¹¹ Men sizlarga non haqida gapirmaganimni hali ham anglamadingizlarmi? Men sizlarga: "Farziylar bilan sadduqiylarning xamirturushidan ehtiyot bo'linglar!" deb aytyapman.

¹² Shundan keyin shogirdlar tushundilarki, Iso ularni nonga ishlatiladigan xamirturushdan saqlanish to'g'risida emas, balki farziylar bilan sadduqiylarning ta'limotidan ehtiyot bo'lish to'g'risida ogohlantirayotgan ekan.

Butrus Masihni tan oladi

¹³ Iso Filip Qaysariyasi* atrofidagi hududga keldi. O'sha yerda U shogirdlaridan so'radi:

— Odamlar Inson O'g'lini kim deb biladi?

¹⁴ Shogirdlar Unga shunday javob berdilar:

— Ba'zilar Yahyo cho'mdiruvchi, ba'zilar Ilyos, ba'zilar Yeremiyo*, boshqalar esa, qadimgi payg'ambarlardan biri, deb aytib yuribdilar.

¹⁵ Iso ulardan so'radi:

— Sizlar—chi, Meni kim deb bilasiz?

¹⁶ Shimo'n Butrus* javob berib dedi:

— Siz Masihsiz*, Barhayot Xudoning O'g'lisiz!*

¹⁷ Shimo'n Butrusga Iso dedi:

— Sen baxtlisan, ey Yuhanno* o'g'li Shimo'n! Axir, bu sirni senga inson emas, balki osmondagi Otam ochib bergan. ¹⁸ Shimo'n, senga shuni aytay: Butrus isming “qoya” degani–ku!* Mana shu qoya ustiga Men O'zimning jamoatimni* quraman. Hatto o'lim shohligi ham jamoatimga bas kela olmaydi. ¹⁹ Osmon Shohligi kalitlarini Men senga beraman. Yer yuzida sen nimani taqiqlasang, samoda ham taqiqlanadi. Yer yuzida sen nimaga ijozat bersang, samoda ham ijozat beriladi.

²⁰ Bundan so'ng Iso: “Masih ekanimni hech kimga aytmanglar”, deb shogirdlariga qat'iy buyurdi.

Iso O'z o'limi haqida gapiradi

²¹ Shu vaqtdan boshlab, Iso shogirdlariga quyidagilarni ochiqchasiga tushuntira boshladi: “Men Quddusga borib, yo'lboshchilar, bosh ruhoniylar* va Tavrot tafsirchilari qo'lida ko'p azob chekaman. Meni o'ldirishadi, lekin uchinchi kuni Men tirilaman.”

²² Shunda Butrus Isoni chetga tortib dedi:

— Bunday deb ayt mang, Hazratim! Xudo saqlasin! Boshingizga aslo bunday kunlar kelmasin!

²³ Iso esa Butrusga qarab:

— Yo'qol ko'zimdan, shayton! — dedi. — Meni yo'ldan urma! Sen Xudoning ishlarini emas, inson ishlarini o'ylayapsan.

²⁴ Keyin Iso O'z shogirdlariga dedi:

— Kimda–kim Menga ergashishni istasa, o'zidan kechsin va xochini ko'tarib*, orqamdan yursin. ²⁵ Kim o'z jonini asrab qolmoqchi bo'lsa, uni yo'qotadi. Kim Men uchun jonini bersa, uni asrab qoladi. ²⁶ Agar inson butun dunyoni egallab olsa–yu, o'z jonidan mahrum bo'lsa, bundan unga nima foyda?! Inson o'z joni evaziga qanday to'lov bera oladi?! ²⁷ Inson O'g'li samoviy Otasining ulug'vorligida, farishtalari bilan kelganda, har kimni o'z ishiga yarasha taqdirlaydi. ²⁸ Sizlarga chinini aytayin: bu yerda turganlardan ba'zilari, Inson O'g'lining Shoh bo'lib kelganini ko'rmaguncha, o'lmaydilar.

17–BOB

Isoning qiyofasi o'zgaradi

¹ Oradan olti kun o'tdi. Iso yoniga faqat Butrus, Yoqub va Yoqubning ukasi Yuhannoni olib, baland bir toqqa chiqdi. ² U yerda, ularning ko'z o'ngida Isoning qiyofasi o'zgardi: yuzi quyoshday porlab, kiyimlari ko'zni qamashtiradigan darajada oppoq bo'lib qoldi. ³ Birdaniga ularga Muso bilan Ilyos zohir bo'lishdi. Ular Iso bilan gaplashdilar. ⁴ Butrus Isoga dedi:

— Hazrat, yaxshi ham shu yerda ekanmiz! Istasangiz, uchta chayla yasayman*: bittasi Sizga, bittasi Musoga, bittasi Ilyosga.

⁵ U shu gapini tugatmagan ham ediki, birdaniga oppoq bulut paydo bo'lib, hammalariga soya soldi. Bulut orasidan shunday ovoz keldi:

— Bu Mening sevikli O'g'limdir, Undan mamnunman*. Unga quloq solinglar!

⁶ Shogirdlar ovoznı eshitganlarida, shunchalik qo'rqib ketdilar ki, yerga yuz tuban yiqildilar. ⁷ Iso esa kelib, ularga qo'l tekkizdi–da:

— Turinglar, qo'rqmanglar! — dedi. ⁸ Ular boshlarini ko'tarib, yolg'iz Isodan boshqa hech kimni ko'rmadilar.

⁹ Tog'dan tushayotganlarida Iso ularga buyurdi:

— Inson O'g'li o'lib tirilmaguncha, bu ko'rganlaringizni hech kimga aytmanglar.

¹⁰ Shogirdlari Undan so'radilar:

— Nega Tavrot tafsirchilari, Masihdan oldin Ilyos kelishi kerak*, deb aytadilar?

¹¹ Iso ularga shunday javob berdi:

— To'g'ri, avvalo Ilyos kelib, hamma narsani tiklashi kerak. ¹² Biroq Men sizlarga shuni aytaman: Ilyos allaqachon kelgan*. Ammo odamlar uni tanimay, uni xohlaganicha xo'rladilar*. Xuddi shunga o'xshab, Inson O'g'li ham odamlar qo'lida ko'p azob chekadi.

¹³ Shunda shogirdlar tushundilarki, Iso ularga Yahyo cho'mdiruvchi to'g'risida gapirayotgan ekan.

Jinga chalingan bolaga Iso shifo beradi

¹⁴ Iso shogirdlari bilan olomon oldiga kelganda, bir odam Isoning oldida tiz cho'kib:

¹⁵ — Hazrat, — dedi, — o'g'limga rahm qiling! Uning tutqanoq kasali bor, qattiq azob chekmoqda. U ko'pincha olovga yoki suvga yiqilib tushadi. ¹⁶ O'g'limni shogirdlaringiz oldiga olib kelgandim, ammo ular davolay olmadilar.

¹⁷ Iso shunday dedi:

— Ey imonsiz va buzuq avlod! Qachongacha sizlar bilan birga bo'lishim kerak?! Sizlarga yana qancha toqat qilishim kerak?! Bolani bu yerga olib kelinglar!

¹⁸ Iso jinga do'q qildi. Jin bolaning ichidan chiqib ketdi, shu zahoti bola sog'ayib qoldi.

¹⁹ Shogirdlar Iso bilan yolg'iz qolganlarida, Undan:

— Nega biz jinni quvib chiqara olmadik? — deb so'radilar. ²⁰⁻²¹ Iso javob berib dedi:

— Yetarli imoningiz yo'qligi uchun* shunday bo'ldi. Sizlarga chinini aytayin: agar zig'irday* imoningiz bo'lib, shu toqqa: "Bu yerdan u yerga ko'ch", — deb aytsangiz, tog' ko'chadi. Sizlar uchun imkonsiz narsa bo'lmaydi*.

²² Iso shogirdlari bilan Jalila hududiga qaytib kelgandan keyin, ularga dedi:

— Inson O'g'li odamlar qo'lga tutib beriladi. ²³ Uni o'ldirishadi, uchinchi kuni esa U tiriladi.

Shogirdlar nihoyatda g'amgin bo'lib qoldilar.

Ma'bad solig'i

²⁴ Iso bilan shogirdlari Kafarnahumga kelganlarida, Ma'bad solig'ini* yig'uvchilar Butrusning oldiga kelib:

— Ustozingiz Ma'bad solig'ini to'lamaydimi? — deb so'radilar.

²⁵ — To'laydi! — deb javob berdi Butrus.

Butrus uyga kelgach, Iso birinchi bo'lib gapirdi:

— Butrus*, sening fikring qanday? Bu dunyo shohlari soliq va bojni kimdan yig'adilar? O'zinikilardanmi yoki begonalardanmi?

²⁶ — Begonalardan—da, — deb javob berdi Butrus.

— Demak, o'zinikilar soliqdan ozod ekan—da, — dedi Iso. — ²⁷ Ammo ularni norozi qilmaylik. Ko'lga borib qarmoq tashla. Birinchi ilingan baliqni olib og'zini ochsang, kumush tangani* topasan. Tangani olib, ikkovimiz uchun soliq to'la.

18-BOB

Xudo oldida kim buyuk?

¹ Shu payt shogirdlar Isoning oldiga kelib: "Osmon Shohligida eng kattasi kim

bo'ladi?" — deb so'radilar.

² Iso yoniga bir bolani chaqirdi, uni o'rtalarida turg'izib, ³ dedi: "Sizlarga chinini aytayin: agar sizlar o'zgarasangiz va bolalariday bo'lmasangiz, hech qachon Osmon Shohligiga kira olmaysizlar. ⁴ Agar o'zingizni mana shu bola singari, past tutsangiz, Osmon Shohligida eng kattasi bo'lasiz. ⁵ Kim shunday bir bolani Mening nomimdan qabul qilsa, Meni qabul qilgan bo'ladi.

Vasvasa va gunoh haqida

⁶ Menga ishongan shu kichiklarning birontasini* yo'ldan ozdirgan odamning holiga voy. Bunday qilgandan ko'ra, o'sha odamning bo'yniga tegirmon toshini osib, dengiz tubiga cho'ktirilgani o'zi uchun yaxshiroq bo'lar edi. ⁷ Odamlarni yo'ldan ozdiradigan vasvasalar dastidan bu dunyoning holiga voy! Vasvasalar albatta keladi, lekin vasvasaga sababchi bo'lgan odamning holiga voy!

⁸ Agar yo'ldan ozishingga qo'ling yoki oyog'ing sababchi bo'lsa, uni chopib tashlab, uloqtirib yubor. Ikki qo'l yoki ikki oyoq bilan abadiy olovga tashlangandan ko'ra, mayib yoki cho'loq bo'lib abadiy hayotdan bahramand bo'lganing yaxshiroqdir. ⁹ Agar yo'ldan ozishingga ko'zing sababchi bo'lsa, uni o'yib olib, uloqtirib yubor. Ikki ko'zing bilan do'zax oloviga tushgandan ko'ra, bir ko'zing bilan abadiy hayotdan bahramand bo'lganing yaxshiroqdir.

Adashgan qo'y haqida masal

¹⁰⁻¹¹ Ehtiyot bo'linglar, bu kichiklardan birontasini ham xor qilmanglar. Sizlarga shuni aytay: samoda ularning farishtalari doimo samoviy Otamning jamolini ko'rib turadi*. ¹² Nima deb o'ylaysiz: agar bir odamning yuzta qo'yi bo'lsa—yu, ulardan biri adashib qolsa, u to'qson to'qqiztasini tog'larda qoldirib, adashib qolganini izlab ketmaydimi?! ¹³ Agarda uni topib olsa, sizga chinini aytay: adashmagan to'qson to'qqiztasidan ko'ra, shu bitta qo'y uchun u ko'proq sevinadi. ¹⁴ Shu singari osmondagi Otangiz ham bu kichiklardan birontasining yo'qolib qolishini istamaydi.

Gunoh qilgan birodarga munosabat

¹⁵ Agar birodaringiz sizga qarshi gunoh qilsa, uning oldiga boring. U bilan yakka holda gaplashib aybini yuziga ayting. Agar u sizga quloq solsa, siz orangizdagi birodarlik rishtalarini tiklagan bo'lasiz. ¹⁶ Agar sizga quloq solmasa, o'zingiz bilan yana bir yoki ikki kishini olib boring, chunki «har bir masala ikkita yoki uchta guvohning so'zlari asosida ko'rib chiqiladi.»* ¹⁷ Agar birodaringiz ularga ham quloq solmasa, imonlilar jamoatiga* ayting. Agar imonlilar jamoatiga ham quloq solmasa, uni butparast yoki soliqchi* deb hisoblab, u bilan aloqani uzing.

¹⁸ Sizlarga chinini aytayin: yer yuzida sizlar nimani taqiqlasangizlar, samoda ham taqiqlanadi. Yer yuzida sizlar nimaga ijozat bersangizlar, samoda ham ijozat beriladi. ¹⁹ Sizlarga yana shuni ham aytay: oralaringizdan ikkitangiz yakdil bo'lib biron narsa uchun ibodat qilsangizlar, osmondagi Otam tilagingizni bajaradi. ²⁰ Qayerda ikki yoki uch kishi Mening nomim uchun yig'ilsa, Men o'sha yerda ularning orasida bo'laman."

Rahmsiz xizmatkor haqida masal

²¹ Shundan keyin Butrus kelib Isoga dedi: "Hazrat, agar birodarim menga qarshi gunoh qilsa, uni necha marta kechiray? Yetti martami?"

²² "Sizlarga shuni aytay: yetti marta emas, — dedi Iso, — balki yetmish karra yetti

marta*. ²³ Shu sababli Osmon Shohligini bir shohga qiyoslash mumkin. Shoh o'z xizmatkorlari bilan hisob–kitob qilmoqchi bo'libdi. ²⁴ Hisob–kitobni boshlaganda, uning huzuriga ming–minglab tilla tanga* qarzdor bo'lgan xizmatkorini olib kelibdilar. ²⁵ Lekin qarz to'lashga qurbi yetmagani uchun shoh unga:

— O'zingni, xotiningni, bolalaringni va butun mol–mulkingni sotib, qarzingni to'laysan, — deb buyuribdi. ²⁶ Xizmatkor shohning oyog'iga yiqilib:

— Ozingina sabr qiling, hamma qarzimni to'layman, — debdi. ²⁷ Xizmatkoriga shohning rahmi kelibdi. Shoh uni qo'yib yuborib, qarzidan kechibdi.

²⁸ Xizmatkor esa tashqariga chiqib, o'zidan yuz kumush tanga* qarzdor bo'lgan bir sherigini uchratib qolibdi. Uni yoqasidan olib:

— Qarzingni to'la! — deb bo'g'a boshlabdi. ²⁹ Sherigi esa uning oyoqlariga yiqilib:

— Ozingina sabr qiling, qarzimni to'layman, — deb yolvoribdi. ³⁰ Ammo u ko'nmabdi:

— Qarzingni to'lamaguningcha zindonda yotasan, — deb sherigini qamatib qo'yibdi.

³¹ Boshqa xizmatkorlar yuz bergan voqeani ko'rib, xafa bo'libdilar. Shohning huzuriga borib, hammasini aytib beribdilar. ³² Shunda shoh xizmatkorini huzuriga chaqirib:

— Ey yaramas xizmatkor! — debdi. — Menga yolvorganing uchun barcha qarzingdan kechdim. ³³ Men senga rahm qilganimday, sen ham sherigingga rahm qilsang bo'lmasmidi?!

³⁴ G'azablangan shoh xizmatkorini zindonbonning qo'liga topshirib:

— Hamma qarzini to'lamaguncha unga azob beringlar, — deb buyuribdi.

³⁵ Xullas, agar sizlar birodaringizni chin dildan kechirmasangiz, osmondagi Otam sizlarni ham shu ko'ygga soladi."

19–BOB

Nikoh va ajralish haqida

¹ Iso bu gaplarini tugatgandan keyin, Jalila hududini tark etdi. U Iordan daryosining sharq tomoniga, Yahudiya o'lkasining narigi tomoniga bordi. ² Bir talay olomon Isoga ergashib borgan edi. Iso u yerda xastalarga shifo berdi.

³ Bir necha farziylar Isoning oldiga keldilar va Uni sinamoqchi bo'lib so'radilar:

— Qonunga ko'ra, erkak kishi har qanday sabab bilan o'z xotinidan ajralishi mumkinmi?*

⁴ Iso ularga shunday javob berdi:

— Nahotki sizlar: azalda Yaratuvchi "odamlarni erkagu ayol qilib yaratdi"* degan so'zlarni o'qimagan bo'lsangizlar? ⁵ "Shuning uchun erkak kishi ota–onasidan bo'lak bo'lib, xotiniga bog'lanib qoladi, ikkalasi bir tan bo'ladilar."* ⁶ Bunga ko'ra, ular endi ikki emas, balki bir tan hisoblanadilar. Xudo birga qo'shganni bandasi ajratmasin.

⁷ Farziylar esa Isoga dedilar:

— Unday bo'lsa, nima uchun Muso, erkak o'z xotiniga taloq xatini yozib berib, jo'natib yuborsin, deb amr bergan?*

⁸ Iso ularga shunday javob berdi:

— Sizlar bag'ri tosh bo'lganlaringiz uchun Muso xotinlaringiz bilan ajrashishga ijozat bergan, ammo azalda bunday bo'lmagan. ⁹ Men sizlarga shuni aytayin: kim bevafoqlikdan boshqa sabab tufayli o'z xotini bilan ajrashib, boshqasiga uylansa, zino qilgan bo'ladi*.

¹⁰ Shogirdlar Isoga dedilar:

— Agar erkakning xotiniga nisbatan shunday majburiyati bo'lsa, uylanmagan yaxshiroq ekan-da!

¹¹ Iso esa shogirdlariga:

— Ha, bu ta'limotimni hamma ham qabul qilavermaydi, — dedi. — Bu ta'limotim Xudo atagan odamlargagina tegishli. ¹² Ba'zi erkaklarning uylana olmasligiga ayrim sabablar bor: ba'zilar erkakligi tug'ma zaifdir. Boshqalari esa odamlar tomonidan bichilgan. Yana boshqalari Osmon Shohligi yo'lida uylanishdan voz kechadilar. Bu ta'limotni qabul qila oladigan qabul qilsin.

Iso bolalarni duo qiladi

¹³ Iso bolalarimizga qo'l qo'yib duo qilsin deb, odamlar Isoning oldiga bolalarni olib kelishdi. Shogirdlar esa bolalarni olib kelgan odamlarni koyidilar. ¹⁴ Ammo Iso dedi:

— Bolalarga yo'l beringlar, Mening oldimga kelishlariga to'sqinlik qilmanglar! Zero, Osmon Shohligi shundaylarnikidir.

¹⁵ Iso bolalarning boshiga qo'l qo'yib, duo qildi, keyin O'z yo'liga ketdi.

Boylik va abadiy hayot

¹⁶ Shu mahal bir odam Isoning yoniga kelib:

— Ustoz!* Abadiy hayotga ega bo'lishim uchun qanday yaxshi ish qilishim kerak? — deb so'radi. ¹⁷ Iso unga dedi:

— Nega Mendan yaxshi ish to'g'risida so'rayapsan? Faqatgina Xudo yaxshi-ku!* Abadiy hayotdan bahramand bo'lishni istasang, Xudoning amrlariga rioya qilgin.

¹⁸ — Qaysilariga? — deb so'radi u. Iso dedi:

— “Qotillik qilma. Zino qilma. O'g'rilik qilma. Yolg'on guvohlik berma. ¹⁹ Ota-onangni hurmat qil. O'zgani o'zingni sevganday sevgin”* degan amrlarga.

²⁰ Yigit Unga dedi:

— Bularning hammasiga amal qilib kelaman. Yana nima qilishim kerak?

²¹ Iso yigitga aytdi:

— Agar komil bo'lishni istasang, borib, mol-mulkingni sot, pulini kambag'allarga tarqat. Shunda samoda xazinang bo'ladi. Keyin kelib, Menga ergashgin.

²² Yigit bu so'zlarni eshitib, g'amgin bo'lib qaytib ketdi, chunki uning mol-mulki ko'p edi.

²³ Iso shogirdlariga dedi:

— Sizga chinini aytayin: boy odamning Osmon Shohligiga kirishi qiyin bo'ladi.

²⁴ Sizlarga yana shuni aytay: boyning Xudo Shohligiga kirishidan ko'ra, tuyening igna teshigidan o'tishi osonroqdir.

²⁵ Shogirdlar buni eshitib, g'oyat ajablanishdi va:

— Unday bo'lsa, kim najot topa olar ekan? — deyishdi. ²⁶ Iso ularga ko'z tikib dedi:

— Inson uchun bu imkonsizdir, lekin Xudo uchun hamma narsaning imkoni bor.

²⁷ Shunda Butrus dedi:

— Mana, biz uy-joyimizni tashlab, Sizning orqangizdan ergashib keldik. Buning evaziga nima olamiz?

²⁸ Iso ularga shunday javob berdi: “Sizga chinini aytayin: hamma narsa yangilanganda* va Inson O'g'li O'zining ulug'vor taxtida o'tirganda, Mening orqamdan ergashib kelgan sizlar ham o'n ikkita taxtga o'tirib, Isroilning o'n ikki qabilasiga

hukmronlik qilaszlar. ²⁹ Men uchun uy–joyini, aka–ukalarini, opa–singillarini, ota–onasini, bolalarini yoki yer–mulkini tashlab ketgan har bir kishi bulardan yuz hissa ortiqrog‘ini olib, abadiy hayotga ega bo‘ladi. ³⁰ Ammo birinchi bo‘lganlarning ko‘plari oxirgi bo‘ladilar, oxirgilar esa birinchi bo‘ladilar.

20–BOB

Mardikorlar haqida masal

¹ Osmon Shohligi erta saharda uzumzoriga mardikorlar yollagani chiqqan bog‘ egasiga o‘xshaydi. ² Bog‘ egasi mardikorga, sizlarga bir kumush tangadan*, odatdagi bir kunlik ish haqini to‘layman, deb ular bilan kelishibdi. So‘ng ularni o‘zining uzumzoriga yuboribdi.

³ Soat to‘qqizlarda u bozor maydoniga chiqqan ekan, bekor turgan bir necha odamlarni ko‘rib, ⁴ ularga:

— Sizlar ham mening uzumzoriga boringlar, tegishli ish haqingizni to‘layman, — debdi. Ular boribdi.

⁵ Bog‘ egasi soat o‘n ikkilarda va uchda bozor maydoniga chiqib, yana shunday qilibdi. ⁶ Soat beshlarda tag‘in bozor maydoniga borsa, bekor turgan yana boshqalarni ko‘ribdi–da:

— Nega sizlar bu yerda kun bo‘yi bekor turibsizlar? — deb so‘rabdi. ⁷ Ular:

— Hech kim bizni ishga yollamadi, — deb javob beribdilar. Shunda bog‘ egasi:

— Sizlar ham mening uzumzoriga borib ishlanglar*, — debdi.

⁸ Kech bo‘lganda, uzumzor egasi o‘zining ishboshisiga:

— Mardikorlarni chaqirib, ularga ish haqlarini ber. Oxir kelganlardan boshlagin, birinchi kelganlarga oxirida berasan, — deb buyuribdi. ⁹ Shunday qilib, soat beshlarda ish boshlaganlar bir kumush tangadan olishibdi. ¹⁰ Birinchi kelganlarga haq to‘lash navbati kelganda, ular: “Biz ko‘proq olamiz”, deb o‘ylabdilar. Ammo ularning har biriga ham bir kumush tangadan berilibdi. ¹¹ Ular pullarini olgach, bog‘ egasiga noroziligini bildira boshlashibdi:

¹² — Manavi oxirgi kelganlar bir soatgina ishlashdi, biz esa kun bo‘yi jaziramada mehnat qildik. Ammo siz bizning mehnatimizni ularning qilgan ishi bilan teng ko‘rdingiz.

¹³ Bog‘ egasi ulardan biriga shunday dedi:

— Do‘stim, men senga nohaqlik qilganim yo‘q. Sen bilan bir kumush tangaga kelishgan edik–ku! ¹⁴ Endi haqingni olgin–u, jo‘na. Mana bu oxirgi kelganlarga sen bilan baravar ish haqi berishni xohladim. ¹⁵ O‘zimning pulimni xohlaganimcha sarf qila olishga haqim yo‘qmi?! Yoki mening saxiyligimni ko‘rolmayapsanmi?

¹⁶ Shunday qilib, oxirgilar birinchi bo‘ladilar, birinchilar esa oxirgi bo‘ladilar*.”

Iso O‘z o‘limi to‘g‘risida uchinchi marta gapiradi

¹⁷ Iso Quddusga ketayotganda, o‘n ikki shogirdini chetga olib, ularga dedi:

¹⁸ — Mana, biz Quddusga ketyapmiz. U yerda Inson O‘g‘li bosh ruhoniylar va Tavrot tafsirchilari qo‘liga tutib beriladi. Ular Inson O‘g‘lini o‘limga mahkum qiladilar. ¹⁹ So‘ng g‘ayriyahudiylarga* topshiradilar. G‘ayriyahudiylar Uni haqoratlaydilar, qamchilaydilar va xochga mixlaydilar. Ammo uchinchi kuni U tiriladi.

Bir onaning tilagi

²⁰ O'sha paytda Zabadiyoning xotini ikki o'g'lini* boshlab, Isoning oldiga keldi. U Isodan bir narsa iltimos qilmoqchi bo'lib, Unga ta'zim qildi. ²¹ Iso ayoldan:

— Nima istaysiz? — deb so'radi.

— Shohligingizda o'g'illarimning biri Sizning o'ng tomoningizda*, biri chap tomoningizda o'tirsin! — dedi Unga ayol. ²² Iso shunday dedi:

— Sizlar nima so'rayotganingizni bilmaysizlar. Men ichadigan azob kosasidan* sizlar icha olasizlarmi?*

— Icha olamiz! — deb javob berdi ular. ²³ Iso ularga dedi:

— Sizlar—ku Men ichadigan azob kosasidan ichasizlar*, ammo Mening o'ng va chap tomonimda o'tirishga ruxsat berish O'z ixtiyorimda emas. Bu o'rinni osmondagi Otam kimlarga atagan bo'lsa, o'shalarniki bo'ladi.

²⁴ Qolgan o'nta shogird buni eshitib, ikkala aka—ukadan achchiqlanib ketishdi. ²⁵ Iso esa ularni yoniga chaqirib, dedi:

— Butparastlarga qaranglar, ularning hukmdorlari xalqlariga o'z hukmini o'tkazadilar, katta amaldorlari elga zo'ravonlik qiladilar. ²⁶ Ammo sizlarning orangizda bunday bo'lmasin. Aksincha, orangizda kim katta bo'lishni istasa, sizlarga xizmat qilsin.

²⁷ Orangizda kim birinchi bo'lishni istasa, sizlarga qul bo'lsin. ²⁸ Axir, Inson O'g'li ham O'ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O'zi boshqalarga xizmat qilish va O'z jonini fido qilib, ko'plarni ozod qilish uchun kelgan.

Iso ikki ko'rga shifo beradi

²⁹ Iso bilan shogirdlari Yerixodan ketar ekanlar, bir talay olomon Isoga ergashdi.

³⁰ Yo'l bo'yida ikkita ko'r odam o'tirgan edi. Ular oldilaridan Iso o'tib ketayotganini eshitib:

— Ey Hazrat, Dovud O'g'li*, bizlarga rahm qiling! — deb baqirdilar. ³¹ Olomon esa:

— Jim bo'linglar! — deb ularga do'q qildi. Ular esa yanada qattiqroq baqirib:

— Ey Hazrat, Dovud O'g'li, bizlarga rahm qiling! — deb faryod qilishardi. ³² Iso to'xtab, ularni yoniga chaqirdi—da:

— Mendan nima istaysizlar? — deb so'radi. ³³ Ular:

— Hazrat, ko'zlarimiz ochilsin! — deyishdi.

³⁴ Isoning ularga rahmi kelib, ko'zlariga qo'l tekkizdi. Shu zahoti ularning ko'zlari ochildi. So'ng ular Isoning ortidan ergashdilar.

21–BOB

Iso Quddusga tantanali kiradi

¹ Iso bilan shogirdlari Quddusga yaqinlashib, Zaytun tog'i* etagidagi Baytfagiya qishlog'iga yetib kelishganda, Iso ikki shogirdiga dedi:

² — Anavi qishloqqa boringlar. U yerga borishingiz bilanoq, bog'lab qo'yilgan eshakni va yonidagi xo'tikni ko'rasizlar. Ularni yechib, Mening oldimga olib kelinglar.

³ Agar kimdir sizga biron nima desa, "Bular Rabbimiz Masihga kerak. U darhol bularni qaytarib yuboradi", deb aytinglar.

⁴ Bu voqea payg'ambarning aytgan quyidagi so'zlari bajo bo'lishi uchun yuz bergan edi:

⁵ “Quddus xalqiga* ayting:
 Mana Shohingiz kelyapti.
 Kamtarindir Shohingiz,
 U eshakning ustida,
 Ha, eshakning bolasini —
 Xo’tikni minib kelyapti.”*

⁶ Shogirdlar borib, Iso ularga buyurganiday qilishdi. ⁷ Ular eshak bilan xo’tikni Isoning oldiga olib kelishdi. Eshak va xo’tik ustiga to’nlarni tashlashdi, Iso xo’tikka mindi. ⁸ Bir talay olomon to’nlarni yo’lga poyandoz qildi. Ba’zilari esa daraxt shoxlarini kesib, yo’lga to’shadilar. ⁹ Oldinda va orqada yurayotgan olomon shunday deb hayqirardi:

“Dovud O’g’liga* tasanno!
 Egamiz nomidan kelayotgan Inson baraka topsin!*

Falak toqida Unga tasanno o’qilsin!”

¹⁰ Iso Quddusga kirib kelganda, butun shahar: “Bu kim bo’ldi?” deb g’imirlab qoldi. ¹¹ Olomon esa shunday deb javob berardi: “U Jalilaning Nosira shahridan bo’lgan Iso payg’ambar!”

Iso sotuvchilarni Ma’baddan quvadi

¹² Iso Ma’badga kirib, ichkarida oldi–sotdi qilayotgan hammani quvib chiqardi. Sarroflarning* xontaxtalarini va kaptar sotuvchilarning kursilarini ag’darib yubordi. ¹³ Iso ularga shunday dedi:

— “Mening uyim, ibodat uyi deb ataladi”*, deb Tavrotda yozilgan–ku! Sizlar esa Xudoning uyini qaroqchilar uyasiga* aylantirib yuboribsizlar!

¹⁴ Ma’badda Isoning oldiga ko’rlar va cho’loqlar keldi. Iso ularga shifo berdi. ¹⁵ Bosh ruhoniylar bilan Tavrot tafsirchilari Isoning qilayotgan ajoyib ishlarini ko’rib va Ma’baddagi bolalarning: “Dovud O’g’liga tasanno!” deb hayqirayotganini eshitib, qattiq g’azablandilar.

¹⁶ — Ularning nima deyayotganlarini eshityapsanmi? — dedilar Unga.

— Ha, eshityapman! — deb javob berdi Iso. — Nahotki sizlar: “Sen bolalar va chaqaloqlarga madhiya aytishni o’rgatding”* degan so’zlarni hech qachon o’qimagan bo’lsangiz?

¹⁷ So’ng Iso ularni tark etib, Quddusdan chiqib ketdi. U Baytaniya qishlog’iga* borib, u yerda tunab qoldi.

Qurib qolgan anjir daraxti

¹⁸ Ertalab Iso shaharga qaytib kelayotganda och edi. ¹⁹ Yo’l chetida bir anjir daraxtini ko’rib, uning yoniga bordi. Iso barglardan boshqa hech narsa topmay, daraxtga:

— Bundan buyon senda aslo meva bo’lmasin! — dedi. Anjir daraxti shu zahoti qurib qoldi. ²⁰ Shogirdlar buni ko’rib:

— Qanday qilib anjir daraxti darrov qurib qoldi? — deb hayron bo’ldilar.

²¹ Iso ularga shunday dedi:

— Sizlarga chinini aytayin, agar shubhalanmay ishonsangiz, nafaqat anjir daraxtini shu ko’yga sola olasiz, balki mana bu toqqa: “Qo’porilib, dengizga otil”, — desangiz,

aytganingiz bo'ladi. ²² Ishoning, shunda ibodatda nimaiki so'rasangiz, olasiz.

Isoning hokimiyati haqida savol

²³ Iso Ma'badga kirib ta'lim berayotganda, bosh ruhoniylar va xalq yo'l boshchilari Uning oldiga kelib, savol berdilar:

— Siz bu ishlarni qanday hokimiyat bilan qilyapsiz? Bu hokimiyatni Sizga kim bergan?

²⁴ Iso ularga shunday javob berdi:

— Men ham sizlarga bir savol berayin. Agar Menga javob bersangizlar, Men ham bu ishlarni qanday hokimiyat bilan qilayotganimni sizlarga aytaman. ²⁵ Yahyo xalqni suvga cho'mdirish huquqini Xudodan olganmidi yoki insondanmi?

Ular esa o'zaro mulohaza yuritdilar:

— Agar: "Xudodan", — desak, U: "Nega Yahyoga ishonmadingizlar?" — deydi.

²⁶ Agar: "Insondan", — desak, xalqdan qo'rqamiz, chunki hamma Yahyoni payg'ambar deb hisoblaydi.

²⁷ Shunday qilib, ular Isoga:

— Bilmaymiz, — deb javob berdilar. Iso ularga dedi:

— Unday bo'lsa, Men ham bu ishlarni qaysi hokimiyat bilan qilayotganimni sizlarga aytmayman.

Ikki o'g'il haqida masal

²⁸ So'ng Iso ularga dedi: "Sizlar mana bunga nima deysizlar? Bir odamning ikki o'g'li bor ekan. U katta o'g'lining yoniga kelib:

— O'g'lim, bor, bugun uzumzorda ishla, — debdi.

²⁹ — Bormayman! — debdi o'g'il. Ammo keyin aytgan gapiga pushaymon bo'lib, boribdi. ³⁰ Ota kenja o'g'lining oldiga borib, o'sha gapini aytibdi. Bu o'g'il:

— Bo'pti, boraman, ota, — debdi, ammo bormabdi. ³¹ Ikkovidan qaysi biri otasining xohishini bajardi?"

"Birinchi", — deb javob berdi ular.

Iso ularga: "Sizlarga chinini aytayin, — dedi. — Soliqchilar* bilan fohishalar Xudoning Shohligiga sizlardan oldin kirib boradilar. ³² Chunki Yahyo cho'mdiruvchi sizning oldingizga to'g'ri yo'lni ko'rsatgani keldi, ammo sizlar unga ishonmadingizlar. Soliqchilar bilan fohishalar esa ishonishdi. Sizlar buni ko'rib turib ham pushaymon bo'lmadingizlar, ishonmadingizlar.

Yovuz bog'bonlar haqida masal

³³ Endi boshqa bir masalni eshitinglar: bir yer egasi bor ekan. U uzumzor barpo qilibdi. Atrof-tevaragini devor bilan o'rab, uzum siqish chuqurini* qazibdi, kuzatuv minorasini quribdi. Keyin uzumzorni bog'bonlarga ijaraga berib, o'zi safarga ketibdi.

³⁴ Yig'im-terim mavsumida xo'jayin: «Hosildan menga tegishli ulushni olib kelinglar», deb xizmatkorlarini bog'bonlar oldiga yuboribdi. ³⁵ Bog'bonlar esa uning xizmatkorlarini tutib olishibdi, birini urib, birini o'ldirib, boshqa birini esa toshbo'ron qilishibdi. ³⁶ Shundan keyin u oldingidan ko'proq xizmatkorlarini bog'bonlar oldiga jo'natibdi. Bog'bonlar esa ular bilan ham xuddi shunday qilishibdi. ³⁷ Oxirida uzumzor egasi:

— O'g'limni albatta hurmat etadilar, — deb bog'bonlar oldiga o'z o'g'lini yuboribdi.

³⁸ Ammo bog'bonlar uning o'g'lini ko'rganlarida bir-biriga:

— Bu merosxo‘r–ku! Kelinglar, uni o‘ldirib, merosiga ega bo‘laylik, — deyishibdi.
³⁹ Uni tutib, uzumzordan tashqariga chiqarib, o‘ldirishibdi. ⁴⁰ Xo‘sh, sizningcha, uzumzorning egasi qaytib kelganda, u bog‘bonlarni nima qiladi?”

⁴¹ “U bu yaramaslarni shafqatsizlarcha o‘ldiradi, — deb javob berdi ular. — Uzumzorni esa boshqa bog‘bonlarga ijaraga beradi. Bu bog‘bonlar uzum hosilini unga o‘z vaqtida berishadi.”

⁴² Iso ularga dedi: “Nahotki sizlar Muqaddas bitiklardagi shu so‘zlarni hech o‘qimagan bo‘lsangiz:

«Binokorlar rad etgan tosh
 Binoning tamal toshi* bo‘ldi.
 Bu Egamizning qilgan ishidir,
 Ko‘z oldimizdagi ajoyibotdir.»*

⁴³ Shuning uchun sizlarga aytaman: Xudoning Shohligi sizlardan tortib olinadi va Shohlik uchun hosil yetishtiradigan odamlarga beriladi. ⁴⁴ Kim bu tamal toshiga* yiqilsa, parcha–parcha bo‘ladi. Tosh kimning ustiga tushsa, uni ezib yuboradi.”

⁴⁵ Bosh ruhoniylar va farziylar bu masalni eshitib, Iso ular haqida gapirganini tushundilar. ⁴⁶ Uni hibsga olmoqchi bo‘ldilar, ammo xalqdan qo‘rqdilar. Chunki xalq Isoni payg‘ambar deb bilar edi.

22–BOB

To‘y ziyofati haqida masal

¹ Iso odamlarga yana masallar bilan gapira boshladi:

² “Osmon Shohligini o‘g‘liga to‘y ziyofati bergan shohga qiyoslasa bo‘ladi. ³ Shoh to‘yga taklif etilgan mehmonlarni chaqirish uchun xizmatkorlarini yuboribdi. Mehmonlar esa kelishni xohlamabdilar. ⁴ Shoh yana boshqa xizmatkorlarini yuborib, shunday debdi:

— Taklif etilganlarga aytinglar: men ziyofat dasturxonini tayyorlab qo‘ydim, buqayu bo‘rdoqilarim so‘yildi, hammasi tayyor. To‘yga kelaveringlar!

⁵ Biroq ular bu taklifni ham nazarga ilmabdilar, biri dalasiga, boshqasi o‘z ishiga ketibdi. ⁶ Qolganlar esa shoh xizmatkorlarini tutib, xo‘rlab, o‘ldirishibdi. ⁷ Shoh buni eshitib, g‘azablanibdi. Lashkarini yuborib, qotillarni qatl qildiribdi, shaharlarini esa yondirib kul qilibdi. ⁸ Shundan keyin u xizmatkorlariga aytibdi:

— To‘y ziyofati tayyor, lekin taklif etilganlar bunga munosib emas ekanlar. ⁹ Shuning uchun chorrahalariga boringlar, kimni ko‘rsangiz, to‘y ziyofatiga taklif qilinglar.

¹⁰ Xizmatkorlar yo‘lga chiqib, uchratganlarining hammasini — yomonlarni ham, yaxshilarni ham yig‘ib kelibdilar. Xullas, to‘yxona mehmonlarga to‘libdi.

¹¹ Shoh mehmonlarni ko‘rish uchun kirganda, u yerda to‘y kiyimini kiymagan bir odamni ko‘ribdi ¹² va undan:

— Do‘stim, to‘y kiyimisiz bu yerga qanday kirdingiz? — deb so‘rabdi, u hech qanday javob bera olmabdi. ¹³ Shunda shoh xizmatkorlariga aytibdi:

— Bu odamning qo‘l–oyoqlarini bog‘lab, tashqariga, qorong‘ilikka tashlanglar. U yerda u qattiq pushaymon bo‘lib, fig‘on chekadi.

¹⁴ Axir, da‘vat etilganlar ko‘p, ammo tanlanganlar ozdir.”

Soliq to'lash haqida savol

¹⁵ Shunda farziylar kelib, Isoni tilidan ilintirish uchun reja tuzdilar. ¹⁶ Ular o'z shogirdlarini Hirod tarafdorlari* bilan birga Isoning oldiga yuborishdi.

— Ustoz, — deyishdi ular, — Siz odil ekaningizni bilamiz. Siz Xudoning yo'lini to'g'ri o'rgatasiz. Biror kishiga xushomadgo'ylik, yuz-xotirchilik qilmaysiz. ¹⁷ Bizga ayting-chi, Qaysarga* soliq to'lashimiz* to'g'rimi yoki yo'qmi?

¹⁸ Ammo Iso ularning niyati yomon ekanini bilib turardi. U shunday dedi:

— Hoy ikkiyuzlamachilar! Nima, Meni sinab ko'rmoqchimisizlar? ¹⁹ Soliqqa to'lanadigan tangani Menga ko'rsatinglar.

Ular Isoga bir dinor* keltirdilar.

²⁰ — Bu surat va yozuv kimniki? — deb so'radi Iso.

²¹ — Qaysarniki, — deb javob berdi ular.

— Unday bo'lsa, Qaysarning haqini Qaysarga, Xudoning haqini Xudoga beringlar, — dedi Iso.

²² Ular buni eshitib lol qoldilar. Isoni o'z holiga qo'yib, qaytib ketdilar.

O'liklarning tirilishi haqida savol

²³ Sadduqiylar o'liklarning tirilishini inkor etardilar. Ularning ba'zilar o'sha kuni Isoning oldiga kelib, shunday savol berdilar:

²⁴ — Ustoz! Muso aytgan ediki*: “Agar odam farzand ko'rmay o'lib ketsa, marhumning ukasi akasining xotiniga uylanib, akasi uchun farzandni dunyoga keltirsin.”

²⁵ Xo'sh, bizda yetti aka-uka bor edi. Birinchisi uylandi, ammo farzand ko'rmay olamdan o'tdi, xotini esa ukasiga qoldi. ²⁶ Ikkinchi, uchinchi, hatto yettinchisigacha, hammasining boshiga shu ko'rgilik tushdi. ²⁷ Oxirida xotin ham qazo qildi. ²⁸ Ayting-chi, Xudo odamlarni tiriltirganda xotin yettovidan qaysi birining xotini hisoblanadi? Axir, hammasi unga uylangan edi-ku.

²⁹ Iso ularga shunday javob berdi:

— Sizlar Muqaddas bitiklarni* ham, Xudoning qudratini ham bilmaysizlar, ana shu sababdan adashyapsizlar. ³⁰ O'liklar tirilganda uylanmaydilar, erga ham tegmaydilar, balki bamisoli samodagi farishtalarday bo'ladilar. ³¹ O'liklarning tirilishi haqidagi masalaga kelsak: nahotki Xudoning sizlarga aytgan gaplarini hech qachon o'qimagan bo'lsangizlar?! ³² U: “Men Ibrohim, Is'hoq va Yoqubning Xudosiman”*, — degan-ku! Axir, Xudo o'liklarning emas, tiriklarning Xudosidir.

³³ Olomon buni eshitib, Isoning ta'limotidan hayratda qoldi.

Eng buyuk amr

³⁴ Iso sadduqiylarni mot qilib qo'yganini eshitib, farziylar bir joyga yig'ildilar. ³⁵ Isoni sinash maqsadida ulardan biri — Tavrot tafsirchisi Unga shunday savol berdi:

³⁶ — Ustoz, Tavrotdagi qaysi amr eng buyuk?

³⁷ Iso unga dedi:

— “Egangiz Xudoni butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan, butun ongingiz bilan seving.”* ³⁸ Bu birinchi va eng buyuk amr. ³⁹ Ikkinchisi esa shunga o'xshashdir: “O'zгани o'zingizni sevganday seving.”* ⁴⁰ Butun Tavrot va payg'ambarlarning hamma bitiklari* mana shu ikki amrga tayanadi.

Masih kimning o'g'li?

⁴¹ Farziylar yig'ilishganda, Iso ulardan so'radi:

⁴² — Masih haqida nima deb o'ylaysizlar? U kimning o'g'li?
 — Dovudning O'g'li*, — deb javob berdi ular. ⁴³ Iso ularga dedi:
 — Unday bo'lsa, qanday qilib Dovud Muqaddas Ruh orqali Masihni Rabbim deb aytadi? Dovud shunday degan edi:

⁴⁴ “Egamiz aytmoqda Rabbimga:
 Dushmanlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmaganimcha,
 Sen Mening o'ng tomonimda* o'tirgin.”*

⁴⁵ Agar Dovud Masihni Rabbim deb atagan bo'lsa, qanday qilib Masih Dovudning O'g'li bo'ladi?!

⁴⁶ Isoning savoliga hech kim javob bera olmadi. O'sha kundan boshlab hech kim Unga savol berishga jur'at etolmaydigan bo'ldi.

23-BOB

Soxta va chin taqvodorlik

¹ Shundan keyin Iso olomonga va shogirdlariga gapirdi: ² “Qonunni izohlash huquqi Tavrot tafsirchilari va farziylarga berilgan. ³ Shu bois ularga quloq solinglar, aytganini qilinglar, ammo qilganini qilmanglar! Chunki ular o'zlari aytganlarni qilmaydilar. ⁴ Ular ko'tarib bo'lmaydigan og'ir yukni birovlariga yuklaydilar, o'zlari esa yordam berish uchun hatto barmog'ini ham qimirlatmaydilar. ⁵ Hamma ishlarini boshqalar ko'rsin deb qiladilar. Peshanalariga taqqan nishonalarini kattaroq, kiyimlarining popuklarini* uzunroq qiladilar. ⁶ Shuningdek, ziyofatlarda to'rga chiqishni va sinagotalarda yaxshi joylarda o'tirishni yoqtiradilar. ⁷ Bozorlarda odamlar ularga salom berishlarini, «ustoz» deb murojaat etishlarini yaxshi ko'radilar.

⁸ Ammo sizlarni hech kim «ustoz» deb chaqirmasin, chunki hammangizning bitta Ustozingiz bor. Sizlar esa bir teng birodaru opa-singilsizlar. ⁹ Yer yuzida hech kimni ota deb aytmang, chunki sizlarning samoda yagona Otangiz bor. ¹⁰ Hech kim sizlarni «yo'l boshchi» deb ham aytmasin, chunki sizlarning yakkayu yagona yo'l boshchingiz Masihdir. ¹¹ Orangizda kim bosh bo'lsa, sizlarga xizmat qilsin. ¹² Zotan, o'zini o'zi yuksaltirgan kamsitiladi, o'zini past tutgan esa yuksaltiriladi.

Iso Tavrot tafsirchilariga va farziylarga ta'na qiladi

¹³⁻¹⁴ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Axir, sizlar odamlar kirmasin deb, Osmon Shohligi eshiklarini berkitib qo'yyapsizlar. U yerga o'zlaringiz ham kirmayapsizlar, kirmoqchi bo'lganlarni ham kirgizmayapsizlar*.

¹⁵ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Axir, sizlar hech bo'lmasa bir kishini o'z diningizga kiritish uchun dengizu quruqlikni kezib chiqasizlar. Niyatingizga erishganingizda esa, uni o'zingizdan besh battar do'zaxi odam qilasizlar.

¹⁶ Ey ko'r yetakchilar, holingizga voy! Sizlar: «Kim Ma'bad haqi deb qasam ichsa, u qasamini bajarmasa ham bo'ladi, ammo kim Ma'bad oltini haqi deb qasam ichsa, o'z qasamini bajarishi shart», deysiz. ¹⁷ Hoy ko'r nodonlar! Qaysi biri buyukroq: Ma'badning oltinimi yoki oltinni muqaddas qilgan Ma'badning o'zimi?! ¹⁸ Yana sizlar shunday deb aytasizlar: «Kim qurbongoh haqi deb qasam ichsa, u qasamini bajarmasa ham bo'ladi,

ammo kim qurbongohdagi qurbonlik haqi deb qasam ichsa, qasamini bajarishi shart», deysizlar. ¹⁹ Shu qadar ko‘r bo‘lmasangiz–a! Qaysi biri buyukroq: qurbonlikmi yoki qurbonlikni muqaddas qilgan qurbongohmi? ²⁰ Axir, qurbongoh haqi deb qasam ichgan, ham qurbongohning o‘zi, ham undagi barcha qurbonliklar haqi qasam ichgan bo‘ladi–ku! ²¹ Ma‘bad haqi deb qasam ichgan esa, ham Ma‘badning o‘zi, ham Ma‘badda yashaydigan Xudo haqi qasam ichgan bo‘ladi. ²² Osmon haqi deb qasam ichgan esa, osmondagi Xudoning taxti va taxtda o‘tirgan Xudoning O‘zi haqi qasam ichgan bo‘ladi.

²³ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Sizlar yalpiz, ukrop va ziradan ushr* berasizlar, ammo qonunning adolat, shafqat va imon kabi eng muhim ta‘limotlarini pisand qilmaysizlar. Bularning birini bajara turib, ikkinchisini ham tashlab qo‘ymasligingiz kerak edi. ²⁴ Hoy ko‘r yetakchilar! Sizlar ichimligingizdan chivinni suzib olasizlar*, ammo tuyani butunligicha yutib yuborasizlar!

²⁵ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Sizlar piyolayu laganingizning sirtini tozalaysizlar–u, ammo ichi ochko‘zlik va xudbinlikka to‘la. ²⁶ Ey ko‘r farziy! Sen, avvalo, piyola va laganing ichini tozalab ol, shunda ularning sirti ham toza bo‘ladi.

²⁷ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Chunki sizlar ohaklangan qabrlarga* o‘xshaysizlar: qabrlarning tashqi tomoni chiroyli, ammo ichi murdalarning suyaklariga va har xil iflosliklarga to‘la. ²⁸ Shu singari, sizlar ham tashqi tomondan boshqalarga taqvodor bo‘lib ko‘rinasiz, ammo ichingiz ikkiyuzlamachilikka va gunohga to‘la.

Soxta taqvodorlar oladigan jazo

²⁹ Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Axir, sizlar payg‘ambarlarga maqbaralar qurib, taqvodorlarning qabrlarini bezatib, ³⁰ shunday deysizlar: «Agar ota–bobolarimiz davrida biz ham yashaganimizda edi, ularga qo‘shilishib payg‘ambarlarning qonini to‘kmagan bo‘lardik.» ³¹ Bu bilan sizlar payg‘ambarlarni qatl qilganlarning o‘g‘illari ekaningizni tan olyapsizlar. ³² Ota–bobolaringiz boshlagan ishni oxiriga yetkazinglar endi!

³³ Hoy ilonlar, zaharli ilonlar zoti! Sizlar do‘zax jazosidan qanday qochib qutulasiz?! ³⁴ Ana shu sababdan Men oldingizga payg‘ambarlarni, donishmandu ustozlarni yuboraman. Ammo sizlar ularning ba‘zilarini o‘ldirasizlar, ba‘zilarini xochga mixlaysizlar, boshqalarini esa sinagogalaringizda qamchilab, shaharma–shahar quvg‘in qilaysizlar. ³⁵ Natijada o‘ldirilgan hamma begunoh odamlarning qoni uchun sizlar jazolanasizlar. Aybsiz Hobilning to‘kilgan qonidan tortib, qurbongoh bilan Ma‘bad orasida siz o‘ldirgan Barxiyo o‘g‘li Zakariyoning* qoni sizning gardaningizda bo‘ladi. ³⁶ Ha, sizlarga chinini aytaman: bu nasl hamma qotilliklar uchun jazo oladi.

Isoning Quddus uchun nolasi

³⁷ Eh Quddus, Quddus! Payg‘ambarlarni qatl etib, huzuriga yuborilganlarni toshbo‘ron qiluvchi shahar! Tovuq o‘z jo‘jalarini qanotlari ostiga qanday to‘plasa, Men ham sening xalqingni bir necha marta shunday to‘plamoqchi bo‘ldim. Lekin sen istamading. ³⁸ Ey Quddus aholisi, sizning Ma‘badingiz huvullab qoladi. ³⁹ Sizga shuni aytay: «Egamiz nomidan keladigan Inson baraka topsin»*, deb aytmaguningizcha, Meni ko‘rmaysizlar.”

24–BOB

Iso oxirzamon haqida gapiradi

¹ Iso Ma'baddan chiqib ketayotganda, shogirdlari kelib, Isoning diqqatini Ma'badning binolariga qaratdilar. ² Iso ularga dedi:

— Bularning hammasini ko'ryapsizmi? Sizlarga chinini aytayin: bular vayron bo'ladi*. Bu yerda tosh ustida turgan bironta tosh qolmaydi.

³ Iso bir O'zi Zaytun tog'ida* o'tirganda, shogirdlari Uning yoniga kelib, so'rashdi:

— Bizlarga ayting–chi, bu hodisalar qachon yuz beradi? Sizning kelishingizni va oxirzamon yaqinlashganini nimadan bilsak bo'ladi?

⁴ Iso ularga shunday javob berdi: “Ehtiyot bo'linglar, hech kim sizlarni yo'ldan ozdirmasin! ⁵ Chunki ko'p kishilar o'zlarini Mening nomim bilan atab: «Men Masihman», — deb bir qancha odamni yo'ldan ozdiradilar. ⁶ Sizlar uzoq–yaqindagi urush xabarlarini eshitasizlar. Biroq cho'chimanglar! Bular sodir bo'lishi shart, ammo bu hali oxiri degani emas. ⁷ Xalq xalqqa qarshi, shohlik shohlikka qarshi ko'tariladi. Ayrim joylarda qahatchilik va zilzilalar bo'ladi. ⁸ Bu hodisalar to'lg'oq azoblarining boshlanishiga o'xshaydi.

⁹ O'shanda sizlarni qiynash va o'ldirish uchun tutib beradilar. Mening nomim tufayli hamma xalqlar sizlardan nafratlanadi. ¹⁰ Shunda ko'plar imondan qaytadi, ular bir–birini sotib, bir–biridan nafratlanadi. ¹¹ Ko'p soxta payg'ambarlar paydo bo'ladi, ular ko'plarni yo'ldan uradi. ¹² Yomonlik ko'paygani uchun odamlar orasida mehr–oqibat yo'qoladi. ¹³ Lekin oxirigacha bardosh bergan najot topadi. ¹⁴ Osmon Shohligi to'g'risidagi Xushxabar butun dunyo bo'ylab va'z qilinadi, hamma xalqlar uni eshitadi. Shundagina oxirzamon keladi.

Buyuk musibat va Isoning kelishi

¹⁵ Doniyor payg'ambar aytganiday, ko'p harom–xarish ishlarga sabab bo'ladigan makruh bir narsaning* muqaddas joyda turganini ko'rganingizda — o'qigan tushunib olsin! — ¹⁶ Yahudiyada bo'lganlar tog'larga qochishsin. ¹⁷ Tomning ustida bo'lganlar* uyidan biron narsa olish uchun pastga tushmasin. ¹⁸ Dalada bo'lganlar esa to'nini olgani qaytib kelmasin. ¹⁹ U kunlarda homilador va emizikli ayollarning holiga voy!

²⁰ Qochishingiz qishga yoki Shabbat kuniga to'g'ri kelmasligi uchun* iltijo qilinglar.

²¹ Chunki o'sha vaqtda shunday azob–uqubatlar bo'ladiki, dunyo yaratilgandan to hozirgacha bunaqasi bo'lmagan va qaytib sodir bo'lmaydi. ²² Lekin tanlangan odamlar uchungina u kunlar qisqartiriladi. Agar o'sha kunlar qisqartirilmaganda edi, hech bir jonzot omon qolmasdi. ²³ Agar o'shanda kimdir sizlarga: «Masih mana bu yerda» yoki: «Ana u yerda», deb aytsa, ishonmanglar. ²⁴ Chunki soxta masihlar va soxta payg'ambarlar paydo bo'lib, iloji bo'lsa, tanlangan odamlarni ham yo'ldan ozdirish uchun buyuk alomatu mo'jizalar ko'rsatadilar. ²⁵ Mana, Men sizlarga oldindan aytib qo'ydim.

²⁶ Shunday qilib, agar ular sizlarga: «Qaranglar! U sahroda!» deb aytsalar, bormanglar. Agar ular: «U yashirin joyda», deb aytsalar, ishonmanglar. ²⁷ Chunki Inson O'g'li kelganda, Uni hamma ko'radi. U sharqdan g'arbga qadar butun osmonni yoritib yuborgan chaqmoqday bo'ladi.

²⁸ Kalxatlar to'plangan joyda murda bo'lishini hamma biladi. Mening kelishim ham shu singari, hammaga ayon bo'ladi*.

²⁹ O'sha kunlardagi azob–uqubatlar o'tishi bilan oq,

«Quyosh qorayadi, oyning nuri so'nadi.
Osmondan yulduzlar qulab tushadi,
Samoviy kuchlar larzaga keladi.»*

³⁰ O'shanda Inson O'g'lining alomati osmonda namoyon bo'ladi. Yer yuzidagi barcha qabilalar qayg'uradi. Shunda hamma odamlar Inson O'g'lini ko'radi. Inson O'g'li qudratga va buyuk ulug'vorlikka burkanib, bulutlarda keladi*. ³¹ Karnayning baland sadosi ostida U farishtalarini yerning to'rt tomoniga yuboradi. Ular dunyoning bir burchagidan tortib, narigi burchagigacha tanlangan odamlarni to'plab olishadi.

Hushyor bo'lish haqida

³² Anjir daraxtidan saboq olinglar: uning shoxlari ko'karib barg chiqarayotganda, yoz yaqinlashganini bilasizlar. ³³ Shu singari, mana bu voqealar sodir bo'lganda, bilingki, o'sha vaqt* yaqinlashib qolgan, ostonangizda turibdi. ³⁴ Sizlarga chinini aytayin: bu nasl o'tmasdanoq, bularning hammasi sodir bo'ladi. ³⁵ Yeru osmon yo'q bo'lib ketadi, ammo Mening so'zlarim kuchda qoladi.

³⁶ O'sha kun va soat haqida samoviy Otamdan boshqa hech kim bilmaydi. O'g'il ham*, samodagi farishtalar ham bilmaydilar. ³⁷ Nuh davrida* qanday bo'lgan bo'lsa, Inson O'g'li kelishida ham shunday bo'ladi. ³⁸ To'fongacha bo'lgan davrda odamlar yeb–ichardilar, uylanib, turmushga chiqardilar. Nuh kemaga kirgunga qadar hayot shu zaylda davom etardi. ³⁹ To'fon kelib, ularning hammasini yuvib ketmaguncha, ular hamma narsadan bexabar edilar. Inson O'g'li kelganda ham xuddi shunday bo'ladi.

⁴⁰ O'shanda ikki kishi dalada bo'ladi, biri olinadi, biri qoldiriladi. ⁴¹ Tegirmon tortayotgan ikki ayol bo'ladi, biri olinadi, biri qoldiriladi.

⁴² Shuning uchun hushyor bo'linglar. Men — Rabbingiz qaysi kuni kelishimni sizlar bilmaysizlar. ⁴³ Ammo shuni bilib qo'yingki, agar uy egasi tunning qay paytida o'g'ri kelishini bilganda edi, u uyg'oq o'tirib, o'g'ringing uyga buzib kirishiga yo'l qo'ymagan bo'lardi. ⁴⁴ Shunga o'xshab, sizlar ham tayyor turinglar, chunki Inson O'g'li sizlar kutmagan vaqtda keladi.

Sadoqatli va sadoqatsiz xizmatkor haqida masal

⁴⁵ Ishonchli va dono xizmatkor kim? Xo'jayin bunday odamni boshqa xizmatkorlariga boshliq qilib qo'yadi, ularga o'z vaqtida ovqat tarqatishni unga topshiradi. ⁴⁶ Xo'jayin uyga qaytganda o'sha xizmatkorini yumush ustida ko'rsa, xizmatkor naqadar baxtlidir! ⁴⁷ Sizlarga chinini aytay: xo'jayin o'sha xizmatkorini butun mulki ustidan boshqaruvchi qilib qo'yadi.

⁴⁸ Bordi–yu, u xizmatkor yomon bo'lib, ko'nglida: «Xo'jayinim hali beri qaytib kelmaydi» deb, ⁴⁹ boshqa xizmatkorlarni ura boshlasa va sharobxo'rlar bilan yeb–ichsa, ⁵⁰ xizmatkor kutmagan kunda, o'ylamagan soatda xo'jayini kelib qoladi. ⁵¹ U xizmatkorini qattiq jazolab, boshiga ikkiyuzlamachilarning kunini soladi. Shunda xizmatkor qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadi.

25–BOB

Kelinning o'nta dugonasi haqida masal

¹ Oxirzamon yaqinlashganda Osmon Shohligini quyidagiga o'xshatsa bo'ladi: kelinning o'nta dugonasi moychiroqlarini olib, kuyovni qarshilagani chiqishibdi.

² Ulardan beshtasi nodon, beshtasi dono ekan. ³ Nodonlari moychiroqlarni olishibdi—yu, ammo chiroq uchun moy olishmabdi. ⁴ Donolari esa moychiroqlari bilan birga idishlarda moy ham olibdilar. ⁵ Kuyov kechikibdi, shu sababdan hammalari mudrab, uxlab qolibdilar.

⁶ Yarim kechasi: «Ana, kuyov kelyapti! Uni kutib olgani chiqinglar!» degan bir ovoz yangrabdi. ⁷ Shunda qizlarning hammasi o'rnidan turib, moychiroqlarini tayyorlay boshlabdilar. ⁸ Nodonlari donolariga aytibdilar:

— Bizga ham moyingizdan ozgina beringlar, chiroqlarimiz o'chyapti!

⁹ Donolari esa shunday javob beribdilar:

— Yo'q! Bizga ham, sizlarga ham moy yetmay qoladi. Yaxshisi, sotuvchilarga borib, o'zlarigizga moy sotib olinglar.

¹⁰ Ular moy sotib olgani ketishganda, kuyov kelib qolibdi. Tayyor turgan qizlar kuyov bilan birga to'yxonaga kirib ketishibdi. Orqalaridan eshik yopilibdi.

¹¹ Keyin qolgan qizlar kelib:

— Hazrat! Hazrat! Bizga eshikni oching! — deyishibdi. ¹² Lekin U:

— Sizlarni umuman tanimayman, — deb javob beribdi.

¹³ Xullas, hushyor bo'linglar, chunki qaysi kuni, qaysi soatda kelishimni bilmaysizlar.

Uchta xizmatkor haqida masal

¹⁴ Yana Osmon Shohligini safarga jo'nab ketayotgan odamga o'xshatsa bo'ladi. U ketishidan oldin xizmatkorlarini chaqirib, o'z mol–mulkini ularga topshiribdi. ¹⁵ U har biriga qobiliyatiga yarasha: biriga besh ming tilla, ikkinchisiga ikki ming tilla, uchinchisiga esa ming tilla* berib, jo'nab ketibdi. ¹⁶ Besh ming tilla olgan xizmatkor vaqtni boy bermay, pulni ishga solibdi va yana besh ming tilla daromad olibdi. ¹⁷ Ikki ming tilla olgan xizmatkor ham xuddi shunday yo'l tutib, ikki ming tilla orttiribdi.

¹⁸ Ming tilla olgan xizmatkor esa borib, chuqur qazibdi—da, xo'jayin bergan pulini ko'mib qo'yibdi.

¹⁹ Oradan ancha vaqt o'tibdi. Xo'jayin qaytib kelib, xizmatkorlaridan hisobot so'rabdi.

²⁰ Besh ming tilla olgan xizmatkori orttirgan besh ming tillani ham olib kelib, shunday debdi:

— Xo'jayin! Menga besh ming tilla bergan edingiz. Mana, qarang, men bulardan tashqari yana besh ming tilla ishladim.

²¹ Xo'jayini unga:

— Barakalla! Sen yaxshi va ishonchli xizmatkorsan! — debdi. — Kichik ishda ishonchimni oqlaganing uchun senga katta ishlarni ishonib topshiraman. Kel, mening xursandchiligimga sherik bo'l.

²² Ikki ming tilla olgan xizmatkor ham kelib:

— Xo'jayin! Menga ikki ming tilla bergandingiz. Mana, qarang, men bulardan tashqari yana ikki ming tilla ishladim, — debdi. ²³ Xo'jayini unga:

— Barakalla! Sen yaxshi va ishonchli xizmatkorsan! — debdi. — Kichik ishda ishonchimni oqlaganing uchun senga katta ishlarni ishonib topshiraman. Kel, mening

xursandchiligimga sherik bo'l.

²⁴ Ming tilla olgan xizmatkor ham kelib shunday debdi:

— Xo'jayin! Men sizning qattiqqo'l odam ekaningizni bilardim. Siz ekmagan yerdan o'rasiz, o'zingiz yetishtirmagan hosilni yig'ib olasiz. ²⁵ Shuning uchun men qo'rqqanimdan borib, bergan tillangizni yerga ko'mib qo'ygan edim. Mana tillangiz!

²⁶ Xo'jayin unga shunday javob beribdi:

— Ey yomon, yalqov xizmatkor! Men ekmagan yerdan o'rishimni, o'zim yetishtirmagan hosilni yig'ib olishimni bilar ekansan, ²⁷ pulimni muomalaga kiritsang bo'lmasmidi?! Men qaytib kelib, pulimni foydasi bilan qaytarib olgan bo'lar edim.

²⁸ So'ng xo'jayin debdi:

— Qani, undagi ming tillani olib, o'n ming tillasi borga beringlar! ²⁹ Chunki kimda bor bo'lsa, unga yana beriladi va u mo'l-ko'lchilikda yashaydi. Kimda yo'q bo'lsa, hatto bori ham tortib olinadi. ³⁰ Endi bu yaramas xizmatkorni tashqariga, qorong'ilikka uloqtirib yuboringlar. U yerda bu yaramas qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadi*.

Qiyomat-qoyim so'rog'i

³¹ Inson O'g'li O'zining ulug'vorligida, jamiki farishtalari bilan birga kelganda O'zining shohona taxtiga o'tiradi. ³² Barcha xalqlar Uning huzuriga to'planadilar. Cho'pon qo'ylarni echkilardan ajratganday, U xalqlarni bir-biridan ajratadi. ³³ U qo'ylarni o'ng tomoniga, echkilarni chap tomoniga qo'yadi.

³⁴ Shundan keyin Shoh o'ng tomonidagilarga aytadi:

— Ey samoviy Otamning barakasini olganlar, kelinglar! Shohlikni meros qilib olinglar! Bu shohlik olam yaratilgandayoq sizlar uchun tayyorlab qo'yilgan. ³⁵ Axir, Men och edim, Menga ovqat berdingizlar. Chanqagan edim, Menga ichimlik berdingizlar. Musofir edim, uyingizdan boshpana berdingizlar. ³⁶ Yalang'och edim, Meni kiyintirdingizlar. Kasal edim, Menga g'amxo'rlik qildingizlar. Zindonda edim, Meni kelib ko'rdingizlar.

³⁷ Bunga javoban solihlar Unga shunday deydilar:

— Yo Rabbii! Qachon Seni och holda ko'rib, ovqat beribmiz?! Qachon chanqaganingni ko'rib, biron narsa ichiribmiz? ³⁸ Musofir ekaningni qachon ko'rib, uyimizdan boshpana beribmiz? Yalang'och ekaningni qachon ko'rib, kiyintiribmiz?

³⁹ Kasal yoki zindonda bo'lganingda qachon Seni yo'qlab boribmiz?

⁴⁰ Shoh ularga shunday javob beradi:

— Sizlarga chinini aytayin: sizlar eng kichik birodarimga qilgan har qanday yaxshiligingizni Menga qilgan bo'lasiz.

⁴¹ So'ng U chap tomondagilarga ham aytadi:

— Ey la'natilar, ko'zimdan yo'qolinglar! Iblis va uning farishtalariga tayyorlab qo'yilgan abadiy olovga muftalo bo'linglar! ⁴² Axir, Men och edim, ovqat bermadingizlar. Chanqagandim, ichgani hech narsa bermadingizlar. ⁴³ Musofir edim, uyingizdan boshpana bermadingizlar. Yalang'och edim, Meni kiyintirmadingiz. Kasal bo'ldim, zindonga tushdim, Meni kelib ko'rmadingiz.

⁴⁴ Shunda ular aytadilar:

— Yo Rabbii! Qachon Seni och, chanqagan, musofir, yalang'och, kasal holda yoki zindonda ekaningni ko'ribmiz? Agar ko'rganimizda edi, nahotki Sendan xizmatimizni ayagan bo'lardik?!

⁴⁵ U esa shunday javob beradi:

— Sizlarga chinini aytayin: sizlar eng kichik birodarimdan ayagan yaxshiligingizni Mendan ayagan bo'lasizlar.

⁴⁶ Bular abadiy jazoga, solihlar esa abadiy hayotga muvassar bo'ladilar.”

26-BOB

Isoni o'ldirish rejasi

¹ Iso bu gaplarni aytib bo'lgach, shogirdlariga shunday dedi: ² “Ikki kundan keyin Fisih ziyofati* bo'lishini bilasizlar. Ana o'shanda Inson O'g'liga xoinlik qilishadi, Uni xochga mixlashadi.”

³ Bu paytda bosh ruhoniylar va xalq yo'l boshchilari Kayafas ismli oliy ruhoniyning saroyida yig'ilgan edilar. ⁴ Ular Isoni hiyla bilan tutib, o'ldirish uchun fitna o'ylab topdilar. ⁵ Ammo ular: “Biz bu ishni bayram kunlari qilmasligimiz kerak, aks holda, xalq g'alayon ko'tarishi mumkin”, dedilar.

Isoga atir moy quygan ayol

⁶ Iso Baytaniyada* ilgari teri kasalligiga* chalingan Shimo'nning* uyida ⁷ mehmon bo'lib o'tirgan edi. Shunda bir ayol ganchdan* yasalgan idishda qimmatbaho atir moy olib kelib, Isoning boshidan quydi. ⁸ Shogirdlar buni ko'rgach, g'azablanib:

— Bu isrofgarchilikning nima keragi bor edi?! ⁹ Axir, bu moyni katta pulga sotib, kambag'allarga taqsimlab berish mumkin edi—ku! — deyishdi.

¹⁰ Shogirdlar nima to'g'risida gapirayotganlarini Iso bilib qolib, ularga dedi:

— Nega ayolni xijolatda qoldiryapsizlar? U Men uchun ajoyib ish qildi.

¹¹ Kambag'allar har doim sizlar bilan birga bo'ladilar. Men esa har doim ham sizlar bilan birga bo'lmayman. ¹² Ayol bu moyni tanamga to'kib, Meni dafnga tayyorladi*. ¹³ Sizlarga chinini aytayin: Xushxabar dunyoning qaysi yerida e'lon qilinmasin, bu ayol ham esga olinib, uning qilgan ishi haqida aytiladi.

¹⁴ Shunda o'n ikki shogird dan biri bo'lgan Yahudo Ishqariyot bosh ruhoniylarning oldiga borib:

¹⁵ — Agar Isoni sizlarga tutib bersam, menga nima berasizlar? — deb so'radi. Ular Yahudoga o'ttiz kumush tanga berdilar. ¹⁶ O'sha vaqtdan boshlab Yahudo Isoni tutib berish uchun qulay fursatni kuta boshladi.

Qutlug' kecha va Isoga xiyonat

¹⁷ Xamirturushsiz non bayramining* birinchi kunida shogirdlar Isoning oldiga kelib dedilar:

— Fisih taomini qayerda yemoqchisiz? Biz borib tayyorgarlik ko'raylik.

¹⁸ Iso dedi:

— Quddusga falonchining oldiga borib, unga shunday deb aytinglar: Ustozimiz sizga: “Vaqtim yetdi. Men Fisih ziyofatini shogirdlarim bilan sizning uyingizda o'tkazmoqchiman”, deb aytib yubordilar.

¹⁹ Shogirdlar Isoning aytganini qilib, Fisih taomini tayyorladilar.

²⁰ Kech kirganda, Iso o'n ikki shogirdi bilan dasturxon atrofiga yonboshladi.

²¹ Ovqatlanayotganlarida Iso:

— Sizlarga chinini aytayin, orangizdan bittangiz Menga xiyonat qiladi, — dedi.

²² Shogirdlar qattiq xafa bo'lib, birin–ketin:

— Hazrat, nahotki meni nazarda tutayotgan bo'lsangiz? — deb so'radilar.

²³ U esa shunday javob berdi:

— Men bilan baravar kosaga nonni botirgan Menga xiyonat qiladi. ²⁴ Ha, Inson O'g'li U haqda yozilganday jon beradi. Ammo Inson O'g'liga xiyonat qilgan odamning holiga voy! Uning tug'ilganidan ko'ra, tug'ilmagani yaxshiroq edi.

²⁵ Sotqin Yahudo Isoga:

— Ustoz, nahotki o'sha men bo'lsam? — dedi.

— O'zing aytding, — deb javob berdi Iso.

²⁶ Ular ovqatlanayotganda, Iso nonni oldi, duo o'qib sindirdi. Nonni shogirdlariga berib:

— Olib yenglar, bu Mening tanamdir, — dedi. ²⁷ Sharob quyilgan kosani ham oldi, shukrona duosini o'qib, ularga uzatdi:

— Bundan hammalaring ichinglar, — dedi. ²⁸ — Bu sharob Xudoning ahdini* bildiradi. Bu ahd ko'plarning gunohini yuvish uchun to'kiladigan qonim evaziga kuchga kiradi. ²⁹ Sizlarga shuni aytay: bir kun kelib, Men sizlar bilan birga osmondagi Otamning Shohligida yangi sharob ichaman. Ammo o'sha kun kelmaguncha uzum ne'matini og'zimga ham olmayman.

³⁰ So'ng ular hamdu sano kuylab, Zaytun tog'i* tomon ketdilar.

Butrusning Isodan tonishi haqida karomat

³¹ Iso shogirdlariga dedi:

— Bugun kechasi hammalaringiz Meni tashlab, qochib ketasizlar. Chunki yozilgan:

“Men cho'ponni o'ldiraman,
Shunda suruvdagi qo'ylar har yoqqa tarqalib ketadi.”*

³² Biroq Men tirilganimdan keyin, sizlarni Jalilada kutaman.

³³ Butrus Isoga dedi:

— Sizni hamma tashlab ketsa ham, men tashlab ketmayman!

³⁴ Iso unga:

— Senga chinini aytayin, shu kechasiyoq, xo'roz qichqirmasdan oldin, sen Mendan uch marta tonasan, — dedi. ³⁵ Butrus Unga:

— Kerak bo'lsa, Siz bilan birga o'laman! Ammo Sizdan aslo tonmayman! — dedi. Boshqa hamma shogirdlari ham shunday dedilar.

Isoning bog'dagi ibodati

³⁶ Shundan keyin Iso shogirdlari bilan Getsemaniya* degan joyga bordi. Iso shogirdlariga:

— Shu yerda o'tirib turinglar, Men nariroqqa borib, ibodat qilaman, — dedi. ³⁷ U yoniga Butrusni va Zabadiyoning ikki o'g'lini* oldi. Isoni qayg'u, g'am qamradi. ³⁸ U shogirdlariga:

— Yuragimdagi og'ir qayg'u Meni o'lguday qiynab yubordi. Shu yerda qolinglar–da, ko'z–quloq bo'lib turinglar, — dedi. ³⁹ So'ng bir oz nari ketib, yerga muk tushdi–da, shunday deb yolvordi:

— Ey Otam, agar iloji bo'lsa, bu azob kosasi* Meni chetlab o'tsin. Ammo Mening

xohishim emas, Sening xohishing bajo bo'lsin.

⁴⁰ U shogirdlari yoniga kelib, ularning uxlab yotganini ko'rdi. Butrusga dedi:

— Men bilan birga bir soatgina ham uyg'oq o'tira olmabsizlar—da! ⁴¹ Ko'z—quloq bo'lib turinglar, vasvasaga tushib qolmaylik, deb ibodat qilinglar*. Ruh tetik, tana esa zaifdir.

⁴² Iso ikkinchi marta ketib, shunday deb iltijo qildi:

— Ey Otam! Agar bu azob kosasidan qutulishimning iloji bo'lmasa, mayli, Men o'sha kosadan ichaman. Sening xohishing bajo bo'lsin.

⁴³ U qaytib kelib, shogirdlarining yana uxlab yotganini ko'rdi. Ularning ko'zlari yumilib ketayotgan edi. ⁴⁴ Iso ularning oldidan yana ketib, avvalgi so'zlarini takrorlab, uchinchi marta ibodat qildi.

⁴⁵ So'ng U shogirdlari yoniga qaytib kelib, ularga dedi:

— Haligacha dam olib, uxlab yotibsizlarmi?! Mana, vaqt—soati keldi, Inson O'g'li gunohkorlar qo'lga tutib berilyapti. ⁴⁶ Turinglar, ketaylik! Ana, Menga xoinlik qiluvchi kelyapti!

Iso hibsga olinadi

⁴⁷ Iso hali gapini tugatmagan ham ediki, Yahudo kelib qoldi. U o'n ikki shogirdidan biri bo'lib, uning yonida qilich va tayoq ko'tarib olgan olomon bor edi. Bu olomoni bosh ruhoniylar va xalq yo'lboshchilari yuborgan edilar. ⁴⁸ Xoin Yahudo olomon bilan til biriktirib, shunday degandi: "Men kimni o'psam, U o'sha Kishidir. Uni qo'lga olinglar."

⁴⁹ U to'g'ri Isoning oldiga borib:

— Assalomu alaykum, Ustoz! — deb, Uni o'pdi. ⁵⁰ Iso unga:

— Do'stim, qiladigan ishingni qila qol, — deyishi bilanoq, odamlar Isoni ushlab, qo'lga oldilar. ⁵¹ Shunda Iso bilan birga bo'lganlardan biri qilichini qinidan sug'urdi—da, oliy ruhoniyning xizmatkoriga bir urib, qulog'ini kesib tashladi. ⁵² Lekin Iso unga dedi:

— Qilichingni qiniga solib qo'y! Qilich ko'targanlarning hammasi qilichdan halok bo'ladi. ⁵³ Kerak bo'lganda edi, Men Otamga iltijo qilgan bo'lardim. U Menga o'sha zahotiy o'q o'n minglab* farishtalarini yuborgan bo'lardi. Shuni bilmaysanmi? ⁵⁴ Lekin bunday qilganimda edi, qanday qilib Muqaddas bitiklar* amalga oshardi? Axir, bularning hammasi sodir bo'lishi kerak—ku!

⁵⁵ Shundan so'ng Iso olomonga dedi:

— Men qaroqchimdim, Meni olib ketgani qilichu tayoqlar bilan kelibsizlar?! Men har kuni Ma'badda ta'lim berardim. Sizlar o'shanda Meni qo'lga olmadingizlar. ⁵⁶ Ammo bularning hammasi payg'ambarlarning Muqaddas bitiklardagi bashoratlari bajo bo'lishi uchun ro'y berdi.

O'shanda hamma shogirdlari Isoni qoldirib, qochib ketishdi.

Iso yahudiylarning Oliy kengashi oldida

⁵⁷ Isoni qo'lga olganlar Uni oliy ruhoniylar Kayafasning huzuriga olib keldilar. U yerda Tavrot tafsirchilari bilan yo'lboshchilar ham yig'ilishgan edi. ⁵⁸ Butrus esa Isoning orqasidan masofa saqlab ergashib, oliy ruhoniyning hovlisigacha keldi. Butrus ichkariga kirib, oxiri nima bilan tugarkin, deb kuzatish uchun soqchilarning yoniga o'tirdi. ⁵⁹ Bosh ruhoniylar va Oliy kengashning* barcha a'zolari Isoni o'limga mahkum qilish uchun Unga qarshi soxta dalillar izlar edilar*. ⁶⁰ Ancha guvohlar chiqqan bo'lsa—da, yetarlicha ayblovchi dalillar topilmadi. Nihoyat, ikki soxta guvoh so'zga chiqib, ⁶¹ shunday aytishdi:

— Bu Odam: “Men Xudoning Ma’badini buzib, uch kunda uni tiklay olaman”, degan*.

⁶² Oliy ruhoniy o’rnidan turib, Isoga:

— Indamay turaverasanmi?! Ularning Senga qo’ygan ayblariga javob qaytarmaysanmi?! — dedi. ⁶³ Iso esa indamadi. Oliy ruhoniy Unga dedi:

— Barhayot Xudo haqi qasam ichib, ayt: Xudoning O’g’li* — Masih Senmisan?

⁶⁴ Iso unga:

— Gapingiz to’g’ri, — dedi. — Bundan buyon sizlar Inson O’g’lini Qodir Xudoning o’ng tomonida o’tirganini* va osmon bulutlarida kelayotganini ko’rasizlar*.

⁶⁵ Shunda oliy ruhoniy o’z kiyimlarini yirtib* dedi:

— U kufrik qilyapti—ku! Bizlarga boshqa guvohlarning nima keragi bor?! Uning kufrik qilganini hozirgina o’zlaringiz eshitdingizlar. ⁶⁶ Sizlarning qaroringiz qanday?

— U o’limga loyiq! — deb javob berdi ular.

⁶⁷ So’ng ular Isoning yuziga tupurib, Uni mushtlay boshladilar. Boshqalari esa Unga shapaloq urib:

⁶⁸ — Ey Masih! Qani, top—chi, Seni kim urdi ekan? — derdilar.

Butrus Isodan tonadi

⁶⁹ Bu paytda Butrus tashqarida hovlida o’tirgan edi. Bir cho’ri qiz uning yoniga kelib:

— Siz ham o’sha Jalilalik Iso bilan birga edingiz—ku! — dedi. ⁷⁰ Lekin Butrus hammaning oldida buni inkor etib dedi:

— Nima to’g’risida gapirayotganingizni tushunmayapman.

⁷¹ So’ng darvoza oldiga bordi. Shunda boshqa bir cho’ri qiz uni ko’rib, u yerda turganlarga:

— Mana bu odam Nosiralik Iso bilan birga edi, — dedi. ⁷² Butrus esa qasam ichib:

— Men Uni tanimayman! — deb yana Isodan tondi.

⁷³ Bir ozdan keyin u yerda turganlar kelib, Butrusga:

— Sen o’shalardan ekaning shevangdan* bilinib turibdi, — deyishdi.

⁷⁴ — Xudo ursin! Men bu Odamni tanimayman! — deb qasam ichdi Butrus. Shu payt xo’roz qichqirdi. ⁷⁵ Shunda Butrus Isoning: “Xo’roz qichqirmasdan oldin, sen Mendan uch marta tonasan” degan gapini esladi. U hovlidan chiqib, achchiq—achchiq yig’ladi.

27-BOB

Xoin Yahudoning halokati

¹ Tong otganda, bosh ruhoniylar va xalq yo’lboshchilarining hammasi Isoni o’limga mahkum qilishga kelishib oldilar. ² Ular Isoni bog’lab, hokim Pilatga* olib borib topshirdilar.

³ Xoin Yahudo esa Isoning o’limga mahkum etilganini bilib, qilgan ishidan pushaymon bo’ldi. U o’ttiz kumush tangani bosh ruhoniylar bilan yo’lboshchilarga qaytarib olib keldi. ⁴ U:

— Men gunoh qildim! Begunoh odamga xoinlik qildim, — dedi. Ular esa:

— Bizga nima?! Bu sening ishing! — deyishdi.

⁵ Yahudo kumush tangalarni Ma’badga otib yubordi—da, chiqib ketdi. U borib, o’zini osib o’ldirdi.

⁶ Bosh ruhoniylar tangalarni terib olib: “Bu pulni Ma’bad xazinasiga qo’sha olmaymiz, chunki bular qonga belangan”, — deyishdi. ⁷ Ular maslahatlashib, bu pulga

kulolning dalasini* sotib oldilar, u yerga musofirlar dafn qilinadigan bo'ldi. ⁸ Shuning uchun o'sha yer bugungacha "Qon Yeri" deb ataladi. ⁹⁻¹⁰ Shunday qilib, Yeremiyo payg'ambarning bashorati* bajo bo'ldi:

"Ular o'ttiz kumush tangani olib,
Kulolning dalasini sotib oldilar.
Bu pul Isroil xalqining U uchun belgilagan narxi edi."

Egamizning amri bo'yicha, Yeremiyoning hayotida ham xuddi shunday voqea yuz bergan edi.

Iso Pilat huzurida

¹¹ Iso hokim Pilatning huzurida turganda hokim Isodan:

— Sen yahudiylarning Shohimisan? — deb so'radi.

— Siz shunaqa deysiz, — deb javob berdi Iso.

¹² Bosh ruhoniylar bilan yo'l boshchilar Isoni ayblayotganlarida esa, U hech qanday javob bermadi. ¹³ Shunda Pilat Unga:

— Eshitmayapsanmi, Sening bo'yingga qancha ayblar qo'yishyapti! — dedi. ¹⁴ Lekin Iso bironta ayblovga javob qaytarmadi. Hokim bunga qoyil qoldi.

¹⁵ Hokimning bir odati bor edi: u har Fisih bayramida* olomonning xohishiga ko'ra, bir mahbusni ozod qilar edi. ¹⁶ O'sha paytda otning qashqasiday taniqli bo'lgan Yoshua* Barabbas* ismli bir mahbus bor edi. ¹⁷ Xalq to'plangach, Pilat ulardan so'radi:

— Sizlar kimni ozod qilishimni istaysizlar: Yoshua Barabbasni yoki Masih deb atalgan Isonimi?

¹⁸ Ular Isoni hasad tufayli qo'lga tushirishganini Pilat bilar edi. ¹⁹ Pilat hukm kursisida o'tirgan edi, xotini unga shunday xabar yubordi: "Bu Odam aybsiz, Unga biron narsa qila ko'rmagin, kecha tushimda U sababli qattiq azob tortdim."

²⁰ Ammo bosh ruhoniylar bilan yo'l boshchilar olomonni qayrab, Pilatdan: "Barabbasni ozod qiling, Isoni esa o'ldiring" deb so'rashga ularni ko'ndirdilar.

²¹ Hokim olomondan yana so'radi:

— Ikkovidan qaysi birini ozod qilishimni istaysizlar?

— Barabbasni! — deb javob berdi ular.

²² — Masih deb nom olgan Isoni nima qilay? — deb so'radi Pilat.

— Xochga mixlansin! — deyishdi bir og'izdan.

²³ — Nimaga? U nima yomonlik qildi? — deb so'radi hokim. Lekin olomon:

— Xochga mixlansin! — deb battar baqirardi.

²⁴ Pilat qo'lidan hech narsa kelmayotganini va g'alayon boshlanayotganini ko'rib:

— Bu Odamning* to'kiladigan qoni uchun men aybdor emasman. Bunga o'z'laringiz javob berasizlar! — dedi—da, olomonning ko'zi oldida suv olib, qo'llarini chaydi. ²⁵ Butun xalq bunga javoban:

— Uning qoni bizning va bolalarimizning gardanida bo'lsin! — deyishdi.

²⁶ Shundan so'ng Pilat Barabbasni ozod qildi. Isoni esa qamchilatib, xochga mixlashni buyurdi.

Isoni haqorat qilishadi

²⁷ Hokimning askarlari Isoni hukumat saroyiga olib borib, butun bo'linmani Uning

oldiga to'plashdi. ²⁸ Ular Isoning kiyimlarini yechib olib, Uning egniga qizil to'n kiydirdilar. ²⁹ Tikanlardan toj o'rib, boshiga kiygizdilar. O'ng qo'lga qamish tutqizib, Uning oldida tiz cho'kkancha: "Yashavor, ey yahudiylarning Shohi!" deb masxara qildilar. ³⁰ So'ng Unga tupurib, qamish bilan qayta-qayta boshiga urdilar. ³¹ Uni shunday masxara qilganlaridan keyin, ustidagi to'nni yechib olib, O'zining kiyimlarini kiydirishdi. So'ng Uni xochga mixlash uchun olib ketishdi.

Iso xochga mixlanadi

³² Ular yo'lda Kirineyalik* Shimo'n degan kishini uchratib qolib, Isoning xochini* ko'tarib borishga uni majbur qildilar. ³³ Ular Go'lgota degan joyga yetib keldilar. Go'lgota "bosh suyagi" ma'nosini beradi. ³⁴ Askarlar u yerda Isoga ichgani achchiq o't* aralashirilgan sharob berdilar. Iso uni tatib ko'rdi, ammo ichmadi. ³⁵ Askarlar Isoni xochga mixlab qo'yishdi. Kiyimlari uchun qur'a tashlab, o'zaro bo'lishib olishdi*. ³⁶ Keyin o'sha yerda Isoni qo'riqlab o'tirishdi. ³⁷ Isoning bosh tomoniga ular: "Bu yahudiylarning Shohi Isodir" degan aybnomani osib qo'ydilar.

³⁸ Iso bilan birga ikkita qaroqchini ham mixlagan edilar. Ularning biri Isoning o'ng tomonida, biri chap tomonida edi. ³⁹ O'tib ketayotganlar boshlarini chayqab, Isoni haqoratlashardi*:

⁴⁰ — Ey Ma'badni buzib uch kun ichida tiklaydigan! Agar Xudoning O'g'li* bo'lsang, O'zingni O'zing qutqar-chi! Xochdan tushib ko'r-chi!

⁴¹ Bosh ruhoniylar, Tavrot tafsirchilari va yo'l boshchilar ham ularga qo'shilib, Isoni masxaralay ketishdi:

⁴² — U boshqalarni qutqarardi, O'zini esa qutqara olmaydi! U Isroilning Shohi emish! Qani, xochdan tushsin, shunda biz Unga ishonamiz. ⁴³ U Xudoga ishonardi. Agar Xudo Undan mamnun bo'lsa, hozir Uni qutqarsin*. Axir, U O'zini Xudoning O'g'li deb atagan-ku!

⁴⁴ Iso bilan birga xochga mixlangan qaroqchilar ham Uni shunday haqoratlar edilar.

Iso jon beradi

⁴⁵ Tushdan boshlab soat uchgacha* hamma yoq zulmatga cho'mdi. ⁴⁶ Soat uchlarda Iso baland ovoz bilan:

— Eli, Eli, lamo shavaqtani?* — deb faryod qildi. Buning tarjimasini: "Ey Xudoyim! Ey Xudoyim! Nega Meni tark etding?!"* demakdir. ⁴⁷ U yerda turgan ba'zilar buni eshitib:

— U Ilyosni* chaqiryapti, — deyishdi. ⁴⁸ Ulardan biri yugurib borib, shimgichni oldi va arzon sharobga* botirib, bir qamishning uchiga ildi-da, Isoga ichish uchun uzatdi.

⁴⁹ Boshqalari esa:

— Qani, ko'raylik-chi, Ilyos kelib* Uni qutqararmikan, — deyishdi.

⁵⁰ Ammo Iso qattiq faryod qildi-yu, jon berdi.

⁵¹ Shu zahoti Ma'baddagi parda* yuqoridan pastgacha yirtilib, ikkiga bo'linib ketdi. Yer larzaga keldi, toshlar yorildi. ⁵² Qabrlar ochilib, taqvodor odamlarning ko'pchiligi tirildi. ⁵³ Ular qabrlaridan chiqdilar, Iso tirilgandan keyin muqaddas Quddus shahriga bordilar. Ko'p odamlar ularni ko'rdi.

⁵⁴ Isoni qo'riqlab turgan Rim yuzboshisi bilan yonidagi askarlar zilzilani va sodir bo'layotgan barcha ishlarni ko'rib, vahimaga tushdilar. Ular:

— Haqiqatan ham bu Odam Xudoning O'g'li ekan! — dedilar.

⁵⁵ U yerda bir talay ayollar ham bor edi, ular uzoqdan qarab turgan edilar. U ayollar

Jaliladan Isoga ergashib kelgan va Unga xizmat qilgandilar. ⁵⁶ Ularning orasida Magdalalik* Maryam, Yoqub bilan Yusufning onasi Maryam va Zabadiyo o'g'illarining* onasi ham bor edi.

Iso dafn qilinadi

⁵⁷ Oqshom tushayotgan paytda* Yusuf degan Arimateyalik* bir boy odam keldi. U ham Isoning shogirdi edi. ⁵⁸ Yusuf Pilatning huzuriga borib, Isoning jasadini so'radi. Pilat jasadni unga berishni buyurdi. ⁵⁹ Yusuf jasadni olib, uni toza zig'ir matosiga kafanladi ⁶⁰ va o'zi uchun qoyaga o'ydirgan yangi qabrga qo'ydi. Yusuf katta toshni yumalatib kelib, qabrning og'zini yopdi va o'zi ketdi. ⁶¹ Magdalalik Maryam bilan boshqa Maryam* u yerda qolib, qabrning ro'parasida o'tiraverdilar.

⁶² Shabbat arafasining ertasiga bosh ruhoniylar va farziylar Pilatning huzuriga yig'ilishib, ⁶³ dedilar:

— Hazrati oliylari, bir narsa esimizga tushib qoldi: o'sha yolg'onchi tirikligida: “Uch kundan keyin Men tirilaman”, degan edi. ⁶⁴ Shuning uchun buyruq bering: qabr uch kun qo'riqlansin. Aks holda, Uning shogirdlari borib, jasadni o'g'irlab ketadilar—da, odamlarga: “U o'likdan tirildi” deb aytadilar. Bu yolg'on birinchisidan* ham battar bo'ladi.

⁶⁵ Pilat ularga dedi:

— Xo'p, qo'riqchilarni olib, qo'lingizdan kelgancha, qabrni qo'riqlanglar.

⁶⁶ Ular borib, qabr toshiga muhr bosdilar va qabrni qo'riqlay boshladilar.

28–BOB

Iso tiriladi

¹ Shabbat kunining ertasiga, yakshanba kuni tongotarda Magdalalik* Maryam bilan boshqa Maryam* qabrni ko'rgani borishdi. ² Shunda to'satdan qattiq zilzila bo'ldi, chunki Egamizning farishtasi osmondan tushib, qabr og'zidagi toshni ag'darib yubordi. Farishta o'sha tosh ustiga o'tirdi. ³ Uning qiyofasi yashinday porlardi, kiyimlari qorday oppoq edi. ⁴ Uni ko'rib soqchilar shunchalik qo'rqib ketdilar, titrab, murdaday qotib qoldilar.

⁵ Farishta ayollarga dedi:

— Qo'rqmanglar! Bilaman, sizlar xochga mixlangan Isoni qidiraysizlar. ⁶ U bu yerda yo'q. O'zi aytganiday, U tirildi. Mana, kelib ko'ringlar, U shu yerda yotgan edi. ⁷ Endi tezroq borib, Uning shogirdlariga: “Iso o'likdan tirildi. U sizlarni Jalilada kutyapti. Uni o'sha yerda ko'rasizlar”, — deb aytinglar. Sizlarga aytadigan gapim shu edi.

⁸ Ayollar shosha-pisha qabr yonidan ketdilar. Qo'rquv va cheksiz sevinchga to'lib, Isoning shogirdlariga xabar bergani yugurib ketdilar. ⁹ Birdaniga Isoning O'zi ularning qarshisidan chiqib:

— Salom! — dedi.

Ayollar Isoning oldiga borib, oyoqlariga yopishgancha Unga sajda qildilar. ¹⁰ Iso ularga dedi:

— Qo'rqmanglar! Borib, birodarlarimga: “Jalilaga borar ekansizlar”, deb aytinglar. Ular Meni o'sha yerda ko'radilar.

Soqchilarning xabari

¹¹ Ayollar ketganlaridan keyin, soqchilar bo'linmasidan bir nechtasi shaharga kirib,

yuz bergan voqea to'g'risida bosh ruhoniylarga aytib berdilar. ¹² Bosh ruhoniylar bilan yo'lboshchilar uchrashib, reja tuzdilar. Ular soqchilarga katta miqdorda pul berib, ¹³ shunday dedilar:

— Sizlar hammaga: “Isoning shogirdlari kechasi kelib, biz uxlab yotganimizda jasadni o'g'irlab ketishdi”, deb aytasizlar. ¹⁴ Bordi—yu, bu xabar hokimning* qulog'iga yetib borgudek bo'lsa, uni o'zimiz ishontiramiz, sizlarni har qanday ko'ngilsizlikdan xalos etamiz.

¹⁵ Shunday qilib, soqchilar pulni olib, aytilganday qildilar. Voqeaning shu ta'rifi bugungi kungacha* yahudiylar orasida keng tarqalgan.

Buyuk topshiriq

¹⁶ O'n bir shogird Jalila hududiga, Iso ularga tayin etgan toqqa bordilar. ¹⁷ Shogirdlar Isoni ko'rganlari zahoti, Unga sajda qildilar, ba'zilar esa ikkilanib qoldilar.

¹⁸ Iso kelib, ularga dedi: “Yeru osmondagi butun hokimiyat Menga berilgan.

¹⁹ Shuning uchun borib, barcha xalqlardan shogird orttiringlar. Ularni Ota, O'g'il va Muqaddas Ruh nomi bilan suvga cho'mdiringlar. ²⁰ Men sizlarga buyurgan hamma narsaga amal qilishni ularga o'rgatinglar. Zotan, Men har doim, dunyoning oxirigacha sizlar bilan birga bo'laman.”*

IZOHLAR

1:1 *Iso Masihning nasabnomasi* — shu bobning 1-16-oyatlarida Isoning Yusuf orqali bo'lgan nasabnomasi keltirilgan. Mazkur ro'yxatdagi ...*dan...tug'ildi* degan ibora ma'nosi *uning avlodi edi* bo'lishi ham mumkin. Odatda Muqaddas Kitobda berilgan nasabnomalarda hamma nasllarning to'liq ro'yxati berilmay, faqat ma'lum bir avlodning ma'lum bir ajdoddan kelib chiqqani ko'rsatiladi. Ba'zi hollarda esa biror nasabdan tarqalgan nasllarning sonini ko'rsatish maqsadida nasabnomaga ismlar kiritiladi (shu bobning 17-oyatiga va o'sha oyatning izohiga qarang).

1:3 *Ram* — yunoncha matnda bu ismning boshqa varianti *Aram* (shu bobning 4-oyatida ham bor). Uning Ram degan shakli 1 Solnomalar 2:9-10 dan olingan.

1:8 ...*Yohuram...Yohuram...* — yunoncha matnda bu ismning boshqa varianti *Yoram*. Uning Yohuram degan shakli 3 Shohlar 22:50 dan olingan.

1:11 *Isroil xalqi Bobilga surgun qilingan davr* — miloddan oldingi 586 yilda Bobil shohi Navuxadnazar Quddusni vayron qilib, aholining asosiy qismini Bobilga surgun qilgan edi (4 Shohlar 25:1-21 ga qarang).

1:11 *Yohayixin* — yunoncha matnda *Yoxoniyo*, Yohayixinning yana bir ismi. Shu bobning 12-oyatida ham bor.

1:11 *Isroil xalqi Bobilga surgun qilingan davrda Yo'shiyo Yohayixinni va boshqa o'g'il farzandlarni ko'rdi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Yo'shiyodan Yohayiqim tug'ildi*. *Isroil xalqi Bobilga surgun qilingan davrda Yohayiqim Yohayixinni va boshqa o'g'il farzandlarni ko'rdi*. Yo'shiyo Yohayixinning bobosi edi.

1:12 *Isroil xalqi Bobilga surgun qilingandan keyin...* — miloddan oldingi 539 yilda Fors shohi Kurush Bobilni bosib oldi. Keyingi yili u Bobilda surgunda yashayotgan yahudiylarga Quddusga qaytib borishga va Ma'badni qayta qurishga ijozat berdi (2 Solnomalar 36:20-23, Ishayo 44:28-45:4 ga qarang).

1:12 *Zarubabel* — Xaggey 1:1 ning oxirgi izohiga qarang.

1:17 ...*o'n to'rt nasl...o'n to'rt nasl...o'n to'rt nasldir* — bu sonning qanday ramziy ma'nosi borligi bahsli. O'n to'rt soni to'liqlikka yoki barkamollikka nisbatan tanlangan bo'lishi mumkin, chunki yettini ikkiga ko'paytirsa, o'n to'rt bo'ladi. Yetti soni esa barkamollik ramzidir. O'n to'rt soni Dovud uchun timsol qilib tanlangan bo'lishi ham mumkin, chunki ibroniy tilida har bir harf ma'lum bir sonni ifodalaydi va Dovud ismining ibroniycha harflarini ifodalaydigan sonlar qo'shilganda o'n to'rt soni hosil bo'ladi. Bular muallifning maqsadiga mos keladi, zotan u Isoning haqiqiy Masih — Dovudning o'g'li ekanligini ko'rsatmoqchi.

1:21 *Iso* — yunoncha matnda *Iisus*, bu ism ibroniycha *Yoshua* ismidan olingan bo'lib, *Egamiz qutqaradi* ma'nosini ifodalaydi.

1:23 Muallif bu o'rinda Ishayo 7:14 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan. Bu o'rinda ishlatilgan yunoncha qiz so'zi Ishayo 7:14 da ishlatilgan ibroniycha so'zga o'xshab, yosh ayolga yoki bokira qizga ishora qilishi mumkin (Ishayo 7:14 ning birinchi izohiga qarang). "Bokira qiz" iborasi Maryamni aniq tasvirlaydi, chunki Maryam er ko'rmagan edi.

- 1:25** *O'g'il* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *to'ng'ich o'g'li*.
- 2:1** *Hirod* — Buyuk Hirod unvoni bilan ham tanilgan bo'lib, u miloddan oldingi 37-4 yillarda butun qadimgi Falastinda hukmronlik qilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi FALASTIN so'ziga qarang.
- 2:2** *...Uning yulduzi chiqqanini ko'rdik* — yoki *...sharqda Uning yulduzini ko'rdik*.
- 2:4** *Tavrot tafsirchilari* — Musoning qonunini juda yaxshi bilgan ziyoli odamlar. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi TAVROT TAFSIRCHISI iborasiga qarang.
- 2:4** *Masih* — bu unvonni yahudiylar kelajakda ularni dushmanlaridan qutqaradigan va butun yer yuzidagi xalqlar ustidan hukmronlik qiladigan insonga nisbatan ishlatganlar. Eski Ahdda Masihning qiladigan ishlari haqida bashoratlar yozilgan. Yangi Ahdga ko'ra Rabbimiz Iso o'sha Masihdir. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi MASIHI so'ziga qarang.
- 2:6** Mixo 5:2 ga qarang.
- 2:9-10** *Ularga oldin ko'ringan yulduz* — yoki *Ular sharqda ko'rgan yulduz*.
- 2:11** *mirra* — ma'lum bir daraxtlarning qotgan yelimidan tayyorlangan qimmatbaho xushbo'y modda.
- 2:15** Xo'sheya 11:1 ga qarang.
- 2:18** *Rama shahri* — Quddusdan qariyb 8 kilometr shimolda joylashgan. Rohilaning maqbarasi Rama shahrining yaqinida, Zilzax degan yerda edi (1 Shohlar 10:2 ga qarang). Rohila Yoqubning xotini edi, Yoqub Isroil xalqining bobokaloni edi.
- 2:18** Yeremiyo 31:15 ga qarang.
- 2:22** *Arxelayus* — Yahudiya, Samariya va Idumeya hududlarida hukmronlik qilgan.
- 2:23** *...Egamiz payg'ambarlar orqali...aytgan bashorati...* — payg'ambarlarning, Masih haqoratlanadi, rad etiladi, degan bashoratlariga ishora bo'lishi mumkin (Zabur 21:7-8, Ishayo 53:3 ga qarang). Nosira ahamiyatga ega bo'lmagan kichkinagina shahar edi. O'sha davrlarda odamlar Nosiraliklarga past nazar bilan qarar edilar (Yuhanno 1:45-46 ga qarang).
- 3:1** *O'sha kunlar* — taxminan milodiy 28 yoki 29 yil nazarda tutilgan (Luqo 3:1-3 oyatlarga va Luqo 3:1 ning ikkinchi izohiga qarang).
- 3:1** *Yahudiya cho'li* — Iordan daryosining O'lik dengizga quyiladigan joyiga yaqin bo'lgan, daryodan g'arbda joylashgan yerlar.
- 3:2** *Osmon Shohligi* — Xudoning hozirgi paytda insonlar hayotidagi hukmronligi va oxiratda har bir yaratilgan mavjudotning yangilanishiga ishora. Bu ibora faqatgina Matto kitobida ishlatilgan va ma'nosi "Xudoning Shohligi" degan ibora bilan bir xil. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING SHOHLIGI iborasiga qarang.
- 3:3** Muallif bu o'rinda Ishayo 40:3 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.
- 3:4** *...tuya junidan to'qilgan kiyim...charm kamar...* — Ilyos payg'ambar va boshqa payg'ambarlar kiygan kiyimlar (4 Shohlar 1:8, Zakariyo 13:4 ga qarang).

3:7 *Farziy* — yahudiylarning muhim bir diniy mazhabi. Farziylar Tavrot qonunlariga qat'iy rioya qilardilar, og'zaki ravishda tarqalgan urf-odatlariga hamda poklanish udumlariga izchil amal qilardilar. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi FARZIY so'ziga qarang.

3:7 *sadduqiy* — yahudiylarning muhim bir diniy mazhabi. Farziylardan farqli ravishda, ular og'zaki tarqalgan urf-odatlarini qabul qilmasdilar, balki faqatgina Tavrotda yozilgan qonun-qoidalarga rioya qilardilar. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SADDUQIY so'ziga qarang.

3:11 *olov* — imonlilarni poklaydigan Muqaddas Ruhning qudratiga ishora bo'lishi mumkin (Havoriylar 1:5, 8, 2:1-4, 11:16 ga qarang). Ammo bu o'rinda olov so'zi Hukm kuniga ishora qilayotgan bo'lsa kerak (shu bobning 7-10, 12-oyatlariga qarang). Oxiratda odamlar Isoga va Uning ta'limotiga quloq tutgan-tutmaganlariga qarab hukm qilinadilar.

3:17 *Bu Mening sevikli O'g'limdir* — Zabur 2:7 ga qarang.

3:17 *Undan nihoyatda mamnunman* — Ishayo 42:1 ga qarang.

4:3 *iblis* — yunoncha matnda *vasvasaga soluvchi*, iblisga nisbatan aytilgan ibora.

4:3 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

4:4 Qonunlar 8:3 ga qarang.

4:6 Zabur 90:11-12 ga qarang.

4:7 Qonunlar 6:16 ga qarang.

4:10 Qonunlar 6:13 ga qarang.

4:12 *Yahyoning hibsga olingani* — 14:3-5 ga qarang.

4:13 *Zabulun va Naftali hududi* — qadimgi Falastinning shimolida bo'lib, Eski Ahd davrida Zabulun va Naftali qabilalari shu yerlarda yashardi, Iso davrida esa u yerlarda ko'plab g'ayriyahudiylar istiqomat qilardi.

4:15-16 Ishayo 9:1-2 oyatlarga va Ishayo 9:1 ning izohlariga qarang.

4:24 *Suriya* — Rim imperiyasiga qarashli bo'lib, Jalila hududining shimolida, chegaradosh viloyat edi.

4:25 *Dekapolis hududi* — Samariya va Jaliladan sharqda joylashgan. Yunonchada Dekapolis nomining ma'nosi — *o'nta shahar*. Dekapolis hududida Yunon va Rim madaniyatlarining markazi bo'lgan o'nta shahar bor edi.

5:16 *osmondagi Otangiz* — Xudoga ishora. Iso ko'pincha Ota unvonini Xudoga nisbatan ishlatgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING NOMLARI iborasi ostida berilgan OTA so'ziga qarang.

5:17 *...Tavrot...payg'ambarlarning bitiklari...* — odatda yahudiylar, Eski Ahd to'plami uch qismdan iborat, deb aytadilar. Bu uch qism quyidagilardir: Tavrot (Musoning qonuni degan nom bilan ham yuritiladi), Payg'ambarlar bitiklari (uning tarkibiga ba'zi tarixiy kitoblar ham kirgan) va Bitiklar (Zabur bu qismning birinchi kitobidir).

Yahudiylar ba'zan dastlabki ikki qism "Tavrot va Payg'ambarlar bitiklari" deganda

butun Eski Ahd to'plamini nazarda tutadilar.

5:21 Chiqish 20:13 ga qarang.

5:22 ...hatto g'azablangan odam... — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *hatto behuda g'azablangan odam*.

5:27 Chiqish 20:14 ga qarang.

5:31 Qonunlar 24:1 ga qarang.

5:32 *Lekin Men sizlarga aytaman...* — 19:3-9 oyatlarga va 19:3 izohiga qarang.

5:33 Sahroda 30:3, Qonunlar 23:21 ga qarang.

5:35 *buyuk Shoh* — Xudoga ishora.

5:38 Chiqish 21:24, Levilar 24:20, Qonunlar 19:21 ga qarang.

5:41 *Birov* — Rim askari nazarda tutilgan bo'lishi mumkin. O'sha davrda qadimgi Falastin Rim imperiyasi hukmronligi ostida edi.

5:41 *chaqirim* — yunoncha matnda *milion*, taxminan 1,5 kilometr ga to'g'ri keladi.

5:43 *Yaqiningni sevgin...* — Levilar 19:18 ga qarang.

5:44 *Sizlarni quvg'in qilganlar uchun ibodat qilinglar* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Sizni la'natlaganlarni duo qilinglar. Sizdan nafratlanganlarga yaxshilik qilinglar. Sizning nomingizga isnod keltirganlar uchun, sizlarni quvg'in qilganlar uchun ibodat qilinglar*.

5:46 *soliqchilar* — bu soliqchilar odatda yahudiy bo'lib turib, Rim davlatiga ishlagani uchun hamma ularni yomon ko'rardi. Ko'p soliqchilar firibgarlik qilib, xalqdan soliq uchun keragidan ortiqroq pul undirardilar—da, bu pulni o'z cho'ntaklariga urardilar. Mana shuning uchun ham xalq soliqchilardan nafratlanib, ularni o'z imonini sotgan xoinlar deb bilardi.

6:4 *...sizni taqdirlaydi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *...sizni aniq taqdirlaydi*. Shu bobning 6, 18—oyatlarida ham bor.

6:13 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar oyatga qo'shimcha qilingan: *Saltanat, kuch-qudrat va shon-shuhrat to abad Senikidir. Omin*.

6:19 *...bunday boylikni kuya yeydi...* — qadimgi paytlarda qimmatbaho kiyimlar va gilamlar xazina hisoblanar edi.

6:27 *lahza* — yunoncha matnda *tirsak*. Odatda bu uzunlikni o'lchash birligi, ammo ba'zan qisqa vaqtni ham bildiradi. Ba'zi olimlarning fikri bo'yicha, Iso odamning o'z bo'yini o'stira olmasligiga ishora qilyapti, ammo bu o'rinda Iso Masih odamning o'z umrini hatto qisqa vaqtga ham uzaytira olmasligiga ishora qilayotganining ehtimoli ko'proq.

6:29 *shoh Sulaymon* — 3 Shohlar 10:23-27 ga qarang.

6:33 *Xudoning Shohligi* — 3:2 izohiga qarang.

6:33 *...Uning irodasini bajarish payida bo'linglar* — yunoncha matndan so'zma-so'z tarjimasi *...Uning solihligi payida bo'linglar*.

7:12 *Tavrot va payg'ambarlar ta'limoti* — 5:17 izohiga qarang.

7:29 *Tavrot tafsirchilari* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Tavrot tafsirchilari va farziylar*.

7:29 ...*Tavrot tafsirchilariday emas...* — odatda bu odamlar ta'lim berganda o'z ta'limotlarini asoslab berish maqsadida avval yashab o'tgan e'tiborli, obro'li muallimlarning so'zlarini misol qilib keltirar edilar, ammo Iso bunday qilmagan.

8:2 *teri kasalligi* — bu ibora yunonchada har xil teri kasalliklariga nisbatan ishlatilgan so'zning tarjimasidir. Odatda bu ibora moxov kasalligiga ishora deb tushuniladi. Teri kasalliklaridan birortasiga yo'liqqan kishi harom hisoblanar edi. Xasta odam kasalligini boshqalarga yuqtirmasligi va ularni harom qilmasligi uchun, boshqalardan ajratib qo'yilar edi (Levilar 13:45-46 ga qarang).

8:2 *Hazrat* — yunoncha matnda *kurios*. Bu o'rinda obro'–e'tiborli insonga nisbatan ishlatiladigan so'z sifatida qo'llangan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING NOMLARI iborasi ostida berilgan RABBIY, RABBIM, RABBIMIZ... so'ziga qarang.

8:4 *ruhoni* — Quddusdagi Ma'badda xizmat qiladigan e'tiborli din rahnamosi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi RUHONIY so'ziga qarang.

8:4 *Poklanganingni hammaga isbot qilish uchun...* — yoki *Men Xudoning qonuniga jiddiy qarashimni ruhoniylar ko'rishlari uchun....*

8:4 ...*o'zingni ruhoniyyga ko'rsat...Musu amr qilgan qurbonliklarni keltir* — Levilar 14:1-32 ga qarang.

8:5 *Rim* — o'sha davrda qadimgi Falastin Rim imperiyasi hukmronligi ostida edi.

8:12 *Osmon Shohligining merosxo'rlari* — Isroil xalqiga ishora. Yana 22:1-14 ga va Luqo 13:28-30 ga qarang.

8:16 *Kech kirganda...* — yahudiylarning urf-odatiga ko'ra, yangi kun quyosh botgandan keyin boshlanar edi. Matnda tasvirlangan payt Shabbat kunining yakuni va yakshanba kunining boshlanishi edi (Mark 1:21, 29). Yahudiylarda yakshanba haftaning birinchi kuni hisoblanar edi.

8:17 Ishayo 53:4 ga qarang.

8:18 *ko'lining narigi tomoni* — Jalila ko'lining sharqiy qirg'og'iga ishora.

8:20 *Inson O'g'li* — Iso Masih ko'pincha O'ziga nisbatan ishlatgan unvon. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi INSON O'G'LI iborasiga qarang.

8:22 *ruhan o'lik bo'lganlar* — yunoncha matnda *o'lik bo'lganlar*.

8:28 *Gadara* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Gergesa* yoki *Gerasa*. Gadara shahrida va uning atrofidagi qishloqlarda g'ayriyahudiylar istiqomat qilardi.

8:29 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

9:8 ...*qo'rqib ketdi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *hayratga tushdi*.

9:10 *soliqchilar* — 5:46 izohiga qarang.

9:13 Xo'sheya 6:6 ga qarang.

9:17 ...*mesh yorilib ketadi...* — qadimgi paytlarda suyuqlik odatda hayvon terisidan

qilingan meshlarda saqlanardi. Uzum sharbati bijg'ib, sharobga aylanganda, meshlar shishardi. Mesh eskirgani sari o'z cho'ziluvchanligini yo'qotgani bois, yangi sharob eski meshga solinganda, meshni yorib yuborardi.

9:23 *nay chaluvchilarni va dod-faryod qilayotgan olomon* — ba'zan dafn marosimlari paytida dod-faryod qilib, aytib yig'lash uchun yig'ichilar yollanardi.

9:27 *Dovud O'g'li* — yahudiylar shoh Dovud naslidan kelib chiqadigan Masihni shunday nom bilan atashar edi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **MASIH** so'ziga qarang.

9:34 *ins-jinslar hukmdori* — Baalzabul nomi bilan ham tanilgan (12:24 ga qarang). Bu nom shayton shohligidagi qudratli bir mavjudotga yoki shaytonning o'ziga ishora qiladi.

10:3 *soliqchi* — 5:46 izohiga qarang.

10:3 *Taddeyus* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Lebayus, ya'ni Taddeyus*. Ayrim olimlarning fikri bo'yicha, bu ism Yoqub o'g'li Yahudoning yana bir ismi edi (Luqo 6:16, Havoriylar 1:13 ga qarang). Xoin Yahudodan ajralib turishi uchun unga Taddeyus ismi berilgan bo'lishi mumkin.

10:4 *vatanparvar* — bu nom Shimo'nning Rim imperiyasiga qarshilik ko'rsatgan avom xalq harakatining a'zosi ekaniga ishora qilayotgan bo'lishi mumkin. Ushbu harakat a'zolari siyosiy, iqtisodiy va diniy maqsadlarni ko'zlagan edilar.

10:5 *Samariyaliklar* — yahudiylar va Samariyaliklar uzoq vaqt davomida bir-birlariga dushman bo'lib kelganlar. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **SAMARIYALIK** so'ziga qarang.

10:8 *teri kasalligi* — 8:2 ning birinchi izohiga qarang.

10:14 *...oyoqlaringizdagi changni qoqib ketinglar* — odamlar Xudoning elchilarini rad etganlari uchun, havoriylar oyoqlaridagi changni qoqib ketardilar. Havoriy Pavlus ham shunga o'xshash harakatni ishlatgan (Havoriylar 18:6 ga qarang). Bu harakat o'sha odamlarning ayanchli qismatini, ya'ni Xudo tomonidan rad etilishini va Uning shohligidan benasib qolish xavfini anglatardi.

10:15 *Sado'm va G'amo'ra shaharlari* — aholisining o'ta buzuqligi oqibatida Egamiz vayron qilgan ikkita shahar (Ibtido 18:16-19:28 ga qarang).

10:25 *Baalzabul, ya'ni ins-jinslar hukmdori* — 9:34 ga va o'sha oyatning izohiga qarang.

10:29 *bir tanga* — yunoncha matnda *assarion*, Rim imperiyasidagi mis chaqa. O'n olti *assarion* bir *dinor* qiymatiga to'g'ri kelardi. Bir *dinor* mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

10:35-36 *O'g'ilni otasidan...ajratish uchun kelganman.* ³⁶ *Insonning dushmanlari o'z uyidagilari bo'ladi* — Mixo 7:6 ga qarang.

10:38 *...o'z xochini olib...* — Rim imperiyasi davrida o'lim jazosining bir turi mahkumni xochga mixlash edi. Bu jazo hammaga ma'lum bo'lgan. Odatda jinoyatchi o'zi mixlanadigan xochning ko'ndalang yog'ochini hukm ijro etiladigan joyga ko'tarib olib borar edi (to'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **XOCH** so'ziga qarang). Iso Masih mana shu timsol orqali shogirdlarini hamda Unga ishonganlarni o'z manfaatlarini ko'zlamasdan, Unga butunlay o'zlarini bag'ishlab va itoat qilib hayot kechirishga, hattoki

U uchun o'limga ham rozi bo'lishga da'vat etadi.

11:2 *Yahyo bu paytda zindonda edi...* — 14:3-5 ga qarang.

11:2 *shogirdlari* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *shogirdlaridan* *ikkitasi*.

11:5 *teri kasalligi* — 8:2 ning birinchi izohiga qarang.

11:10 Malaki 3:1 ga qarang.

11:13 *...hamma payg'ambarlarning bitiklari...Tavrot kitobi...* — odatda Eski Ahd kitoblari to'plami shu nom bilan ataladi (5:17 izohiga qarang).

11:14 *kelishi bashorat qilingan Ilyos* — Malaki 4:5-6 ga qarang.

11:19 *soliqchilar* — 5:46 izohiga qarang.

11:19 *...donolik to'g'ri ekanligi o'z natijasidan ayon* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Xudoning donoligini tan olganlar Uning donoligi to'g'ri ekanligini ko'rsatib turibdilar*.

11:21 *Tir bilan Sidon shaharlari* — Finikiyada muhim ahamiyatga ega bo'lgan g'ayriyahudiylar shaharlari. Bu shaharlar Jaliladan shimoli-g'arbda, O'rta yer dengizi bo'yida joylashgan edi. Bugungi kunda bu yer Livan mamlakatining janubiy qismini tashkil qiladi.

11:21 *...qanorga o'ranib, boshlariga kul sochib...* — qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan to'qilgan. Qanorga o'ranib olish va boshga kul sochish umidsizlikni va qayg'uli holatni ifodalaydi. Ko'pincha bu harakat Xudodan kechirim so'rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

11:23 *Sado'm* — 10:15 izohiga qarang.

11:29 *bo'yinturuq* — itoatkorlik va bo'ysunish ramzi.

12:1 *...shogirdlari...donlarini yeyardilar* — Tavrot qonunlariga ko'ra, och qolgan odam birovning dalasidan boshhoqlarni uzib, donini yeyishi mumkin edi (Qonunlar 23:24-25 ga qarang).

12:2 *Shabbat kuni qonunga xilof ish* — farziylar Tavrotdagi qonunni (Chiqish 34:21 ga qarang) o'zlaricha jiddiy sharhlab, hatto inson hayotiga oid ikir-chikirlarni ham qonun darajasiga ko'targanlar. Shuning uchun ular Isoning shogirdlari qilgan ishni Shabbat kuniga xilof ish deb hisoblaganlar.

12:3 *Dovud hamrohlari bilan och qolganda nimalar qilgani* — 1 Shohlar 21:1-6 ga qarang.

12:4 *muqaddas nonlar* — Levilar 24:5-9 ga qarang. Yana lug'atdagi MUQADDAS NON iborasiga qarang.

12:5 *...ruhoniylar Shabbat qonunini buzsalar ham, aybdor bo'lmasliklarini Tavrotda o'qimaganmisizlar?* — Tavrot bo'yicha, Shabbat kuni ruhoniylar ba'zi bir burchlarini bajarishi mumkin edi (Levilar 24:8, Sahroda 28:9-10 ga qarang).

12:7 Xo'sheya 6:6 ga qarang.

12:18-21 Ishayo 42:1-4 ga qarang. Muallif shu bobning 21-oyatida Ishayo 42:4 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.

12:23 *Dovudning O'g'li* — 9:27 izohiga qarang.

12:24 *ins-jinslar hukmdori Baalzabul* — 9:34 izohiga qarang.

12:31 *Muqaddas Ruhga kufrik qilganlar* — Xudoga ishonishdan bosh tortib, Muqaddas Ruhning ishiga qarshilik ko'rsatayotgan insonlarga ishora qiladi.

12:39 *Yunus payg'ambarning alomati* — Yunusni nahang baliq yutib yuborgandan keyin, Xudo uni nahang baliqning qornidan xalos etgandi (Yunus 2:1, 11 ga qarang). Iso Yunusning hayotidagi bu voqeani tilga olib, O'zining o'limi va tirilishiga ishora qilmoqda (shu bobning 40-oyatiga qarang).

12:41 *Naynavo* — Yunus davrida Ossuriya shohligining poytaxti edi. Bu shahar Nineviya nomi bilan ham ma'lum.

12:42 *Janub malikasi* — Shava malikasi nazarda tutilgan (3 Shohlar 10:1-10 ga qarang).

13:14-15 Muallif bu o'rinda Ishayo 6:9-10 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.

13:31 *xantal urug'i* — o'sha zamonda odamlar xantal urug'ini eng mayda urug' deb bilishardi.

13:33 *bir tog'ora* — yunoncha matnda *uch saton*, taxminan 22 kiloga to'g'ri keladi.

13:35 Zabur 77:2 ga qarang.

13:54 *ona shahri* — ya'ni Nosira.

14:1 *viloyat hukmdori* — yunoncha matnda *tetrarx*. Bu unvon Rim imperiyasi tomonidan joriy qilingan bo'lib, hokimiyati cheklangan va faqat Rim hukumati ruxsati bilan ish yuritadigan hukmdorga nisbatan qo'llanilgan. Avom xalq orasida bunday hukmdor shoh deb atalar edi (misol uchun, 14:9 ga va Mark 6:14 ga qarang).

14:1 *Hirod* — Antipas ismi bilan ham tanilgan bo'lib, Buyuk Hirodning o'g'li edi. Antipas Jalila va Pereya hududlarida hukmronlik qilgan.

14:13 *...qayiqqa tushib...* — Jalila ko'lida.

14:22 *...ko'lning narigi tomoniga...* — Iso va uning shogirdlari shu paytda ko'lning aynan qaysi qismida bo'lganlari aniq emas. "Ko'lning narigi tomoniga" degan ibora ko'lning o'sha qirg'og'idagi boshqa bir joyga qayiq bilan suzib borishni ham bildirishi mumkin. An'anaga ko'ra, Iso bir necha ming kishini to'ydirgan bu joy ko'lning shimoli-g'arb tomonida, Jaliladagi Baytsaydaga yaqin edi.

14:33 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

14:34 *Ular ko'ldan suzib o'tib...* — shu bobning 22-oyati izohiga qarang.

14:34 *Genisaret* — Kafarnahum shahridan janubi-g'arbdagi serhosil tekislik.

15:2 *Nega ovqatlanishdan oldin qo'llarini yuvmaydilar?* — farziylar va Tavrot tafsirchilari ovqatlanishdan oldin qo'llarining yuvilishiga alohida e'tibor qaratishardi. Ayniqsa ko'chada, odamlar orasida bo'lib kelgandan keyin, dasturxonga o'tirishdan oldin urf-odatlariga ko'ra qo'llarini yuvib, o'zlarini poklab olishardi.

15:4 Chiqish 20:12, 21:17, Levilar 20:9, Qonunlar 5:16 ga qarang.

15:8 *Bu xalq Meni tilidagina izzat qiladi...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon

qo'lyozmalarida *Bu xalq Menga yaqinlashar faqat og'izda, Meni tilidagina izzat qiladi.*

15:8-9 Muallif bu o'rinda Ishayo 29:13 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.

15:21 *Tir va Sidon* — 11:21 ning birinchi izohiga qarang.

15:22 *Dovudning O'g'li* — 9:27 izohiga qarang.

15:39 *Magadan* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Magdala*. Magadan Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'ida joylashgan bo'lishi mumkin.

16:4 *Yunusning alomati* — 12:39-41 oyatlarga va 12:39 izohiga qarang.

16:5 *Narigi qirg'oqqa...* — bu ibora ko'lining o'sha qirg'og'idagi boshqa bir joyga qayiq bilan suzib borishni ham bildirishi mumkin. Bu o'rinda shimoli-sharqiy qirg'oqqa ishora bo'lsa kerak.

16:6 *xamirturush* — majoziy ma'noda ishlatilgan bo'lib, odatda boshqalarga salbiy ta'sir ko'rsatadigan ta'limotlar va xulq-atvor nazarda tutilgan.

16:13 *Filip Qaysariyasi* — Jalila ko'lidan qariyb 40 kilometr shimoli-sharqda joylashgan shahar.

16:14 *...Ilyos...Yeremiyo...* — Ilyos yahudiylarning Eski Ahd davrida yashagan eng buyuk payg'ambarlaridan biri edi. Yahudiylar Ilyosning qaytib kelishini intizorlik bilan kutishardi (Malaki 4:5-6 ga qarang). Yeremiyo ham Eski Ahd davrida yashagan, yahudiylarga yaxshi tanish bo'lgan payg'ambar edi.

16:16 *Shimo'n Butrus* — Iso Masih Shimo'nga Butrus ismini bergan edi (Mark 3:16, Luqo 6:14 ga qarang). Ba'zan u haqda so'z yuritilganda, ikkala ism ham birgalikda ishlatiladi.

16:16 *Masih* — bu unvonni yahudiylar kelajakda ularni dushmanlaridan qutqaradigan va butun yer yuzidagi xalqlar ustidan hukmronlik qiladigan insonga nisbatan ishlatganlar. Eski Ahdda Masihning qiladigan ishlari haqida bashoratlar yozilgan. Yangi Ahdga ko'ra Rabbimiz Iso o'sha Masihdir. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **MASIH** so'ziga qarang.

16:16 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **XUDONING O'G'LI** iborasiga qarang.

16:17 *Yuhanno* — yunoncha matnda bu ismning boshqa varianti *Yunus*. Uning Yuhanno degan shakli Yuhanno 1:42, 21:15-17 dan olingan.

16:18 *Butrus isming "qoya" degani-ku!* — Butrus ismi yunonchada *Petros* bo'lib, ma'nosi *qoya* demakdir.

16:18 *jamoat* — Iso Masihga ishongan odamlar nazarda tutilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **JAMOAT** so'ziga qarang.

16:21 *bosh ruhoniylar* — jamiyatning boshqa e'tiborli odamlari qatorida Oliy kengash a'zolari edilar. Oliy kengash yahudiylarning siyosiy va diniy kengashi edi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi **BOSH RUHONIYLAR** iborasiga qarang.

16:24 *...xochini ko'tarib...* — 10:38 izohiga qarang.

17:4 *yasayman* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *yasaylik*.

17:5 *Bu Mening sevikli O'g'limdir, Undan mamnunman* — 3:17 ga va o'sha oyatning izohlariga qarang.

17:10 *...Masihdan oldin Ilyos kelishi kerak...* — 16:14 izohiga qarang.

17:12 *...Ilyos allaqachon kelgan...* — Yahyo cho'mdiruvchi nazarda tutilgan (shu bobning 13-oyatiga qarang).

17:12 *...uni xohlaganicha xo'rladilar* — Hirod Hirodiyaning iltimosi bilan Yahyoni qanday qilib qatl qilganiga ishora (14:3-11 ga qarang).

17:20-21 *Yetarli imoningiz yo'qligi uchun...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *imoningiz yo'qligi uchun*.

17:20-21 *zig'irday* — yunoncha matnda *xantal urug'iday*. O'sha zamonda odamlar xantal urug'ini eng mayda urug' deb bilishardi.

17:20-21 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi jumla 21-oyatni tashkil etib, qo'shimcha qilingan: *Bu toifa jinlarni ibodat va ro'zadan boshqa yo'l bilan quvib bo'lmaydi*.

17:24 *Ma'bad solig'i* — yunoncha matnda *ikki draxmalik tanga*, yahudiy erkaklari Ma'badga to'lagan soliqqa ishora (Chiqish 30:13-16 ga qarang). Shu bobning 27-oyati izohiga qarang.

17:25 *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n*, Butrusning yana bir ismi (Mark 3:16, Luqo 6:14 ga qarang).

17:27 *kumush tanga* — yunoncha matnda *bir statir*, qiymati to'rt draxmaga teng bo'lgan kumush tanga, ikkita erkak to'lashi kerak bo'lgan Ma'bad solig'ining miqdori. Draxma yunon tangasi edi. Qiymati Rimdagi bir *dinor* qiymatiga teng kelar edi. Bir dinor mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

18:6 *shu kichiklarning birontasi* — Iso Masihga imon keltirgan odamlar, ayniqsa kichik bola singari, o'jiz va qarovga muhtoj bo'lganlar nazarda tutilgan.

18:10-11 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar 11-oyatni tashkil etib, qo'shimcha qilingan: *Inson O'g'li esa adashib gumroh bo'lganlarni qutqarish uchun kelgan*.

18:16 Qonunlar 19:15 ga qarang.

18:17 *jamoat* — ma'lum bir joydagi masihiylar guruhi nazarda tutilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi JAMOAT so'ziga qarang.

18:17 *soliqchi* — 5:46 izohiga qarang.

18:22 *yetmish karra yetti marta* — majoziy ma'noda ishlatilgan ibora, ma'nosi *har doim*.

18:24 *ming-minglab tilla tanga* — yunoncha matnda *o'n ming talant*. Bir talantning qiymati mardikorning o'n besh yillik ish haqidani ham ko'proq edi.

18:28 *yuz kumush tanga* — yunoncha matnda *yuz dinor*. Dinor Rim kumush tangasi bo'lib, mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

19:3 *Qonunga ko'ra, erkak kishi har qanday sabab bilan o'z xotinidan ajralishi mumkinmi?* — Qonunlar 24:1 da yozilgan qonuniy ajralishning sabablari haqida yahudiy olimlari ko'p bahslashardilar. Ba'zi olimlar Qonunlar 24:1 dagi "uyatli qiliq"ni zino deb

talqin qilgan holda, faqatgina xotin zino qilganda ajrashish mumkin, deb aytishardi. Boshqa ba'zi olimlarning fikri bo'yicha, xotin erga biror sababga ko'ra yoqmay qolsa, er xotini bilan ajrashishi mumkin edi. Ular Qonunlar 24:1 dagi "uni yoqtirmay qolsa" iborasiga urg'u berganlar. Iso Masihning ta'limotiga ko'ra esa Xudoning asl maqsadi shu ediki, er va xotin nikohi buzilmasin, ular aslo ajrashmasin (shu bobning 4-6-oyatlariga qarang). Ammo Iso ham Musoning qonunlarida berilgan, bevafoqlik sababi bilangina ajralish mumkin, degan fikriga qo'shilar edi (shu bobning 8-9-oyatlariga qarang).

19:4 Ibtido 1:27, 5:2 ga qarang.

19:5 Ibtido 2:24 ga qarang.

19:7 ...Muso...amr bergan — Qonunlar 24:1 ga qarang.

19:9 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar Isoning gapiga qo'shimcha qilingan: *shuningdek, eridan ajralgan xotinga uylangan ham zino qilgan bo'ladi.*

19:16 *Ustoz!* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Valine'mat Ustoz!*

19:17 *Nega Mendan yaxshi ish to'g'risida so'rayapsiz? Faqatgina Xudo yaxshi-ku!* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Nega Meni valine'mat deysiz? Birgina Xudodan boshqa hech kim valine'mat emas-ku!*

19:18-19 Chiqish 20:12-16, Qonunlar 5:16-20, Levilar 19:18 ga qarang.

19:28 ...hamma narsa yangilanganda... — Vahiy 21:1-5 ga qarang.

20:2 *bir kumush tanga* — yunoncha matnda *bir dinor*, Rim kumush tangasi. Shu bobning 9, 10, 13-oyatlarida ham bor.

20:7 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar bog' egasining gapiga qo'shimcha qilingan: *tegishli haqingizni olasizlar.*

20:16 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar Isoning gapiga qo'shimcha qilingan: *Axir, da'vat etilganlar ko'p, ammo tanlanganlar ozdir.*

20:19 *g'ayriyahudiylar* — o'sha davrda Yahudiyada hukmronlik qilgan Rim imperiyasi amaldorlariga ishora.

20:20 *ikki o'g'li* — ya'ni Yoqub va Yuhanno.

20:21 *Sizning o'ng tomoningiz* — o'ng tomon muruvvat va baraka o'rni deb hisoblangan.

20:22 *azob kosasi* — yunoncha matnda *kosa*, Isoning azoblari va xochdagi o'limiga ishora (shu bobning 17-19-oyatlariga qarang). "Kosadan ichmoq" iborasi azob-uqubat tortib, jazo olish ma'nosini bildiradi (misol uchun, Zabur 74:9, Ishayo 51:17, Yeremiyo 25:15 ga qarang).

20:22 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar Isoning gapiga qo'shimcha qilingan: *Men boshdan kechiradigan qayg'u-alamlarga botib chiday olasizlarmi?*

20:23 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar Isoning gapiga qo'shimcha qilingan: *boshdan kechiradigan qayg'u-alamlarimga o'zingiz ham duchor bo'lasizlar.*

20:30 *Dovud O'g'li* — 9:27 izohiga qarang.

21:1 *Zaytun tog'i* — Quddus shahrining sharqiy devori bo'ylab o'tgan Qidron soyligining narigi tomonidagi tepalik.

21:5 *Quddus xalqi* — yunoncha matnda *Qiz Sion*, Quddus ahliga nisbatan qo'llangan she'riy usul. Quddusdagi Ma'bad qurilgan tepalik Sion tog'i deb atalgan. Eski Ahddagi she'riy parchalarda va payg'ambarlar bitiklarida Sion so'zi ko'pincha Quddus shahriga yoki Xudoning xalqiga nisbatan ishlatilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SION so'ziga qarang.

21:5 Zakariyo 9:9 ga qarang. Yana Ishayo 62:11 ga qarang.

21:9 *Dovud O'g'li* — 9:27 izohiga qarang.

21:9 *Egamiz nomidan kelayotgan Inson baraka topsin!* — Zabur 117:26 ga qarang.

21:12 *Sarroflar* — pul ayirboshlovchilar. Ular Rim va Yunon tangalarini yahudiylarning shaqaliga almashtirganlar. Ma'bad solig'ini to'lash va qurbonlik qilinadigan hayvonlarni sotib olish uchun shaqal ishlatilgan.

21:13 Ishayo 56:7 ga qarang.

21:13 *qaroqchilar uyasi* — Yeremiyo 7:11 ga qarang.

21:16 Muallif bu o'rinda Zabur 8:3 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.

21:17 *Baytaniya qishlog'i* — Quddus shahrining sharqiy devori bo'ylab o'tgan Qidron soyligining narigi tomonida joylashgan edi.

21:31 *Soliqchilar* — 5:46 izohiga qarang.

21:33 *uzum siqish chuquri* — qadimgi paytlarda odamlar uzumni qoyatoshga o'yilgan chuqurga yoki tuproqdan qazilgan, tubiga va atrofiga zich qilib tosh terilgan chuqurga solib, sharbatini siqib olish uchun oyoqlari bilan ezardilar. Sharbat o'sha chuqurdan yana boshqa bir chuqurga oqib tushardi.

21:42 *tamal toshi* — qadimgi paytlarda qurilishda poydevor uchun qo'yilgan birinchi va eng muhim tosh hisoblanardi. Bu tosh poydevorning bir burchagini hosil qilib, binoning qolgan qismi o'sha toshning joylashuvi bo'yicha qurilardi.

21:42 Zabur 117:22-23 ga qarang.

21:44 *bu tamal toshi* — Iso bu so'zni ramziy ma'noda ishlatgan bo'lib, O'zini nazarda tutgan.

22:16 *Hirod tarafdorlari* — Buyuk Hirodning avlodlari hukmronligini qo'llab-quvvatlagan yahudiylarning bir guruhi. Buyuk Hirod va uning o'g'li Hirod Antipas (14:1 ga qarang) hokimiyati cheklangan bo'lib, faqat Rim hukumati ruxsati bilan ish yuritardi. Farziylar Rim hukumatiga qattiq qarshilik ko'rsatar, ammo Hirod tarafdorlari Rim hukmronligini qo'llab-quvvatlar edilar.

22:17 *Qaysar* — barcha Rim imperatorlariga berilgan unvon. Bu o'rinda Qaysar Tiberiyga ishora qilingan. U milodiy 14-37 yillarda hukmronlik qilgan.

22:17 *...Qaysarga soliq to'lashimiz...* — yahudiylar Rim bosqinchilaridan g'oyat nafratlanganlari uchun, ularga soliq to'lashni aslo istamas edilar. Biroq soliq to'lamaslik katta muammolarni keltirib chiqarar edi.

22:19 *dinor* — Rim kumush tangasi. Bir dinor mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

- 22:24** ...*Muso aytgan ediki...* — Qonunlar 25:5-6 ga qarang.
- 22:29** *Muqaddas bitiklar* — odatda Eski Ahd kitoblari to'plami shu nom bilan ataladi.
- 22:32** Chiqish 3:6 ga qarang.
- 22:37** Qonunlar 6:5 ga qarang.
- 22:39** Levilar 19:18 ga qarang.
- 22:40** *Butun Tavrot va payg'ambarlarning hamma bitiklari* — odatda Eski Ahd kitoblari to'plami shu nom bilan ataladi (5:17 izohiga qarang).
- 22:42** *Dovudning O'g'li* — 9:27 izohiga qarang.
- 22:44** *Mening o'ng tomonim* — o'ng tomon muruvvat va baraka o'rni deb hisoblangan.
- 22:44** Zabur 109:1 ga va o'sha oyatning birinchi izohiga qarang.
- 23:5** *Peshanalariga taqqan nishonalari...kiyimlarining popuklari...* — bu nishona va popuklarni erkaklar o'zlarining Xudoga bag'ishlanganlarini ko'rsatish uchun taqib yurardilar. Nishona odatda teridan tikilgan kichkina quti bo'lib, uning ichida Tavrotdan yozib olingan muhim oyatlar bor edi. Xudo O'z xalqiga, Mening amrlarimni yodda tutib, ularga rioya qilinglar, amrlarimni farzandlaringizga o'rgatinglar, deb popuklar osib yurishni va nishonalar taqib yurishni buyurgan edi (Sahroda 15:37-40, Qonunlar 6:8, 11:18 ga qarang). Iso Masih bu amrga itoat etishni emas, balki inson yuragidagi mag'rurlikni, gunohga moyil bo'lgan o'y-xayollarni ayb deb bilardi.
- 23:13-14** Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar 14-oyatni tashkil etib, qo'shimcha qilingan: *Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar! Sizlar ikkiyuzlamachisizlar! Axir, sizlar bevalarning uy-joylarini tortib olasizlar, xo'ja ko'rsinga uzoq duo o'qiyasizlar. Shuning uchun nihoyatda qattiq jazoga muhtalo bo'lasizlar.*
- 23:23** *ushr* — har qanday daromadning o'ndan bir qismi. Levilar 27:30-33, Qonunlar 14:22-29, 26:12-13 ga qarang.
- 23:24** ...*ichimligingizdan chivinni suzib olasizlar...* — harom bo'lib qolmaslik uchun ular hatto eng kichkina hasharotni suzib olardilar (Levilar 11:20-23 ga qarang), ammo harom bo'lgan tuyani butunligicha yutib yuborardilar (Levilar 11:4 ga qarang).
- 23:27** ...*ohaklangan qabrlarga o'xshaysizlar...* — yahudiylar qabrlarni harom deb bilishardi, shuning uchun qabrga tegib ketgan odam ham harom bo'lardi (Sahroda 19:16 ga qarang). Farziylar tashqi tozalik, diniy poklikka rioya qilib, haqiqiy solihlikka e'tiborsiz bo'lganlari uchun Xudoning nazarida nopok edilar. Ularning urf-odatlariga nafaqat o'zlarini, balki ularning urf-odatlariga rioya qilgan hamma odamni bulg'ar edi.
- 23:35** ...*Hobil...Zakariyo...* — Eski Ahdda bayon qilingan voqealarga ko'ra, birinchi o'ldirilgan inson — Hobil, oxirgi o'ldirilgan inson esa Zakariyo edi (Ibtido 4:8, 2 Solnomalar 24:20-22 ga qarang).
- 23:39** Zabur 117:26 ga qarang.
- 24:2** ...*bular vayron bo'ladi* — milodiy 70 yilda Tit boshchiligida Rim qo'shini Quddusni va u yerdagi Ma'badni butunlay vayron qilgan.
- 24:3** *Zaytun tog'i* — 21:1 izohiga qarang.
- 24:15** *makruh bir narsa* — Doniyor 9:27 ga va o'sha oyatning oxirgi izohiga qarang.

Yana Doniyor 11:31, 12:11 ga qarang.

24:17 *Tomning ustida bo'lganlar* — u zamonlarda uylarning tomi tekis bo'lib, odamlar tomga chiqib dam olishardi.

24:20 *...Shabbat kuniga to'g'ri kelmasligi uchun...* — o'sha davrda yahudiylarning Shabbat kuni haqidagi qonunni sharhlashlari bo'yicha, Shabbat kunida faqatgina taxminan bir chaqirim joygacha yurish mumkin edi. Agar qochish Shabbat kuniga to'g'ri kelib qolsa, ularning ahvoli yanada qiyinlashardi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SHABBAT KUNI iborasiga qarang.

24:28 *Kalxatlar...shu singari, hammaga ayon bo'ladi* — yunoncha matndan so'zma-so'z tarjimasida *Murda qayerda bo'lsa, kalxatlar ham o'sha yerda to'planadi.*

24:29 Ishayo 13:10, 34:4 ga qarang.

24:30 *Inson O'g'li...bulutlarda keladi* — Doniyor 7:13-14 ga qarang.

24:33 *o'sha vaqt* — yoki *Inson O'g'li.*

24:36 *O'g'il ham...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida bu so'zlar yo'q.

24:37 *Nuh davrida* — Ibtido 6:5-7:23 ga qarang.

25:15 *...besh ming tilla...ikki ming tilla...ming tilla...* — yunoncha matnda *...besh talant...ikki talant...bir talant...* (shu bobning 16-28-oyatlarida ham bor). Bir talantning qiymati mardikorning o'n besh yillik ish haqidan ham ko'proq edi.

25:30 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar oyatga qo'shimcha qilingan: *Bularni aytib, Iso xitob qilib dedi: "Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!"*

26:2 *Fisih ziyofati* — Fisih ziyofatiga va undan keyin yetti kun davomida nishonlanadigan Xamirturushsiz non bayramiga ishora (Mark 14:1, Luqo 22:1 ga qarang). Bu bayramlar Isroil xalqining Misrdagi qullikdan ozod bo'lishi munosabati bilan nishonlanar edi (Chiqish 12:1-42, 13:3-10 ga qarang).

26:6 *Baytaniya* — 21:17 izohiga qarang.

26:6 *teri kasalligi* — 8:2 ning birinchi izohiga qarang.

26:6 *ilgari teri kasalligiga chalingan Shimo'n* — bu odam haqida faqatgina shu oyatda va Mark 14:3 da aytib o'tilgan. Bu Shimo'n Isodan shifo topgani bilan tanilgan bo'lishi mumkin.

26:7 *ganch* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z naqqoshlikda qo'llaniladigan oqish yoki sarg'ish rangli toshni bildiradi. Odatda bu toshdan yasalgan idishlarda atir moyini uzoq vaqt davomida saqlasa bo'lardi.

26:12 *Ayol...Meni dafnga tayyorladi* — yahudiylarning urf-odatiga ko'ra jasad dafn qilinishidan oldin unga xushbo'y hidli ziravorlar va moylar surtilar edi (Luqo 23:55-56, Yuhanno 19:38-40 ga qarang). Ayol qilgan ishining ma'nosini o'zi tushunganmi yoki yo'qmi, aniq emas, ammo Iso aytadiki, uning bu harakati Isoning o'limi yaqinlashib qolganini bildirardi (yana shu bobning 2-oyatiga qarang).

26:17 *Xamirturushsiz non bayrami* — shu bobning 2-oyati izohiga qarang.

26:28 *ahd* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *yangi ahd.* Iso Masih

butun odamzodning gunohini O'z bo'yniga olib, xochda o'ldi. Shu orqali yangi ahdni kuchga kiritdi (Ibroniylar 8:6-13, 9:11-17 ga qarang). To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi AHD so'ziga qarang.

26:30 *Zaytun tog'i* — 21:1 izohiga qarang.

26:31 Zakariyo 13:7 ga qarang.

26:36 *Getsemaniya* — Zaytun tog'ining g'arbiy yon bag'ridagi bog'.

26:37 *Zabadiyoning ikki o'g'li* — ya'ni Yoqub va Yuhanno.

26:39 *bu azob kosasi* — yunoncha matnda *kosa*. 20:22 ning birinchi izohiga qarang.

26:41 *...vasvasaga tushib qolmaylik, deb ibodat qilinglar* — Iso O'z shogirdlarini hademay sinov payti boshlanishi haqida ogohlantiryapti (shu bobning 31-35-oyatlariga qarang). O'sha paytda ular vasvasaga tushib, Iso Masihdan yuz o'girishlari mumkin edi.

26:53 *o'n minglab* — yunoncha matnda *o'n ikki legiondan ko'proq*, ma'nosi *minglar*. Bu yunoncha so'z Rimliklarning harbiy terminidan olingan bo'lib, 6000 askardan iborat bo'lgan bo'linma ma'nosini ifodalaydi.

26:54 *Muqaddas bitiklar* — odatda Eski Ahd kitoblari to'plami shu nom bilan ataladi.

26:59 *Oliy kengash* — yahudiylarning siyosiy va diniy kengashi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi OLIY KENGASH iborasiga qarang.

26:59 *...Isoni o'limga mahkum qilish uchun Unga qarshi soxta dalillar izlar edilar* — Tavrot qonuniga ko'ra, birortasini o'limga mahkum qilish uchun, jinoyatni isbotlaydigan kamida ikkita guvoh bo'lishi kerak edi (Qonunlar 17:6 ga qarang).

26:61 *Bu Odam...degan* — Yuhanno 2:18-22 ga qarang.

26:63 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

26:64 *Qodir Xudoning o'ng tomonida o'tirgani* — Zabur 109:1 ga qarang. O'ng tomon muruvvat va baraka o'rni deb hisoblangan.

26:64 *...Inson O'g'lini...osmon bulutlarida kelayotganini ko'rasizlar* — Doniyor 7:13 ga qarang.

26:65 *...o'z kiyimlarini yirtib...* — oliy ruhoniylar bu harakati bilan Isoning aytgan so'zlaridan darg'azab bo'lganini ko'rsatdi.

26:73 *shevang* — Jalilaliklarning shevasi o'zgacha bo'lib, Yahudiyaliklar ularga past nazar bilan qarar edilar.

27:2 *hokim Pilat* — Rim hukumati tomonidan Yahudiya viloyatiga tayinlangan hokim.

27:7 *kulolning dalasi* — kulolga tegishli bo'lgan dalaga ishora bo'lishi mumkin. Ammo bu ibora kulollar loy oladigan joyga yoki kulollar ishlaydigan joyga yoki eski, singan sopol idishlar tashlanadigan joyga nisbatan ham ishlatilgan bo'lishi mumkin.

27:9-10 *Yeremiyo payg'ambarning bashorati* — mazkur oyatlardagi qo'shtirnoqqa olingan parchada Zakariyo 11:12-13 da bayon qilingan g'oyalar va Yeremiyo payg'ambarning hayotida sodir bo'lgan voqealar birga qo'shilgan (Yeremiyo 19:1-13 ga qarang).

27:15 *Fisih bayrami* — 26:2 izohiga qarang.

27:16 *Yoshua* — yunoncha matnda *Iisus*, bu ism ibroniycha *Yoshua* ismidan olingan. Shu bobning 17–oyatida ham bor.

27:16 *Yoshua Barabbas* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Barabbas*. Shu bobning 17–oyatida ham bor.

27:24 *Bu Odam* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *bu solih Odam*.

27:32 *Kirineya* — bu shahar O'rta yer dengizi bo'yida, hozirgi Liviya mamlakatining hududida joylashgan edi.

27:32 *xoch* — bu o'rinda xochning ko'ndalang yog'ochiga ishora qilingan. O'limga mahkum qilingan inson bu yog'ochni hukm ijro qilinadigan joygacha o'zi ko'tarib borishi kerak edi. Bundan oldin Isoni ayovsiz qamchilashgani uchun (shu bobning 26–oyatiga va Mark 15:15, Yuhanno 19:1 ga qarang), U shu qadar holdan toygan ediki, ehtimol, xochni O'zi ko'tarishga madori qolmagan bo'lsa kerak.

27:34 *achchiq o't* — xochga mixlanadigan odamlarning azobini oz bo'lsa–da, kamaytirish uchun beriladigan dori bo'lishi mumkin.

27:35 *Kiyimlari uchun qur'a tashlab, o'zaro bo'lishib olishdi* — Zabur 21:19 ga qarang.

27:39 *...boshlarini chayqab, Isoni haqoratlashardi* — Zabur 21:8 ga qarang.

27:40 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

27:43 *U Xudoga ishonardi...hozir Uni qutqarsin* — Zabur 21:9 ga qarang.

27:45 *Tush...soat uch...* — yunoncha matnda *Oltinchi soat...to'qqizinchi soat...*, yahudiylarning urf–odatiga ko'ra, kunning bu paytlari o'sha soatlar bilan belgilanar edi.

27:46 *Eli, Eli, lamo shavaqtani?* — *Eli* — ibroniycha so'z, *lamo shavaqtani* oramiycha iboradir.

27:46 Zabur 21:2 ga qarang.

27:47 *Ilyos* — ibroniy tilida *Eliyah*. Bu ism oldingi oyatdagi *Eli* so'ziga ohangdosh.

27:48 *arzon sharob* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z avom xalq kunda ichadigan nordon sharobga ishora qiladi. Bu sharob Rim askarlari uchun o'sha yerga olib kelingan bo'lishi mumkin.

27:49 *...Ilyos kelib...* — 16:14 izohiga qarang.

27:51 *Ma'baddagi parda* — shoh Hirod qayta qurgan Ma'badda ikkita parda bor edi. Pardaning biri Ma'badning kiraverishida osilgan, ikkinchisi esa Eng muqaddas xonani Muqaddas xonadan ajratib turar edi. Bu oyatda Eng muqaddas xonani Muqaddas xonadan ajratib turadigan parda nazarda tutilgan. Ma'baddagi pardaning yirtilishi Iso tufayli odamlarga Xudoning huzuriga yo'l ochilganidan dalolat beradi (Yuhanno 4:19-24, Ibroniylar 9:1-10, 10:19-22 ga qarang).

27:56 *Magdala* — Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'idagi qishloq.

27:56 *Zabadiyo o'g'illari* — ya'ni Yoqub va Yuhanno.

27:57 *Oqshom tushayotgan paytda...* — yahudiylarning urf–odatiga ko'ra, yangi kun quyosh botgandan keyin boshlanar edi. Juma kuni tugayotgani uchun Yusuf jasadni Shabbat kuni boshlanmasidan oldin qabrga qo'ymoqchi bo'lgan (Luqo 23:50-56 ga

qarang).

27:57 *Arimateya* — Quddusdan 35 kilometr shimoli-g'arbda joylashgan shahar.

27:61 *boshqa Maryam* — shu bobning 56-oyatiga qarang.

27:64 *birinchisi* — ular Isoning Masih ekanligiga ishonmas edilar, bu haqdagi gaplarni yolg'on, deb hisoblardilar.

28:1 *Magdala* — Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'idagi qishloq.

28:1 *boshqa Maryam* — 27:56 ga qarang.

28:14 *hokim* — ya'ni Pilat (27:2 izohiga qarang).

28:15 *bugungi kungacha* — shu kitob yozilgan vaqtga ishora.

28:20 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'z oyatga qo'shimcha qilingan: *omin*.